

Valerijan ŽUJO
DOKTOR KAREL BAYER

Izdavač:
Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine

Edicija:
Memoria Bosniaca

Glavni i odgovorni urednik:
Dr. Ismet Ovčina

Urednica:
Adisa Žero

Recenzenti:
Prof. dr. Srebren Dizdar
Prof. dr. Faruk Dalagija

Grafički urednik:
Eldin Hodžić

Štamparija:
Štamparija Fojnica d. d. Fojnica

Tiraž:
400

Copyright © 2020 by Valerijan Žujo i Nacionalna i univerzitetska biblioteka BiH.
Sva prava zadržana.

Copyright © 2020 by Valerijan Žujo and National and University Library of Bosnia and Herzegovin. All rights reserved.

VALERIJAN ŽUJO

DOKTOR
KAREL BAYER

SARAJEVO, 2020.

ZAHVALNOST

Uz sav trud i odricanja, ove knjige ne bi bilo da mi podršku i potporu nije dalo nekoliko pojedinaca i institucija. Njima sam trajno i duboko zahvalan. Ponajprije zahvaljujem neumornoj kulturnoj djelatnici, Zvjezdani Marković, Sarajki iz Praga. Ona je godinama pratila moje istraživanje i zdušno u njemu učestvovala. Osim prevoda zaključka ovog rada na češki jezik, prevela je i neke važne tekstove sa češkog. Zahvaljujući njenom izvrsnom znanju češkog i visokoj kulturi komuniciranja, pootvarala su mi se u Pragu i u rodnom gradu dr Bayera, Hradec Králové, vrata arhiva, muzeja, fakulteta... Dalje, da u Beogradu vrijedna i pouzdana Dobrila Savović nije iz slučajnog razgovora saznala za pravnuka dr Bayera, Branka Crnkovića i o tom susretu me obavijestila, te se aktivno uključila u moj rad, ne bih ostvario uvid u dragocjena dokumenta i fotografije iz porodične arhive Bayerovih.

Svako na svoj način, podršku mom radu pružili su:

Radio Slobodna Evropa, Općina Stari Grad Sarajevo, Producjska kuća FLASH-Sarajevo, Studio URBING-Sarajevo, prof. dr. Srebren Dizdar, prof. dr. Faruk Dalagija i Mr. dr Alija Mulaomerović.

Konačno, posebnu zahvalnost iskazujem Nacionalnoj i univerzitetskoj biblioteci Bosne i Hercegovine u Sarajevu, jer je rezultat mog istraživanja uvrstila kao knjigu u svoju ediciju *Memoria Bosniaca*.

Mirza Ibrahimpašić - Portret

UVODNO SLOVO

Najbolje je, dakako, kad su kulturne i opće prilike racionalno uređene i poticajne, kad oni koji donose odluke od javne važnosti i značaja razumiju, između ostalog, ulogu istraživanja i poznavanja kulturne prošlosti. Dakle, kad gospodari prilika imaju punu svijest o tome koliko su za društvo bitni i korisni primjeri pojedinačnih i grupnih podviga i uzleta iz proteklih vremena. Takve svijesti u ovom vremenu, nažalost, nema. Ključne kulturne institucije (pozorišta, muzeji, arhivi, galerije, instituti, etc...), one institucije koje su u temeljima identiteta svakog društva, svedene su na ulogu prosjaka, koji nije siguran hoće li imati sredstava da preživi naredni dan. Šta onda preostaje zajednici izmrcvarenoj ne samo lošom, nego nikakvom kulturnom politikom. Preostaje joj jedino da se tješi, da može biti gore.

Ako se okrenemo prošlosti, ne stoga da bismo joj bili robovi i živjeli izvan realnog konteksta, nego zato da bismo iz proteklih godina i stoljeća štогод naučili, neminovno ćemo uočiti, da kao društvo radije pamtim i pominjemo neka zbivanja i likove o kojima se malo zna, radije promoviramo neke mutne ideje i razorne koncepte, nego one koji su temeljito istraženi, dokumentirani i vrednovani. Selektivno pamćenje, začudo, izbriše, pomete stvarne korifeje i stalno iznova dovodi u pitanje utvrđene činjenice o zbivanjima koja su unaprijedila naš život.

Tragom takvog razmišljanja, moguće je sačiniti obiman katalog osoba i događaja koje smo odložili na prašnjave police zapuštene kolektivne memorije, uprkos njihovom nesumnjivom značaju i vrijednosti.

Neke istaknute kulturne poslenike, istina, nismo zaboravili. Povremeno im iskažemo kakvu formalnu počast; njihovim imenom nazovemo školu ili ulicu... Tu se zaustavimo. Formalne geste nam idu od ruke... ne traže veliki mentalni napor, niti puno koštaju. Ali, ne pada nam ni na pamet, da tim zaslužnim ljudima uredimo ostavštinu, redigujemo i objavimo sabrana djela ili čak da priredimo kritička izdanja za barem desetak najistaknutijih. Pri tom mislim na odgovarajuće forme uređene ostavštine pisaca, filozofa, likovnih umjetnika, muzičara, prirodnjaka, arhitekata, medicinara, inženjera, etc... Onih najboljih... Prema najstrožijim mjerilima.

Izgledi da izgradimo i primijenimo razrađen sistem vrednovanja, obrade i trajnog prezentiranja makar ključnih opusa iz naše kulturne prošlosti, ravni su, ako ne nuli, onda nekim skromnim decimalnim procentima.

U takvim neveselim prilikama, logično, i dalje će se izdašno alimentirati vulgarni patriotizam, konfuzna memoarska naklapanja, razne samoobmane i mistifikacije, te šarena politička *pazarija*... i dalje će prema zaboravljenima, samo povremeno biti usmjeren svjetlo, isključivo zahvaljujući trudu pojedinaca.

Pravo govoreći, teško je očekivati uredan i sistematican odnos prema nasljeđu pod pritiskom gotovo sezonskih političkih potresa i društvenih pometnji. Razumljivo je, primjerice, da djela koja sadrže najsuptilnije misaone domašaje, bila ona filozofska, teološka, estetička, etc... nemaju široku publiku i teško je nadati se trudu ukupne zajednice oko njihove obrade, objavljivanja i predstavljanja. Ali, nisu, ni shvatljivi, ni prihvatljivi primjeri grubog, primitivnog nemara oko očiglednih i općeprihvaćenih vrijednosti. Ova knjiga je skroman pokusaj da se malo ublaži barem jedna naša kulturna sramota.

Prije, bezmalog, četrdeset godina vlast je, sasvim razumljivo, zaključila da **prva** bolnica u Sarajevu i Bosni i Hercegovini zaslužuje

status kulturnog spomenika pod zaštitom države. Iz višedecenijske perspektive gledano, taj akt, kao ni kasnija potvrda Komisije za nacionalne spomenike *daytoniske* BiH, zatim nekoliko akcija grupa entuzijasta, te povremeno usmjeravanje medijske pažnje na to pitanje, rezultirali su time, da su od prve (**prve**, ne bilo koje) sarajevske i bosanskohercegovačke bolnice, ostali samo dijelovi sjevernog i zapadnog zida. Da je to rezultat naše nekulture i primitivizma, u to nema sumnje, a stoje li iza takvog odnosa i eventualne šićardžijske kalkulacije i namjere, pitanje je za drugu vrstu diskursa.

Podjednako loše, možda i gore, prošao je dr Karel Bayer, vrsni ljekar, dugogodišnji upravitelj te bolnice i rijetka ličnost, koja je u oštro etnički, konfesionalno i politički podijeljenoj sredini, bila prihvaćena od svih zajednica.

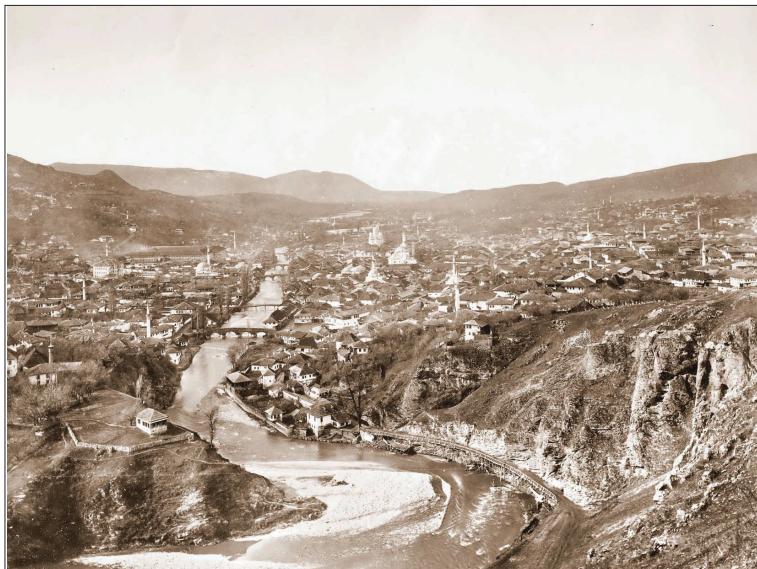
Bayerov dugogodišnji rad u Sarajevu pratili su brojne javne zahvale, o čemu je ostao trag u dnevnoj štampi tog vremena. Pored besplatnog liječenja i zbrinjavanja sarajevske sirotinje, bio je i lični ljekar nadbiskupa vrhbosanskog, dr Josipa Štadlera, liječio je gradonačelnika Sarajeva Mehmed-bega Kapetanovića Ljubušaka, porodice Koste Hörmanna, Huge Kutschere, etc... Posebno prijateljstvo, Bayerovi su razvili sa Riza-begom Kapetanovićem Ljubušakom, sinom Mehmed-begovim.

Još za Bayerovog života, Gradsко poglavarstvo Sarajeva, na čelu sa Esad efendijom Kulovićem, odlučilo je da jednu ulicu nazove njegovim imenom.

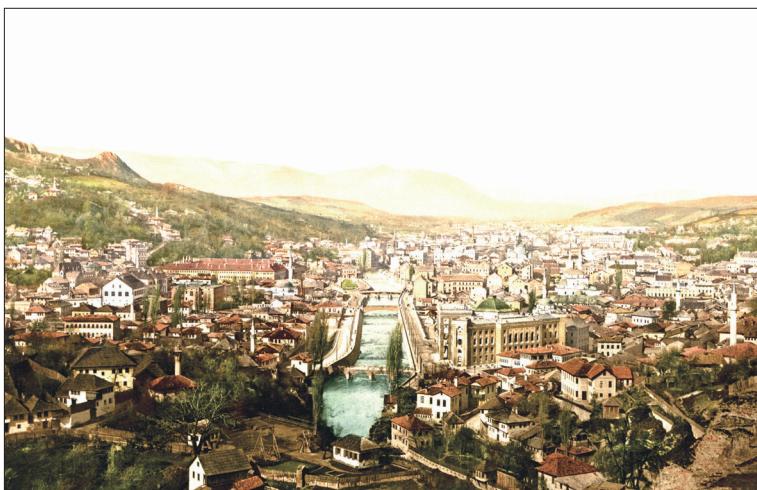
A, mutevelija Gazi Husrev-begovog vakufa, Mehmed-beg Muteveić, uručio mu je kaligrafski ispisani zahvalnicu za sve što je učinio za grad, posebno za gradsku sirotinju.

Uprkos svemu tome, nakon smrti 1914. g. ovaj izuzetno zaslužni čovjek potpuno je zaboravljen i tokom punih stotinu godina o njemu je objavljeno samo nekoliko kratkih članaka, uglavnom s netačnim navodima.

Evo, kako su prošli dr Bayer i Vakufska bolnica - *Hastahaha*.

Sarajevo u proljeće 1878. godine

Sarajevo oko 1895. godine

POVIJESNI PREGLED

Put otkraj sedamdesetih godina 19. stoljeća, bijahu potrošeni svi razlozi postojanja dugovječnog Osmanskog Carstva. Naočigled, ponajprije zarad unutarnjih slabosti, urušavala se nekada moćna državna i društvena struktura, rasprostranjena na tri kontinenta. Kršćanski Zapad, duže od pola milenijuma bio je frustriran postojanjem snažne i dobro organizovane muslimanske carevine. Tragični i u svakom pogledu problematični pohodi krstaša, ostavili su teške traume u kolektivnoj svijesti Evrope. Kad su nasljednici sultana Osmana u 16. i 17. stoljeću iskazali maksimalne ambicije došavši i pod zidine Beča, uz paniku, do krajnosti je pojačana i omraza prema svemu muslimanskom. Konsekventno, slabljenje Turske Imperije i zaustavljanje njene ekspanzije, izazvalo je na Zapadu pojačano zanimanje za taj svijet, a vremenom i izvjesne simpatije prema istočnjacima i njihovim običajima. To je rezultiralo krajem 18. i tokom 19. stoljeća pojmom poznatom u kulturnoj historiji kao *orientalizam*.

Okrenutost prema Istoku, bila je karakteristična za slikarstvo 19. stoljeća (Delacroix, Ingres, Gérôme, etc...) sve do pojave impresionizma. Pojačano je i zanimanje za maursku Španiju, pa je u gradnji masovno primijenjivan takozvani *pseudomaurski stil*. Na svjetskim izložbama, paviljoni istočnih država bili su glavna atrakcija. Sve je to

imalo odraza (počesto kičerskog) i u popularnoj kulturi. U bogatijim kućama uređivane su takozvane „turske sobe“. Međutim, savremeni autori, koji se bave ovim fenomenom, nakon objavljivanja studije „Orijentalizam“, Edwarda W. Said-a, 1978. g., pod orijentalizmom u prvom redu podrazumijevaju zapadnjačke stereotipe i iskrivljene predstave o Istoku.

Omer-paša Latas

Dakle, čim su prestale biti strašnom prijetnjom, Osmanlije su postale predmetom pojačanog interesa putnika, pustolova, trgovaca i špekulanata, bogatih i dokonih, ali i ozbiljnih naučnika-istraživača. Ovi potonji su zaslužni za osnivanje instituta, muzeja i univerzitetskih katedri posvećenih istočnim kulturama.

Zanimljivu kategoriju zapadnjaka u istočnim zemljama, posebno u Turskoj, predstavljali su sposobni inženjeri, ljekari, vojnici i inni stručnjaci, koji su stupili u osmansku službu, neki prihvatajući i islam, vidjevši u tome priliku za sebe.

Prvi ozbiljan znak da je Osmanski svijet na zalasku, bilo je zaduživanje Porte kod evropskih banaka i pokušaj provođenja nekih iznuđenih društvenih reformi. Bosna, prema Zapadu najistureniji osmanski vilajet, još od vremena nereda i bezvlašća polovinom 18. stoljeća, ukoso i buntovnički postavljena prema Stambolu na Bosforu, dočekivala je jednu po jednu kaznenu ekspediciju (Abdurahman-paša, Kara Mustafa-paša, Ruždi-paša, Tahir-paša...), nemoćna da im se čestito odupre, a nespremna da se bez borbe preda i podredi. Jedni će to zvati ponosom, drugi prkosom, a treći ludoću...Hladne glave razabirući, svi su u pravu.

Dželat bosanskog begovata, Serdar Ekrem Omer Lutfi-paša Latas, polovinom 19. stoljeća, stavio je tačku i na ponos i na prkos i na ludost bosanske društvene elite onog doba. Ivo Andrić, laureat Nobelove nagrade za književnost, u nedovršenom romanu „Omer-paša Latas“, maestralno je predstavio te prilike. Andrićev Omer-paša se obratio sarajevskim uglednicima riječima:

Jednom u sto godina dolazi carski serasker u Bosnu, jednom ili nijednom, ali kad dođe, onda može sve i vezati i drešiti, i oduzeti i dodati, i visoko popeti i nisko spustiti; kišu samo ne može puštati ni zaustavljati, ali drugo sve može. A jedino budale to ne znaju i ne vide, i jedino se izlapele begovske glave pouzdaju u svoje fermane i tapije, a ne znaju da je to davno prošlo i da ti papiri ne vrede ni toliko da se od njih naloži vatra nasred Sarajeva. To su neuki i slepi ljudi, koji ne razumeju sadašnjost i ne vide šta se oko njih dešava ni kud svet ide. Pa ni

prošlost ne pamte, inače bi znali šta znači kad serasker stigne sa carskom vojskom. Ne znaju da takav čovek sve može, samo jedno ne: ne može se pred sultanovo lice vratiti nesvršena posla. Ne znaju, na svoju nesreću, ne znaju, da takav čovek nema nikom da polaže račun ni o broju skinutih glava ni o sumama utrošenih dukata. A to bi morali da znaju. To treba da zna svaki koji sebi i svojoj porodici i svima svojima želi dobro. I teško onom ko to na vreme ne vidi!

TOPAL ŠERIF OSMAN-PAŠA

Nakon Latasove krvave oluje, stvarni otpor begovske elite u Bosni nije više bio moguć. Sjedište provincije, vilajeta, od oktobra 1850. g. ponovo je u Sarajevu. Dva poduzetna bosanska namjesnika, Topal Šerif Osman-paša i Safvet-paša, zakašnjelim reformama, olakšali su donekle život u vilajetu, ali ni oni, ni drugi obrazovani osmanski velikodostojnici, poput Ahmed Dževdet-paše, koji je preuzeo inspekcijski obilazak vilajeta i provodio reforme, 1963-1964. g., nisu mogli spasiti Carevinu.

Topal Šerif Osman-paša rođen je u okolini Izmira 1804. a umro u Carigradu, 25. juna 1874. g. Bio je prvi valija Bosanskog vilajeta osnovanog 1865. godine i posljednji značajni bosanski namjesnik. Većina historičara koji su se bavili osmanskim razdobljem bosanskohercegovačke povijesti, smatraju Topal Šerif Osman-pašu drugim bosanskim namjesnikom po značaju i učinku, odmah nakon Gazi Husrev-bega. Osman-paša je drugi i po trajanju mandata (bezmalo, devet godina). Na ovom položaju bio je, s kraćim prekidom, od 23. januara 1861. do maja 1869. g. Prethodno je zauzimao mjesto *muhafiza* (zapovjednika grada) u Beogradu, od jula 1857. do januara 1861. g. Ovaj istaknuti bosanski namjesnik, svakako je zaslужio što jedna ulica u Sarajevu, od 1993. g. nosi ime po njemu.

Dok je boravio u Sarajevu, Osman-pašina rezidencija bila je Ćatića kuća u sarajevskoj Sumbul mahali. Ljetnikovac je podigao na tadašnjoj krajnjoj zapadnoj periferiji grada. Odlazeći iz Sarajeva, prodao je ljetnikovac Derviš-paši Čengiću, zvanom Dedaga, a po novom vlasniku i njegovom ljetnikovcu, cijeli tamošnji kraj dobio je ime Čengić Vila (u Sarajevu se izgovara sa dugim akcentom na i).

Topal Šerif Osman-paša zaslужan je za izgradnju puteva, podizanje škola i opću liberalizaciju u Bosni i Hercegovini. On je, početkom aprila 1866. g. pozvao zemunskog štampara Ignjata Soprona, da u Sarajevu otvari prvu modernu štampariju. U *Sopronovoj pečatnji*, kako se tada zvala, štampane su školske knjige, novine (*Bosna*,

Sarajevski cvjetnik i *Bosanski vjestnik*), zvanični kalendar *Salname*, te službene tiskanice. Njegovom zaslugom u Sarajevu su otvorene; muslimanska čitaonica (*kiraethana*), građanska škola (*ruždija*) i srednja škola za obrazovanje činovnika (*mektebi hukuk*). Posebna zasluga Osman-pašina je podrška i potpora prvoj srpskoj učiteljici Staki Skenderovoj (Staki Hadžidamjanović). Svjestan važnosti obrazovanja on je u Carigradu osigurao sredstva za Stakinu školu, a pun povjerenja u ovu neobičnu, vrijednu kulturnu poslenicu, u njenu školu upisao je i svoje kćeri. Valiju Osman-pašu, slijedilo je u tome i osmansko više činovništvo u Sarajevu. Kad se Staka kao duboko pobožna žena odlučila na hadžiluk u Jeruzalem, u Carigradu je bila ugošćena kod, tada već bivšeg valije bosanskog Topal Šerif Osman-paše. On joj je iz državnih sredstava osigurao 10.000 groša, kako bi pokrila troškove putovanja u Svetu zemlju. Iz Jeruzalema, vratila se kao Hadži-Staka.

Mirza Ibrahimpašić: Topal Šerif Osman-paša

Među najvažnije Osman-pašine poteze usmjerenе ka poboljšanju života u vilajetu, historičari ubrajaju naredbu o osnivanju dviju bolniča-civilne i vojne. Istina, bile su to odluke donesene pod pritiskom. Naime, krajnje teške higijenske i zdravstvene prilike, kulminirale su 1866. g. epidemijom kolere. Ključnu ulogu u nastojanju da se teškoće prevladaju, odigrao je valijin sekretar i lični ljekar, dr Jozef Kečet.

Dr Jozef Kečet

DR JOZEF KEČET

Jozef Kečet (Josef Koetschet), ljekar, visoki činovnik, diplomat i publicist, svakako je među najzanimljivijim ličnostima pozne osmanske ere u Bosni. Rođen je u Grellingenu, Bern 14. januara 1830. g. u plemićkoj porodici doseljenoj u Švajcarsku iz Holandije. Jesuitsku gimnaziju završio je u gradu La Chapelle u Alzasu. Medicinu je započeo studirati u Bernu, a nastavio u Hajdelbergu, Beču i Parizu. U Beču su na njega presudno uticali čuveni profesori Medicinskog fakulteta, porijeklom Česi, dr Jozef Škoda i dr Karl Rotkansky. Diplomirao je 1853. g. u Bernu. Nakon završenog studija započeo je njegov dinamični i pomalo avanturistički život. Pokazalo se da je takvom ritmu, dr Kečet bio sasvim dorastao. Službovaо je kao ljekar u Turskoj, na Kavkazu, u Baru, zatim kao ljekar turske Dunavske armije. U Skadru je upravljaо vojnom bolnicom. Tamo je upoznaо Emin-pašu (dr Eduarda Shnitzera), koji će se kasnije proslaviti svojom istraživačkom misijom u Africi. Kečet je bio lični ljekar i sekretar Omer-paše Latasa, što samo po sebi govori o sposobnostima ovog neobičnog čovjeka.

Dr Kečet, kao izrazito komunikativan i vješt čovjek, stekao je veliko povjerenje Topal Šerif Osman-paše i na novog bosanskog namjesnika ostvario snažan uticaj. U decembru 1863. g. Osman-paša ga je postavio za gradskog *fizikusa* i policijskog ljekara u Sarajevu. Bio je i vilajetski sekretar i prevodilac. Povjeravane su mu važne diplomatske i druge državne misije. Upravo na Kečetov poticaj, valija je naredio gradnju prvih bolnica u Sarajevu i Bosni i Hercegovini 1866. g. Razumljivo, upravljanje prvom građanskom bolnicom u Sarajevu, povjерeno je dr Jozefu Kečetu.

Dr Kečeta su za sve vrijeme njegovog djelovanja u Bosni Hercegovini pratile kotorverze. U službenim krugovima, njegova pozicija bila je neupitna, ali je u javnosti općenito smatrana prepredenim manipulatorom. Dopisnik lista *Slovenski narod* iz Sarajeva, javlja u broju 32

od 10. februara 1874. g. o vidnom napretku u Bosni i Hercegovini nakon reformi Topal Šerif Osman-paše i Safvet-paše. Dopisnik pomjenje nove ceste i planove za izgradnju željezničkih pruga. Pozitivno ocjenjuje i tadašnjeg valiju Akif-pašu, koji je imao evropsku orijentaciju. No, loše govori o dr Jozefu Kečetu. Smatra ga neprijateljem sarajevskih kršćana, profiterom i čak, engleskim špijunom. O dr Kečetu u svojim zapisima krajnje loše govori temperamentni i životopisni Gavro Vučković. Švajcarca smatra lažovom i spletkarom.

Pred okupaciju i nakon nje, do smrti, Kečet se uglavnom bavio lejkarskom i apotekarskom praksom. Nakon uspostave austrougarske vlasti, u Sarajevu je otvorio apoteku "K orlu". Apoteku je 1886. g. prodao Ljudevitu Matiću. Međutim, nova uprava je cijenila njegovo znanje i iskustvo i konsultovala ga oko pitanja uspostavljanja modernog zdravstva u zaposjednutim pokrajinama.

Kod ocjenjivanja uloge Jozefa Kečeta, treba imati na umu sve ove kontroverze. S jedne strane stoje negativne ocjene Kečetovog djelovanja, a s druge su nesumnjive njegove zasluge. Upravo dr Jozef Kečet je nakon uspostave i konsolidacije austrougarske vlasti u Bosni i Hercegovini pokrenuo inicijativu za podizanje nivoa zdravstvene zaštite u zemlji. On se obratio Zemaljskoj vladu s prijedlogom da obnovi i preuredi postojeću Vakufsku bolnicu, ali i da planira gradnju nove bolnice višestruko većeg kapaciteta. Objektivno gledajući, da je samo to učinio za Sarajevo i Bosnu i Hercegovinu, dr Kečet bi zaslužio trajnu zahvalnost grada i zemlje. Naruku Kečetu išla je i okolnost da je početkom austrougarske uprave u Bosni i Hercegovini, vladin savjetnik i povjerenik za sanitetska pitanja bio izuzetno obrazovani i preduzimljivi dr Milan Emil Amruš.

Kečet je ostavio traga i kao spisatelj, autor biografskih djela o Topal Šerif Osman-paši i Omer-paši Latasu, koja je za štampu priredio dr Georg Grassl ("Osman Pascha, der letzter grosse Wesir Bosniens und seine Nachfolger"; "Aus Bosniens letzter Türkenzzeit"). Za objavljivanje Kečetovih zapisa, veoma je zaslužan dr Karl Pač, direktor Balkanološkog instituta pri Zemaljskom muzeju u Sarajevu. Kečetovo djelo posvećeno Osman-paši, prikazao je i Petar Kočić u

sarajevskoj *Srpskoj riječi*, br. 98-100, 1909. g. ukazujući na izvjesnu Kečetovu nepouzdanošć u navođenju imena i prikazu nekih savremenih zbivanja. Kočić, u skladu sa svojim pogledima i uvjerenjima, smatra Kečetovu poziciju absurdnom. Kočić veli:

Za procjenu istorijske vrijednosti njegovih uspomena, valja imati dvoje u vidu, prvo, da je on bio hrišćanin, evropski obrazovan i vaspitan čovjek, i drugo, da je bio turski činovnik. Jasna je težnja njegova, da se u svojim memoarima predstavi potomstvu: i kao svjestan i ispravan carsko-ottomanski činovnik i kao evropski čovjek, dobar hrišćanin, koji hrišćanima želi svako dobro. Da se ovo dvoje u ondašnje burno vrijeme nije moglo složiti, o tom ne može biti sumnje.

Jozef Kečet je umro je u Sarajevu, 22. jula 1898. g. i ukopan u kataličkom groblju “Svetoga Mihovila” u Koševu. Sin dr Jozefa Kečeta, također ljekar, dr Teofil Kečet (Teophil Koetschet) bio je višegodišnji saradnik dr Karel Bayera u Hastahani, Odjelu za umobolne Zemaljske bolnice i Bayerov nasljednik na mjestu primarijusa tog odjela, a također i Bayerov nasljednik na položaju predsjednika Ljekarskog udruženja Bosne i Hercegovine.

Osmanski vojni ljekar

PRVE BOLNICE

Zdravstvene prilike u Bosni i Hercegovini i Sarajevu do Osman-pašinog vremena, bile su i ispod osmanskih standarda. Za vojsku je bio karakterističan mobilni poljski sanitet. Bolnica, čak ni u najskromnijem obliku, nije bilo. Sem nekoliko vojnih ljekara, nekoliko konvertita i dr Kečeta, nije bilo školovanog medicinskog osoblja. Ljudi su liječili priučeni narodni ljekari ili nadrljekari, *berberi, džerasi...a*, pomagali su im tradicionalni apotekari, *hapari, atari...*

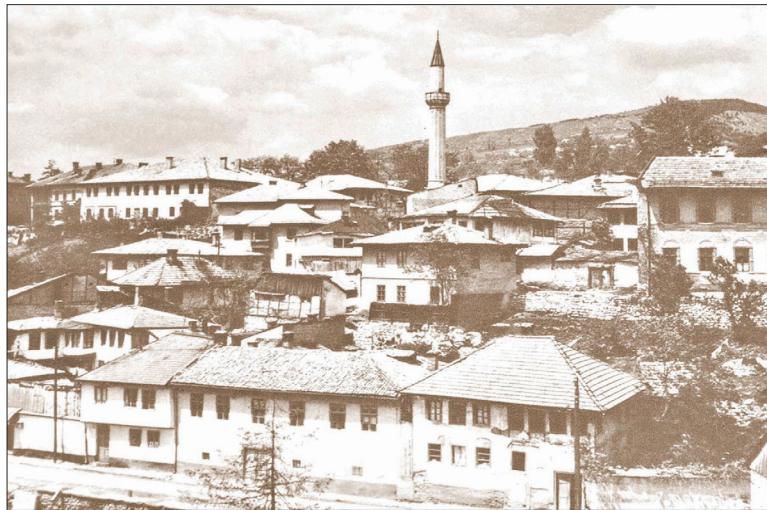
U 19. stoljeću, kolera je u nekoliko talasa bila zahvatila mnoge evropske zemlje. Početkom šezdesetih godina 19. stoljeća, bijaše se kolera iz Aleksandrije, kao žarišta, raširila Osmanskim Carstvom. Epidemija je prvo zahvatila Carigrad, odakle je trgovackim putevima prenesena na veći dio Balkana. U Sarajevo je bolest iz Beograda, prenijela jedna jevrejska porodica oko 1865. godine

Imajući na umu nizak nivo higijene i zdravstvene kulture u Bosni i Hercegovini tog vremena, razumljivo je da je bolest ubrzo dobila epidemiske razmjere. Ako se ovome dodaju i odavno prisutni sifilis i neke druge zarazne bolesti, stanje je bilo za uzbunu.

Valija Topal Šerif Osman-paša, odlučio je u proljeće 1866. godine, da tim nevoljama stane ukraj. Po njegovom nalogu u Sarajevu su podignute prve bolnice, jedna civilna i jedna vojna. Prvu vijest o tome donio je *Bosanski vjestnik* u broju 8, od 28. maja 1866. g. List je javio:

U Sarajevu se sad gradi velika varoška bolnica u Kučukćabit-b-mahali o trošku vakupskom. Ovo zdanje, koje je podignuto na uzvišenom, zdravom mjestu, već je pod krovom, a prostrano i solidno je na dva kata načinjeno, i biće u njemu odvojenih odjeljenja za muški i za ženski pol. Ovo koliko potrebno toliko i čovječno djelo zaslužuje tim veću pohvalu što će se u tom zavodu lječiti bolesnici bez razlike vjeroispovjedi. Uređenje i uprava nad istom bolnicom biće po propisu ljekarske nauke

našeg vremena. Hvala i slava onima koji su nastojavali i trudili se, da se ta bolnica podigne.

Vakufska bolnica, gledano s južne strane

Zvanični vilajetski list *Bosna*, donio je u broju 42 od 9. marta 1867. g. ovu vijest:

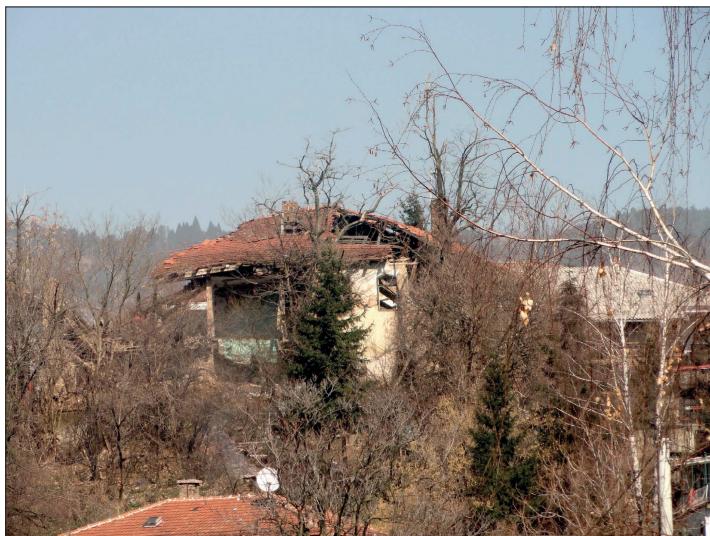
Javili smo prije nekoga vremena u našijem novinama, kako je od prihoda velike zadužbine Gazi Husref-begove načinjena u Sarajevu jedna bolnica za siromašne nemoćnike svakoga vjerozakona u ovom mjestu, i da je ista bolnica podignuta na mjestu sa vrlo čistijem vazduhom i opremljena posteljama i drugijem potrebama i da je u istu potreban broj služitelja namješten.

Sad pak javljamo, da je u svezi sa ostalijem odajama jedno odjeljenje odaja za nemoćnu siromaš ženskoga pola, i da je sve već u red dovedeno, da se mogu bolesnici primati.

Da Bog nikome neda nužde tražiti pomoći u ovom zavodu; no ako bi ipak kome do nevolje došlo, može u ovu bolnicu

primljen biti i bezplatno će tu hranu, postelju i ljekariju dobijati, kao što je i varoškome ljekaru dužnost u toj bolnici bolesnike oblatiti i liječiti; i svi ti troškovi izdaju se od prihoda Gazi Husref-begove zadužbine.

Tom zadužbinom stekao je veliki taj čovjek vječni spomen kod naroda, a kod Boga milost i vječni život.

Vakufska bolnica 2011. godine

Civilna, *Vakufska bolnica*, poznata i kao *Hastahana*, otvorena je 8. oktobra 1866. g. Podignuta je iz viška sredstava Gazi Husrev-bego-vog vakufa. Bolnica je izgrađena u Halilbašića ulici na broju 16, u tadašnjoj Kučuk Kjatibovojoj mahali, poznatoj kao Nadmlini. Nakon dogradnje 1867. g., raspolagala je sa 40 kreveta. Troškovi gradnje Vakufske bolnice iznosili su 30.000 groša. Prvi upravnik bolnice, kako je navedeno, bio je dr Jozef Kečet, a pomagali su mu: apotekar Jakov Sumbul, te turski vojni ljekari: dr Nuri efendija i dr Zarif Skender. U oktobru 1869. g. na zahtjev valije Safvet-paše u Sarajevo, u Vakufsku bolnicu došao je dr Džemal efendija, nastavnik Medicinske

škole u Carigradu. Džemal efendija je valiji izložio opsežan program poboljšanja zdravstvenih i općenito higijenskih prilika. Obilazeći vilajet, ustanovio je raširenost nekih bolesti, primjerice gušavosti. Predložio je mjere za poboljšanje situacije. Mjere su se odnosile na čistoću u kući, često provjetravanje, zabranu bacanja smeća, posebno životinjskih otpadaka, na ulicu, što je tada bila praksa. Zanimljivo je da neki autori dr Džemala navode kao dr Džemil Kolas. Međutim, *kolas* nije bilo njegovo prezime, nego čin. U osmanskoj vojsci odgovarao je kapetanu I klase (između binbaše i juzbaše).

Na temelju oskudnih izvora i rijetkih pisanih tragova, detaljna dinamika gradnje ove dvije bolnice nije do u detalje poznata. Međutim, kao građevina, prva je dovršena civilna bolnica (*Vakufska bolnica* ili *Hastahana*).

Vojna bolnica na Gornjim Hisetima, u neposrednoj blizini Magribije džamije, prema pisanju lista *Bosna*, broj 91 od 19. februara 1868. g. još nije bila dovršena. Tada je na četvrtoj stranici tih novina objavljen natječaj za dovršetak radova:

OBJAVA

U Sarajevu gradeća se i još nedovršena bolnica, ima se po zaključku vojene vlasti putem kontrakta dovršiti. Licitacija istoga kontrakta držaće se u idući Četvrtak i Subotu.

Ko bi želio taj kontrakt uzeti neka se izvoli prijaviti u rečene dane kod vojenoga medžlisa u Kršli.

Vojni *medžlis* (ar. vijeće, savjet, odbor) u *kršli* (tur. kasarna), očigledno je dobio nalog više instance, da bolnicu dovrši. Kršla (*Medžidija kršla* po sultanu Abdul Medžid-hanu) je bila osmanska kasarna podno Bistrika, na istom mjestu gdje je sada zdanje Zajedničkog štaba Oružanih snaga BiH.

ОБЈАВА.

У Сарајеву грађећа се и још недовршена болница, има се по закључку војене власти путем контракта довршити. Лицитација истога контракта држаће се у идући Четвртак и Суботу.

Ко би желио тај контракт узети нека се изволи пријавити у речене дане код војенога мецина у Крипли.

Objava-Natječaj za dovršetak Vakufske bolnice

Pridjev *Vakufska* (u njemačkim izvorima *Vakuf-Spital i Stiftungspital*), dolazi od činjenice, da je valija naredio Upravi Gazi Husrev-begovog vakufa, da zdanje podigne od viška vakufskih prihoda. Sama Hastahana, ni kao građevina, ni kao institucija, nikada nije bila vakuf u punom smislu te riječi. U nekim blago literariziranim prikazima ovih događaja, govori se o tome da je valija „zamolio muteveliju da izdvoji“ navedena sredstva. Valija je, možda, u nekom obraćaju Vakufskoj upravi upotrijebio formule slatkorječivosti iz bogatog registra istočnjačke kurtoazije, ali događaji su pokazali, da je to bio bezpovorni nalog.

U Arhivu Sarajeva, postoje brojna dokumenta, na temelju kojih je moguće nedvosmisleno zaključiti, da je oko kupovine zemljišta, izgradnje i djelomice oko održavanja bolnice, troškove podnio Gazi Husrev-begov vakuf, ali kasnije, bolnicu (odnosno stanicu za posmatranje umobolnih) do potpunog zatvaranja, finansirala je Zemaljska vlada. U prvo vrijeme bolnica je zbrinjavala i liječila ponajprije obolele od sifilisa.

Reformatora i višestruko zaslužnog valiju Topal Šerif Osman-pašu, zamijenio je u junu 1869. g. Safvet-paša. Prvog dana na novoj dužnosti, valija je izdao objavu koja ukazuje na ozbiljnost ovog problema. Zvanični list *Bosna* donosi Safvet-pašin akt u broju 159 od 16. juna 1869. g. Objava glasi:

Svakome je poznato, da na ovom svijetu svašta zdravljem biva, zato čovjeku od života ništa slade ni milje nema, i stoga je zdravlje čovjeku stvar, na koju najviše ima paziti.

Sa žalošću sam se izyjestio da u ovom mjestu, ljudima život najviše ogorčava bolest zvana sifilis (frenjak), a budući većinom ova bolest prelazi sa ženske na mušku stranu,-neka Bog sačuva svakoga od ovoga zla-kao protiv ostalijeh, i protiv ove je bolesti, ako se ne sakrije, Bog dovoljno lijekova stvorio, i neka Bog njegovo veličanstvo Sultana, poživi na mnogo ljeta, i sačuva od svake nepovoljnosti, u njegovom je zdravlju načinjena bolnica od prihoda zadužbine pokojnog Gazi Husref bega u Sarajevu, i za to je zaključeno, da svak i muško i žensko pri kome bi se ova bolest opazila ide u tu bolnicu i tu da se lijeći.

Kao što je svakom poznato, njegovo je veličanstvo Sultan milostivi otac svakoga podanika, i budući sam i ja od njegove strane naimenovan za vašega upravitelja, to mi je prva dužnost da za vas očinsku brigu vodim, a naravno je da roditelji žele, da im djeca na ovom svijetu srećno i zadovoljno žive, zato i ja najprije želim, da se pobrinem za održanje vašega zdravlja.

Neka Bog svakoga sačuva, no ako bi se ko našao, da u ovaku bolest padne, pa ne bi došao u bolnicu, naravno će najprije sam sebi škoditi, a budući ova bolest vrlo lako na drugog prelazi, poznato je da će drugi, s kim se bude družio i sastajao moći od iste bolesti napadnut biti, dakle će se time i drugom zlo učiniti, dakle isto onako kao što roditelji svoju djecu za prestupke kazne, tako ni ja ne mogu uzdržati se od kazni nad takovijem žiteljima.

Osim onijeh, koji od sifilišne bolesti stradaju, opominjem sve ostale, koji drugu kakvu bolest imaju te se izliječiti ne mogu, da se za liječenje obrate ljekarima rečene bolnice u Sarajevu.

A, *Sarajevski cyjetnik*, na naslovnoj stranici broja 18 od 8. maja 1871. g. donosi opširan, popularno pišan članak o zabrinjavajućoj raširenosti sifilisa i neophodnosti hitnih mjera na njegovom suzbijanju. Nepotpisan članak je redakciji poslao čitalac novina. Sudeći po stilu, moguće je da je autor članka dr Veli-beg. Zanimljiv je urednički komentar napisan povodom tog članka. U njemu se oštro kritikuju krajnje nepovoljne zdravstvene prilike u Sarajevu:

Čovjek, da bi moga živjeti zadovoljno na svijetu treba da ima pri sebi sredstva, koja su slavní poznavaci priznali i razdijelili na pet vrsta na pet vrsta i to: spokojstvo, sigurnost, zdravlje, osigurano izdržavanje i prijatno društvo.

No, od svega je najglavnije savršeno zdravlje tako, da sve od njega ostalo zavisi, jer kad čovjek ne bude tijelom zdrav, neće ne samo spokojstvom, sigurnošću, imanjem niti društvom, nego cijelim svijetom moći zadovoljiti. Zato od svega je najpreće postarati se za zdravlje. Za izdržavanje zdravlja najbolje služi umjerenost i čistoća, a to je svakom čovjeku od Boga dato na volju. zato dakle čovjek, ako ne bude rob svoga stomaka, nego mu bude gospodar, i ako se hrani prema potrebi vremena i stanja, a ne prema želji stomaka, i ako pazi na čistotu tijela i obitavališta, sam Bog od bolesti čuvati.

Sifilis je bolest, koja se može usporediti putu, koji je ispočetka samo neugodan, u srijedi težak, a na svršetku dovodi čovjeka u smrtnu propast. Svaki koji odmah, kako vidi, da je na takav put naišao, ne povrati se natrag, ili pošto nasred puta došavši ne postara se za povratak, nego govoreći: ovo će proći, produži putovanje, najposlje i pri najboljoj volji neće biti u stanju povratiti se, nego će sopstvenijem nogama u propast doći. To će reći; svaki onaj koji ili u djetinjstvu ili u zrelijim godinama padne u tu nesretnu bolest ili zbog prelaza od drugoga,

nasljedstvom od roditelja ili kojim bilo načinom, treba da se odmah obrati ljekaru i pomoć potraži, ili to barem prije, nego što se cijelo tijelo otruje, učini, inače će bolest do toga stepena doći, da će svi trudi uzaludni biti.

Ako bi ko od naših sugrađana rekao: Jest, ali kamo nam ljekari?...moramo im i to priznati, jer ne gledajući na manja mjesta našeg vilajeta, nema ni u samom Sarajevu koje broji do 70.000 duša nemamo još ljekara, koji se može u pravom smislu građanskim nazvati.

Kad je dakle tako, šta imamo narodu reći? Jer gledajući na uzimanje plate mjesecne na tisuće groša, ima dosta ljekara, ali gledajući, kako je svaki siromah, koji ne može za vizitu rublju platiti, ostaje bez ljekarske pomoći, moramo reći, da ga nema za narod nijednoga.

Kad bi se n. pr. kakav siromah ovdješnji obratio za pomoć dr. Kečetu, koji za ljekarstvo uzima mjesecne plate 1.250 groša, a za dragomanstvo vilajetsko isto toliko, zna se po iskustvu, da on ne bi ni odgovorio, ili ako bi se u dobrom raspoloženju našao, da bi rekao:

Dragi, ja nijesam građanski ljekar, nego zaptijski ili policajni, dakle od njega siromašnom građaninu nema pomoći.

Mi ovim ne krivimo, g. dr. Kečeta, on u svom postupku može biti ima pravo.

Što se tiče dr. Veli-bega, on je istina jedan od najspasobnijih ljekara, ali od kako je on izšao iz državne službe, bio je zanemaren, a pošto se je primio dužnosti i opet počeo primati platu prije četiri do pet mjeseci, i to na upražnjeno mjesto bolnice Gazi Husrev-bega ne ide jedno zbog dužnosti a drugo zbog svojih poslova, po privatnjem kućama.

Sad imamo jošt da spomenemo Sumbula. On nema od države niti od kakva fonda plate, pa zato i ne ide onijem bolesnicima, koji mu ne mogu dobro platiti.

Po ovome se vidi, da je naše žiteljstvo u ovome nevino jer je zbog oskudice ljekara snosilo bolesti, no ako i u buduće bude pošto se mjere od strane carske vlade i njegove preuzvišenosti valije vilajetskoga, preduzmu, kao što je gore rečeno, ovako postupalo i ne uvažavalo ove milosti, naravno da će biti zaslужno ukora.

Vakufska bolnica oko 1885. godine

VELI-BEG

Oko grupe ljekara koji su djelovali u Sarajevu pred sam kraj osmanske uprave i radili u civilnoj ili vojnoj bolnici, pletu se brojne kontroverze. Navodi u objavljenim napisima na tu temu, uglavnom nekritički prenošeni iz jednog teksta u drugi, sadrže neslaganja oko osnovnih činjenica, posebno oko uloge stranih ljekara u osmanskoj službi (dr Veli-beg, dr Ali-beg, dr Nisim Žak, dr Ahmed Said-beg, dr Gabor Galantaj...) i elementarnih podataka o njima. U prikazu života i djelovanja istaknutih ljekara u Sarajevu potkraj osmanskog razdoblja, po pravilu nedostaju konkretni podaci o datumu i mjestu rođenja, školovanju i diplomi, te o objavljenim djelima iz oblasti medicine i zdravstva. U tom stilu su navodi: „rodom je Ungarez“; „učio je u Beču“; „Bečlija, univerzalne medicine čovjek“, „znao je dosta jezika“, etc...

Izvrsnu analizu i kritiku tih napisova, koju je saopštila na *Prvom kongresu za istoriju zdravstvene kulture Jugoslavije*, održanom od 1. do 3. oktobra 1970. g. u Sarajevu, napravila je akademkinja dr Biserka Belicza iz Zagreba.

Dr Belicza je ukazala na oskudnost podataka, primjerice, o dr Veli-begu (bečkom ljekaru dr Gustavu von Gaalu), koji je nakon dr Džemala, rukovodio Vakufskom bolnicom.

Domaći autori ga, uglavnom, prikazuju kao čovjeka burnog afektivnog života, učesnika mađarske revolucije 1948. g., političkog bjeđunca, avanturistu, notornog alkoholičara i žrtvu svoje goropadne žene. O njemu su osim historičara zdravstva i medicine, pisali fra Grgo Martić i Gavro Vučković. U svojim *Zapamćenjima*, fra Grgo veli za Veli-bega:

Prošlost toga Gustava Gaala („Bečlija, univerzalne medicine čovjek“) vrijedno je da se pripovjedi. Kad je pobjegao, bio je suplent na univerzi, ali nesreća ga je namjerila na jednu pustajnicu Bugarkinju u Rumeliji; ime joj je bilo Mandalina Igora. Ona je pošla za njim do u Sarajevo, ali ga ja nisam

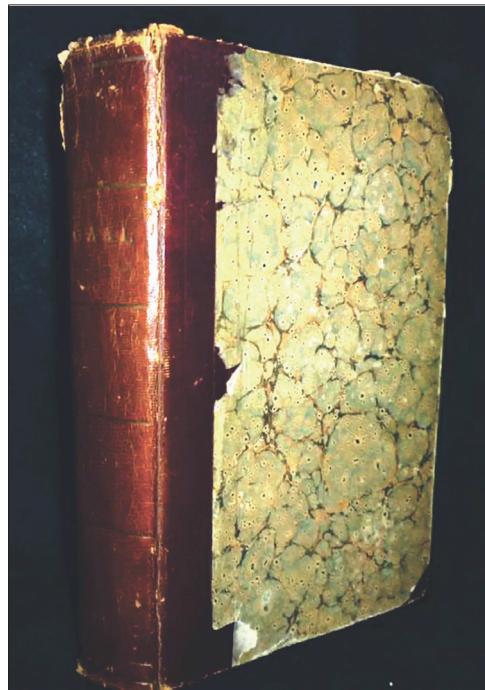
mogao vjenčati, jer je nosio tursko ime, biva Veli-beg. Vjenčali se kod kadije, no svakodnevno zlostavljanje od strane ove ne-poštenice, skratilo mu je život, a na veliko ožalošćenje njegove obitelji.

Otac bio mu bibliotekar u Esterhazyevoj pinakoteci; starac i starica majka u zadnje vrijeme već pred smrt, došli ga pohoditi. Ja bio paroh kod Novoga Šehera (od 1860-1863). Onda on piše meni da ih uzmem nakonak, da prenoće. Bilo podaleko od glavnog puta. Iz Šehera ja izađem pred njih i nađem da su se oni dovezli na volovskim kolima, ožalošćeni, čemerni od žalosti, što su vidili svoga sina u onom jadnom stanju. Uzmem ih na konak, pa jedva dišući od umora pričali mi svoje jade što su vidili kod njega. Na volovskim kolima odoše jadni roditelji u Brod, no vraćajući se s puta umre ili otac ili mati u Budimu, a drugo od tog para u Beču. Ni Veli-beg ne pozivi dugo za njima.

Gavro Vučković, također cijeni Veli-begovo znanje, ističe sklonost piću i ukazuje na tešku porodičnu situaciju. U njegovom zapisu o Veli-begu stoji:

Budući je moj dobri Džemal-efendija pozvan u Carigrad na neki viši stepen službe, to on ode, a na njegovo mjesto bude izabran Veli-beg Gaal. On je rodom Ungarez (Mađar) i kad je ono buna bila god. 1848. pobjegao je na tursku stranu đe je i do danas ostao. On je dobar i čestit čovjek, vrlo učen, zna dosta jezika govoriti, kao: nemački, mađarski, latinski, francuski i talijanski, a pokraj svih tih jezika dosta dobro ume turski razgovarati, a i srpski sve razumije, ali ne ume da se razgovara. U doktorskim je naukama najotličniji od sviju doktora u Bosni. On je u Beču nauke s odlikom položio. No, kao što svi ljudi imaju svojih mana, tako isto i on je imao jednu svoju slabost, a ta je bila, da je jako voleo piće i da ga je pio više nego što treba. Piće mu dosta škodi u njegovom ruvetu (zatanu). Kad se opije, onda ga se ljudi klone i ne zovu ga, i voliju zvati drugoga i sa manje znanja, nego njega. Ko god zna šta

je tome njegovom piću uzrok, zaista mu neće zamjeriti. Zaista u pet hiljada ljudi ne bi mogli ni jednoga naći, koji bi mogao ono snositi, što on snosi.

Knjiga dr Gustava Gaala

Dr Belicza ukazuje na činjenicu da su navodi o dr Gaalu, u većini napisu iz povijesti bosanskohercegovačkog zdravstva i medicine, ne samo oskudni i irelevantni, nego i kontradiktorni u tekstovima istog autora. Primjerice, dr Risto Jeremić u jednom napisu navodi da je dr Gaal umro prije 1866. a u drugom da je 18. maja 1871. g. bio na popisu sarajevskih ljekara (!?).

Nasuprot nepotpunim i netačnim navodima autora iz naše sredine, dr Gustav Gaal zastavljen je opširnim člankom u *Biografskom leksikonu vodećih ljekara „svih vremena i naroda“*, dr Augusta

Hirscha (*Biographisches Lexikon der hervorragenden Ärzte aller Zeiten und Völker*, Wien: Urban & Schwarzenberg 1884-1888.), te da ga pominje nekoliko historičara medicine, posebice otologije. Hirsch navodi da je Gustav von Gaal rođen 1818. ili 1819. g. u Eisenstadtutu (mađ. Kismarton), tada u Austro-Ugarskoj, sada u istočnom dijelu Austrije. Medicinu je studirao u Beču. Diplomirao je 1841. g. Bio je asistent profesora dr Frana Wiljema Lipića na katedri specijalne patologije i terapije, također i kućni ljekar grofova Esterhazija. Zbog učešća u revolucionarnim zbivanjima 1848. g. morao je emigrirati, prvo u Mađarsku, potom u Tursku. Nakon što je primio islam i uzeo ime Veli-beg, kao osmanski vojni ljekar upućen je u Sarajevo. Gustav von Gaal je autor nekoliko zapaženih radova iz medicine. Njegova knjiga pod naslovom: *Fizikalna dijagnostika i njena primjena u medicini, hirurgiji, okulistici, otijatriji, porodiljstvu...*(Originalni naslov: *Physikalische Diagnostik und deren Anwendung in der Medicin, Chirurgie, Oculistik, Otiatrik und Geburtshilfe, enthaltend: Inspection, Mensurration, Palpation, Percussion und Auscultation, nebst einer kurzen Diagnose der Krankheiten der Athmungs- und Kreislauforgane. Anhang: Heller, Joh. Fl. Die mikroskopisch-chemisch-pathologische Untersuchung.*) objavljena je u Beču u julu 1845. g. i obuhvata 563 stranice. Dr Gaal je doktorirao medicinu i hirurgiju 1846. g. a stekao je i magisterij iz opstetricije. Vrijednost njegove knjige je potvrđena objavljinjem drugog izdanja 1849. g. Zanimljivo je, da je dr Gaal (Veli-beg), uprkos njegovom statusu političkog bjegunca i konvertita, upravo za vrijeme službovanja u Sarajevu, 1861. g. objavio u Beču i knjigu pod naslovom: *Džepna enciklopedija praktične medicine*. Zahvaljujući dostupnim digitalnim bazama podataka, nije teško detaljno potvrditi ovaj navod dr. Belicze. U časopisu *Vierteljahrschrift für die praktische Heilkunde*, za četvrti kvartal 1861. g., koji je izlazio na njemačkom jeziku u Lajpcigu, odnosno Pragu, objavljen je oglas za: *Taschen-encyklopädie der praktischen Medicin*. Autor je naveden kao Dr. Gustav von Gaal (Vely Bey), otomanski štabni ljekar s činom potpukovnika. Djelo obuhvata 545 stranica, a izdavač, Braumüller, knjigu preporučuje ljekarima i studentima medicine.

BERLINSKI RASPLET

Još od Krimskog rata, Turska je smatrana *Bolesnikom na Bosforu*. „Terapija“ zapadnih sile, ali i Rusije, predviđala je oslobođanje evropskih turskih provincija, formiranje malih balkanskih nacionalnih država, te zaposjedanje ključnih moreuza, Bosfora i Dardanela. U javnosti, pleli su se i fantastični planovi o „oslobođanju Konstantinopolsa i ponovnoj uspostavi kršćanskog carstva na Bosforu“. Ti planovi se nisu ostvarili, stoga što Turska nije bila baš toliko slaba da bi na sve pristala, niti su velike sile bile toliko složne da bi mogle jednodušno djelovati. U to vrijeme balkanski narodi pod osmanskom upravom snažno su započeli borbu za oslobođenje i državnu samostalnost. Ova pobuna razlikovala se od prijašnjih sporadičnih buna utoliko što su velike sile u tim zbivanjima vidjele i svoje neposredne interese. Presudni događaji bili su srpsko-turski (1876-1877) i rusko-turski (1877-1878) rat. Nakon turskog poraza, Rusija je diktirala odredbe mirovnog ugovora potписаног 3. 3. 1878. g. u San Stefanu. Taj ugovor je odgovarao samo Rusiji i njenom ekspONENTU Bugarskoj, za koju je bilo predviđeno enormno teritorijalno proširenje. Zapadne sile su odbile da priznaju novonastalu situaciju zahtijevajući temeljitu reviziju dokumenata iz San Stefana. Za 13. juna 1878. g. sazvan je međunarodni skup, poznat u historiji kao Berlinski kongres. Tom vremenu bili su strani pojmovi međunarodnog prava i ravnopravnosti država i naroda. Sve ključne odluke donosilo

je nekoliko najmoćnijih država, dakako, u skladu sa vlastitim interesima. Na Berlinskom kongresu, ništa se, primjerice, nisu pitali mali balkanski narodi mada je njihova sudbina bila glavni predmet rasprave, ustvari predmet trgovine i pogađanja između moćnih. U grubim crtama, najveći gubitnik u Berlinu bila je Turska, a najveći dobitnik, Austro-Ugarska. Male zemlje koje su bile u ovisnom ili poluovisnom položaju prema Turskoj, Srbija, Bugarska, Crna Gora, Grčka i Rumunija, prošle su relativno dobro, mada ne prema priželjkivanjima. Na temelju člana 25. glavnog akta Berlinskog kongresa, Austro-Ugarska je dobila uslovni mandat da zaposjedne Bosnu i Hercegovinu. To zaposjedanje je definirano kao privremeno, do potpunog zavođenja reda i zakonitosti. Sultan će, zaključeno je, zadržati suverenitet nad okupiranim provincijama.

General Josip Filipović

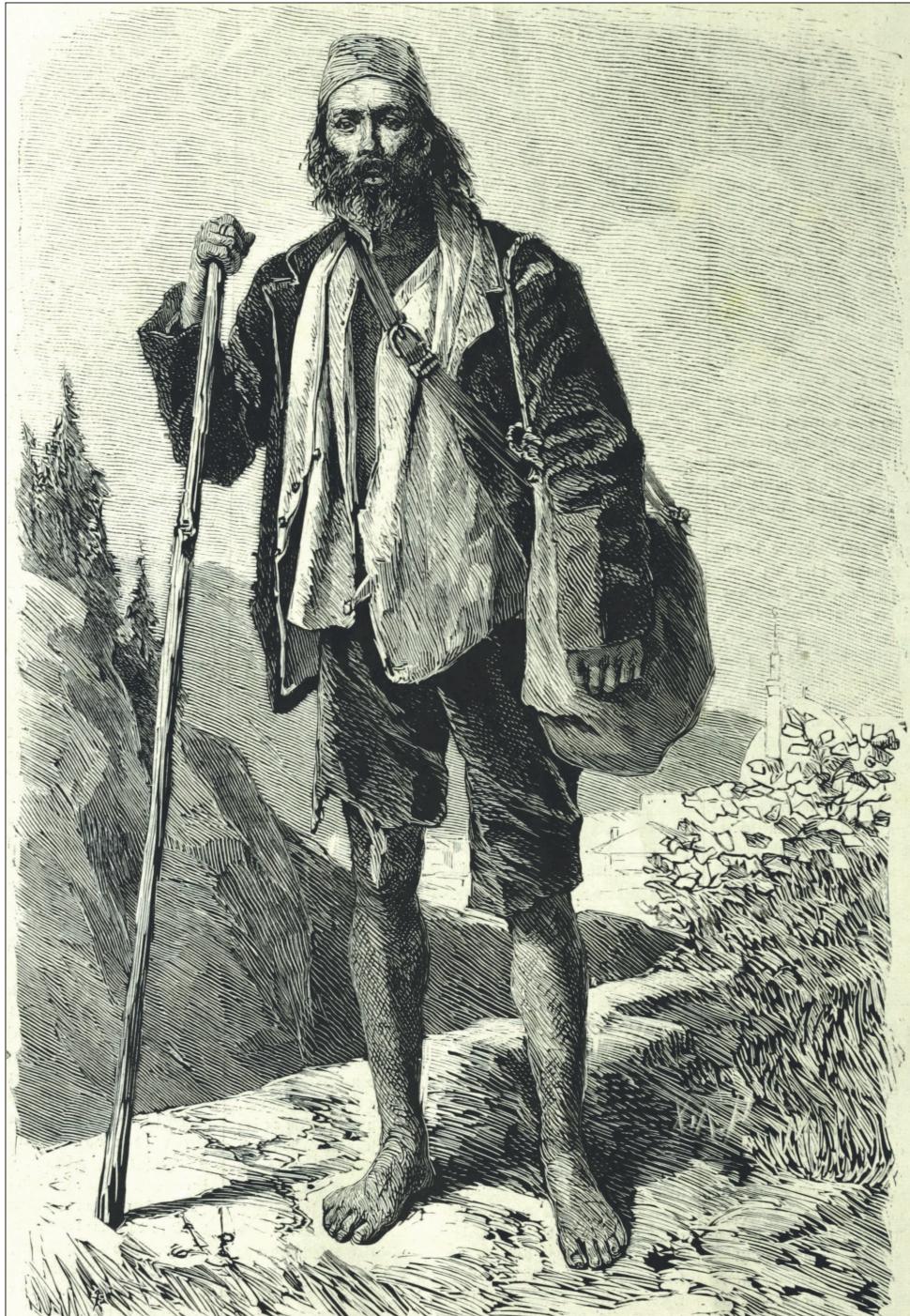
Zaposjedanje Bosne i Hercegovine, kako je bilo zamišljeno u bečkim političkim i vojnim krugovima i kako ga je najavljivala zvanična propaganda i prorežimska štampa, ali i prema očekivanju širih austrotrsarskih krugova, trebalo je biti lako i jednostavno...protokolarno i svečano. Carske i kraljevske trupe preći će Savu i dolinom Bosne doći u Sarajevo, a usput će biti dočekivane cvijećem i pjesmom. No, umjesto operetne paradne šetnje k. und k. armade, događaji su se odvijali prema scenariju krvavog dvoboja neravnopravnih protivnika. Nakon što su preko pontonskog mosta prešle Savu, jedinice generala Filipovića, naišle su na odlučan otpor. U borbama kod Maglaja, Jajca i Klokota obje strane su pretrpjele teške gubitke. Najžešći otpor pružili su stanovnici Sarajeva. Još u Beču Filipović je planirao da na čelu okupacionih trupa u Sarajevo ujaše trijumfalno, uz ritam vojnih marševa i to 18. avgusta, na rođendan Franje Josipa I. Paradu i trijumf tog dana, bukvalno su zamijenili potoci ljudske krvi, dim i smrad sistematske paljotine, buka pucnjave i bojnih pokliča i jezivi krizi ranjenih i umirućih. Mada je u ovom naknadnom zapisu puno prejakih riječi, sudeći po brojnim autentičnim izvještajima i svjedočenjima sa obje strane, ne može biti pretjerivanja u opisu surove i nemilosrdne provale u neutvrđeni grad. Izvodeći operaciju okupacije s nesrazmjerne velikom silom, carska i kraljevska vojska se brutalno obraćunala sa braniteljima. Austrotrsarski teror je bio posebno surov u Sarajevu. To je nedvosmislen zaključak, u prvom redu na temelju austrotrsarskih izvora. U Sarajevu je samo u jednom danu ubijeno, prema nekim procjenama, preko hiljadu ljudi (Carl Braum navodi broj od **1.500 poginulih** Sarajlija, što je, po svoj prilici, pretjerano). Hamdija Kreševljaković procjenjuje da je riječ o **četiri stotine ljudi**, a uspio je ustanoviti imena **dvije stotine trideset i dvoje** tada ubijenih. Bilo kako bilo, to su ogromne žrtve za Sarajevo, koje u to vrijeme nije imalo više od tridesetak hiljada stanovnika. Toliki broj žrtava u jednom danu, nije zabilježen ni u ratu 1992-1995. g., uprkos neuporedivo djelotvornijem naoružanju i bezobzirnosti Karadžićevih neofašista.

Glavnokomandujući okupacionog korpusa, general Josip Filipović telegrafski izvještava cara:

Tu se (u Sarajevu) otvorio borba, jedna od onih, koja se kao najgrozni zamisliti može. Iz svake kuće, iz svakog prozora, iz svake pukotine na vratima pucano je na naše čete; šta više i same žene, učestvovali su u tom. Vojnička bolnica koja se skoro na zapadnom kraju varoši nalazi, puna bolesnih i ranjenih pobunjenika, učestvovala je u borbi, koja je do jednog sahatu i trideset minuta trajala. Nevjerovatne pojave divljeg fanatizma predstavljaše se i samo dobrodušnosti, ali i disciplini naših četa ima se zahvaliti da varoš znatnije oštećena ne bijaše. Ipak je nekoliko kuća plijenom plamena postalo. Naš gubitak nije na žalost neznatan.

Austrougarskoj i svjetskoj javnosti, bečki propagandni aparat brani telje je predstavljao kao divlje fanatike, koji se nerazumno suprotstavljaju svojim dobročiniteljima, civilizatorima. U vođu otpora u štampi je promoviran živopisni Salih Vilajetović, poznatiji kao Hadži-Lojo. Međutim bečki humoristički listovi, tog navodnog vođu predstavili su kao bosonogog odrpanca. Na taj način se htjelo otpor stanovništva svesti na akciju neodgovorne i neorganizovane svjetine.

Nakon što je skršen otpor Sarajlija, uspostavljen je *Prijeki vojni sud* (Standgericht). Devet građana Sarajeva je osuđeno na smrt i pogubljeno. Među njima i stvarne vođe otpora, Muhamed Hadžijamaković i Abdullah efendija Kaukčija. Započela je opća hajka na ljude. Više od hiljadu Sarajlija je silom dovedeno na prostor starog pravoslavnog i katoličkog groblja, na mjestu gdje je sada trg ispred zgrada Parlamenta i Vlade na Marijin dvoru. Kroz nekoliko dana neki su pušteni, u prvom redu djeca, a oko šest stotina je internirano u Olo-mouc. Oni su u sarajevskoj tradiciji i izvorima, poznati kao *jesiri*. Do mjesta internacije išli su prvo pješke do Bosanskog Broda, potom Savom šlepovima, a od Siska vozom. Usput su maltretirani i prebijani. Prilikom usputnih zaustavljanja u gradovima, ljudi su dolazili da ih, kao rijetke zvjerke, razgledaju.

Hadži-Lojo, Hadži Salih Vilajetović

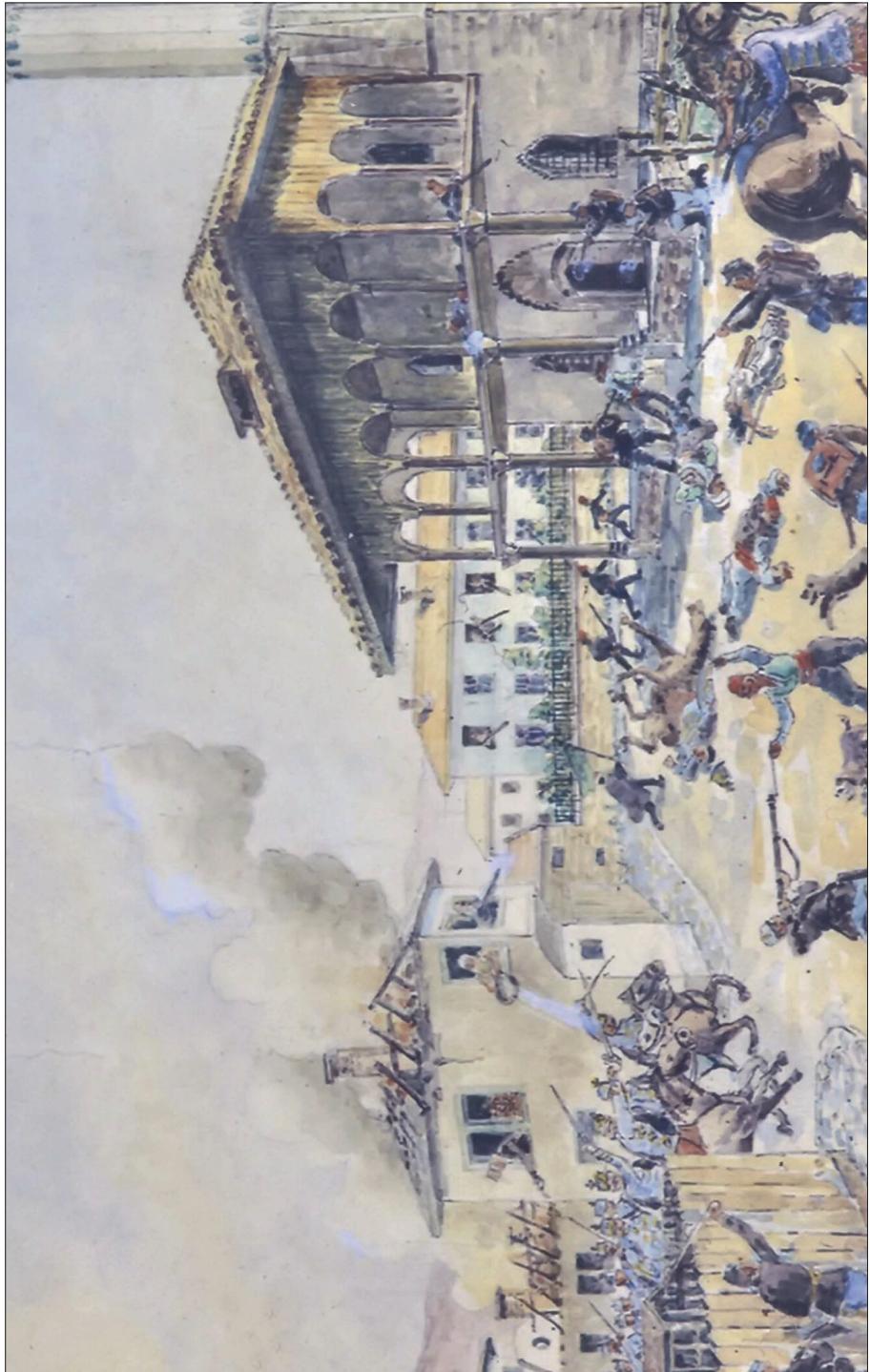
Boj kod Ali-pašine džamije 1878. godine

Sarajevo, 19. 08. 1878. godine

Theodore Breidwiser:
Boj kod Magribije džamije - Otpor iz Vojne Hastahane, 18. 8. 1878.

Dr Milan Emil Amruš

DR MILAN EMIL AMRUŠ

Nakon uspostave austrougarske vlasti u Bosni i Hercegovini, brigu o Vakufskoj bolnici je preuzela nova uprava. Ključna ličnost u poslovima poboljšanja zdravstvenih prilika u okupiranoj zemlji bio je dr Milan Emil Amruš, ljekar, pravnik i političar, zdravstveni savjetnik i izvjestitelj za zdravstvo i veterinarstvo Zemaljske vlade u Sarajevu. Došao je sa austrougarskim okupacionim trupama kao pukovski ljekar. Bio je među pionirima modernog zdravstva u Bosni i Hercegovini. U prvom redu njegovom zaslugom suzbijeno je širenje bolesti ljudi i stoke, temeljito je obnovljena Vakufska bolnica i općenito su podignuti zdravstveni i higijenski standardi u Sarajevu i Bosni i Hercegovini. Dr Jozef Kečet, nakon okončanja osmanske uprave, ne samo da više nije imao politički uticaj, nego je bio predmet raznih sumnjičenja i podozrenja. Međutim, njegovu inicijativu za temeljitu obnovu Vakufske bolnice i podizanje nove velike bolnice u Sarajevu, zdušno je podržao dr Milan Amruš.

Dr Amruš je, sem medicine, diplomirao i pravo. Bio je izvanredan organizator. Iz Sarajeva je 1883. g. prešao u Zagreb i stekao goleme zasluge kao istaknuti javni radnik i dugogodišnji gradonačelnik glavnog grada Hrvatske. U Sarajevu je iza sebe ostavio znatno povoljnije zdravstvene i higijenske prilike, nego što ih je zatekao.

Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu, na poticaj Zajedničkog ministarstva finansija, donijela je 21. jula 1884. g. Statut Vakufske bolnice sa instrukcijama njenom upravitelju. U prvo vrijeme, razumljivo, vlast je veću pažnju poklanjala vojnoj bolnici (Garnizonска bolnica broj 25). Medicinski kadar i oprema bili su prema pravilima struke. Vremenom u ovoj bolnici će raditi i neki između vrhunskih austrougarskih ljekara. Vakufska bolnica ni uz adaptacije i angažovanje dr Bayera i dr Kečeta, mlađeg, nije mogla odgovoriti svrsi. Stoga je odluka o gradnji nove velike bolnice bila racionalna.

Mehmed-beg Kapetanović-Ljubušak

O AKTIVNOSTI VAKUFSKE BOLNICE 1879-1880.

U Historijskom arhivu Sarajevo pohranjena su brojna dokumenta, koja svjedoče o živoj djelatnosti Vakufske bolnice i u razdoblju prije dolaska dr Karella Bayera, a posebno nakon što je on postavljen za upravitelja ove ustanove. U zbirci sačuvanih akata Gradskog poglavarstva Sarajeva, samo za godine 1879. i 1880. postoji više od dvije stotine jedinica korespondencije između uprave bolnice i Gradskog poglavarstva, odnosno, Gradskog poglavarstva i Zemaljske vlade (*Landesregierung*). Finansijska sredstva, ali i svi nalozi Zemaljske vlade upućivani su Vakufskoj bolnici preko Gradskog poglavarstva. Uvid u dio pomenute građe moguće je i zahvaljujući objavljivanju *Analitičkog inventara Gradskog poglavarstva Sarajevo za 1879. i 1880. godinu*, autora Harisa Zaimovića, u izdanju Historijskog arhiva Sarajevo. Evo, samo nekoliko zapisa iz tog fonda, na temelju kojih se moguće upoznati sa radom Vakufske bolnice i problemima koji su se u tom radu javljali. Dokumenta su označena brojevima iz *Analitičkog inventara...*

1879.

2924-Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu, Gradskom poglavarstvu-Nalog da se pripremi prostorija u Vakufskoj bolnici, za dva umobolnika iz Hercegovine.

5338-Vakufska bolnica Gradskom poglavarstvu-Informacija da italijanski državljanin Eugenio Orlando nije boravio u ovoj bolnici.

5426-Vakufska bolnica-Smrtni list za Johannu Borstner.

1880.

2-Vakufska bolnica Gradskom poglavarstvu-U vezi sa spisom broj 5380 od 19. 12. 1879. g. informacija da u bolnici nije boravio Josip Butković, već Jovo Dragić.

12-Smrtni list za Đorđa Jozovića, koji je u bolnici preminuo.

126-Vakufska bolnica Gradskom poglavarstvu-Pošto je Općina Maribor javila da Eduard Polilitch nema nikakvih nekretnina ni primanja u Mariboru, moli se Gradsко poglavarstvo da plati troškove njegovog dugog liječenja i boravka u bolnici (75 dana).

357-Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu Gradskom poglavarstvu-Nalog Gradskom poglavarstvu da naloži Vakufskoj bolnici da primi bolesnog Stefana Kokolja. Također je postavljeno i pitanje da li su u bolnicu stigla dva bolesnika iz Hercegovine i da li se za njih plaćaju troškovi.

491-Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu Gradskom poglavarstvu-Nalog da se u Vakufsku bolnicu primi Lazo Jerković iz Šuvaja u kotaru Bosanska Krupa, a za plaćanje troškova liječenja i boravka će Gradsko poglavarstvo biti blagovremeno obaviješteno.

492-29. 1.-Potvrda o boravku i liječenju u Vakufskoj bolnici za Mathiasa Mayera, rodom iz Regauua u Gornjoj Austriji.

1627-Uprava Vakufske bolnice Gradskom poglavarstvu-Pitanje troškova zbrinjavanja i liječenja Mande Perkić. U vezi s tim, Gradsko poglavarstvo je uputilo dopis Okružnoj oblasti u Donjoj Tuzli.

1670-*Gradsko poglavarstvo Gradskoj blagajni-Da se Isaku Romanu isplati trošak nabavke čaršafa, jastuka i jastučnica za Vakufsku bolnicu.*

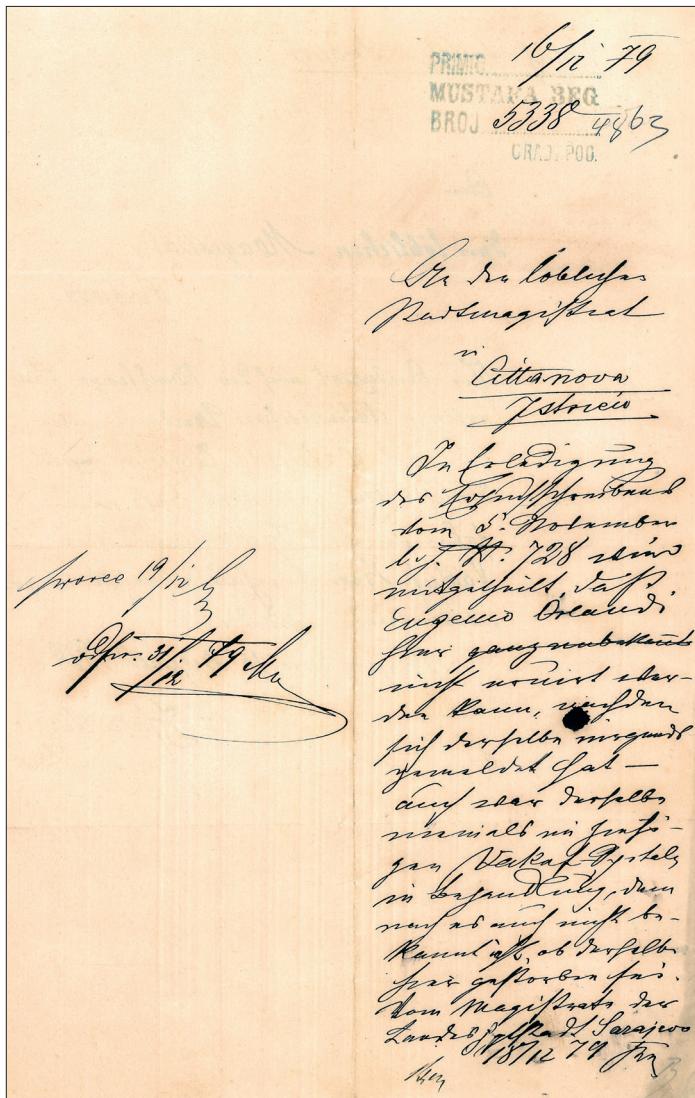
1724, 1920-*Vakufska bolnica Gradskom poglavarstvu-Molba za novčani predujam. Molbi je udovoljeno.*

2235-*Austrougarski konzulat za Bosnu i Hercegovinu, Vakufska bolnica i Ravnateljstvo redarstva-Dopis u vezi sa izdavanjem smrtnog lista za Julija Köhlera iz Brunena u Češkoj i reguliranje troškova njegovog liječenja i boravka u Vakufskoj bolnici.*

2608-*Gradsko poglavarstvo Gradskoj blagajni-Da se nadzorniku Vakufske bolnice Abdurahim efendiji, isplati naknada troškova ukopa Alije Kulašinca.*

Na primjeru brige italijanskog konzulata i drugih italijanskih vlasti za svoje državljane, moguće je pokazati i djelovanje Vakufske bolnice kao ustanove sa pravom javnosti i pravom na reciprocitet u Monarhiji, o čemu su se izjasnili parlamenti krunskih zemalja sastavnica Austro-Ugarske.

Primjerice, Gradsko poglavarstvo je dokumentom broj 1952 (1880. g.) tražilo od Vakufske bolnice informaciju da li je Giovanni Stefano u bolnici na liječenju. Uprava bolnice odgovarila je negativno. Policijska uprava iz Trsta insistirala je i dopisom broj 2288 (1880. g.) ponovo se raspitivala o Giovanniju Stefanu. Također, dopisom broj 4034 (od 25. 6. 1880. g.), Zemaljska vlada je javila Gradskom poglavarstvu da je Italijanski konzulat spreman platiti troškove liječenja i boravka za sve italijanske državljane koji na molbu Konzulata budu primljeni u Vakufsku bolnicu. Vakufska bolnica je odgovorila da je na liječenje primljen samo jedan italijanski državljanin koji nije imao dokumenta Konzulata.

Upit Vakufskoj bolnici iz Novigrada (Cittanova)

Pod brojem 2683 (1880. g.) je dopis Gradskog poglavarstva Sarajeva Upravi grada Pergine iz Južnog Tirola (sada Pergine Valsugana,

mjesto desetak kilometara istočno od Trenta, u italijanskoj provinciji Trentino - Alto Adige), s pitanjem pokrivanja troškova liječenja i boravka njihovog sugrađanina Giacoma Stefania u Vakufskoj bolnici. Dakako, ovo je samo ilustracija prilika pod kojima je djelovala Vakufska bolnica tih godina.

Cjelovit prikaz višedecenijskog postojanja, rada i uloge Vakufske bolnice u Sarajevu, podrazumijeva golem trud u istraživanju i analiziranju sačuvanih dokumenata, ne samo u Historijskom arhivu Sarajevo, arhivima u Bosni i Hercegovini i Turskim arhivima, nego i brojnim pismohranama, koje posjeduju fondove bivše Austro-Ugarske monarhije. To, dakako, premašuje snage i mogućnosti pojedinca i zadaća je timova iskusnih stručnjaka, koji bi raspolagli odgovarajućim budžetom.

Nakon zaposjedanja Bosne i Hercegovine, nove vlasti su uređivale prema vlastitim mjerama i potrebama, prvo razmještaj vojske i žandarmerije, sistem vojne i civilne uprave, potom privredni sistem i infrastrukturu. Za preobražaj zemlje u zapadnom smislu, bili su potrebni brojni, za različite djelatnosti sposobljeni ljudi. Zarad toga je došlo da velikih demografskih promjena. Najmlađa pokrajina (Land) u sastavu Austro-Ugarske, bila je mnogima u Monarhiji šansa za novi početak, a bogatima da zahvaljujući brojnim olakšicama i krajnje povoljnim koncesijama, postanu još bogatiji.

Vakufska bolnica sa svojim skromnim mogućnostima nije bila dovoljna ni za dotadašnje potrebe, a kamoli za enorman priliv novog stanovništva. Na scenu je tada stupio gradski fizikus dr Jozef Kečet. On 10. maja 1879. g. upućuje Zemaljskoj vladi dobro obrazložen prijedlog za obnovu Vakufske bolnice i osnivanje doma za siromašne, stare i iznemogle. Iz prijedloga je vidljivo da ga je sačinio iskusni čovjek, koji dobro poznaje lokalne prilike, ali ima uvid i u organizaciju i standard zdravstva u naprednim zemljama.

U prijedlogu dr Kečet iznosi:

Bolnica, koja je god. 1866 podignuta iz sredstava Husrefbegovog vakufa i koja je mogla da primi oko 50 bolesnika bez

razlike vjere, ima danas samo 24 postelje, i to 16 u odeljenju za muškarce, a 8 za žene. Uprava vakufa izdaje sumu od 40.000 piastera, po prilici 3.340 forinata godišnje za izdržavanje te bolnice: plaću sanitetskog personala, upravnika, poslužitelja, ishranu bolesnika, medikamente, ogrjev te nabavku i opravak krevetnine.

*Ta je svota očito premalena, da bi mogla da udovolji potreba-
ma jedne bolnice, naročito pri današnjoj skupoći, radi čega
je i ljekarski rad znatno otežan. S druge strane opet radi sve
jačeg porasta potrebnog radništva nije broj postelja više do-
voljan, da primi sve bolesnike koji se dnevno javljaju.*

*Kako je gore rečeno, bolnička zgrada ima mjesta za više od 50
postelja i radi se samo o načinu, kako će se i odakle za to na-
mknuti potrebna sredstva. Po mom mišljenju ne može uprava
vakufa imati ništa protiv predloga: da od svojih prihoda, ko-
ji iznose godišnje po prilici oko 50.000 for., izdvoji svotu od
10.000 for. za pokriće bolničkih potreba, tim prije što momen-
tano ne izdaje ništa za musafirhanu, sklonište za prolaznike
derviše i vanjske siromahe.*

A, o potrebi ustanovljivanja doma za siromašne stare i iznemogle,
veli:

*Grad Sarajevo nema zavoda za smiještanje iznemoglih siro-
maha i staraca. Kako je prilikom svečanosti u slavu srebrenog
pira Njihovih Veličanstava osnovan tond za siromahe, o čijoj
primjeni vjerovatno još nije riješeno, slobodan sam da predlo-
žim da se iz tih sredstava osnuje azil sa smiještanje i njegova-
njenemoćnih, sakatih i iznemoglih staraca.*

*Do same bolnice nalazi se prilično prostrana zgrada, prije
škola, a sada od vojske zaposjednuta kuća, svojina grada. Ta
bi zgrada potpuno odgovarala svrsi uboškog doma, jer bi se i
uprava i nadzor mogli da spoje s upravom bolnice.*

*Potpisani podnosi stoga Visokoj zemaljskoj vladu molbu, da se
odredi komisija, koja će utvrditi osnovanost mog predloga i o
tome podnijeti svoje mišljenje.*

Ovaj Kečetov prijedlog protokolisan je u Zemaljskoj vladi po brojem 6811 od 12. maja 1879. g. Sanitetski referent dr Milan Emil Amruš podnio je nakon toga Vladi izvještaj o osnovanosti Kečetovog prijedloga. Dr Amruš u izvještaju između ostalog navodi:

Na osnovu ličnog razgledanja Vakufske bolnice došao je referent do uvjerenja da podnesak dr Koetscheta odgovara stvarnosti. Bolnica koja leži usred grada nema skoro nikakve bašte za oporavak rekonvalescenata, a mogla bi se popraviti sa neznatnim sredstvima u tolikoj mjeri, da bi bila kadra da primi oko 60 bolesnika. Osim toga osjeća se potreba, da se urede i nekolike manje sobice za umobolne a mjesta bi i za to bilo dovoljno.

Naročito je nezgodno, da bolnica nema ni jedne banje, a prao-nica i mrtvačnica su smještene zapravo u jedan te isti prostor. Troškovi kojima bi se dali izvesti spomenuti radovi, adaptacije i popravci, kao i troškovi da se izmjeni istrošeni i dotrajali inventar, iznosili bi po prilici oko 3.000 forinti.

Koliko je referent informisan, te bi izdatke mogao da podnese vrlo bogati Husrefbegov vakuf.

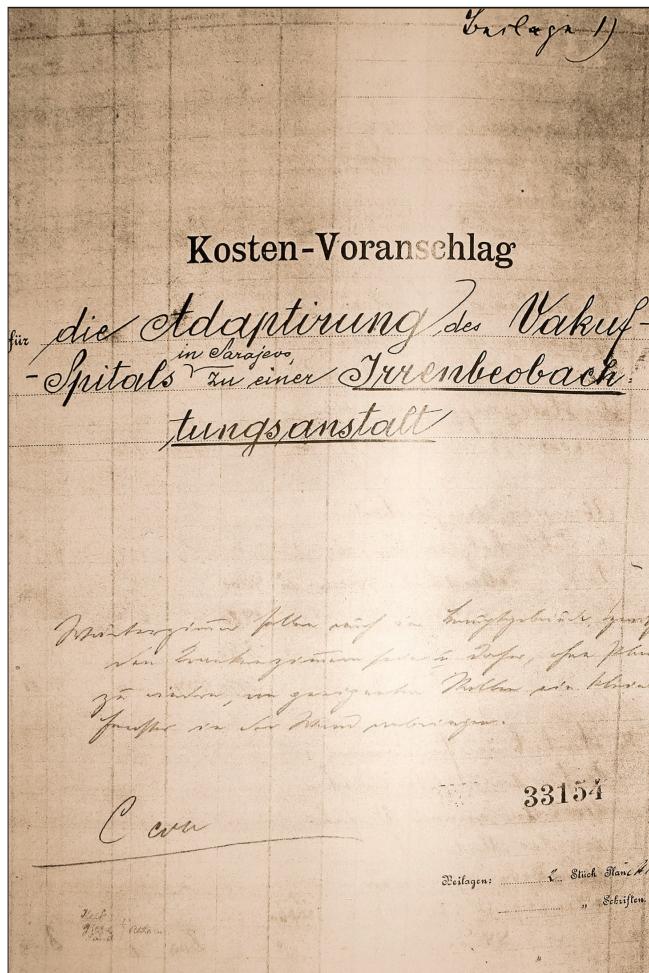
Dosadašnja dotacija vakufa za izdržavanje bolnice absolutno je nedovoljna, pa bi stoga trebalo sa upravom vakufa povesti pregovore o tome, a specijalno da se zavedu i bolničko-obskrbne takse za pojedince, koji su u stanju da to plate. Tim prihodima mogli da bi se pokriju troškovi bolničke uprave.

Proširenje bolnice preko 60 postelja ne bi se ni u kom slučaju moglo izvesti radi nedostajanja prostora.

U bolnicu se primaju skoro isključivo domaći bolesnici, ali ni ovi ne mogu svi da budu primljeni. Stoga je razumljivo u kavoj su žalosnoj situaciji austrijski i strani radnici iz kulturnih i civilizovanih zemalja, kad se razbole i kad zatrebaju bolničko lječenje.

Nije moguće opisati položaj u kom može da se nađe jedan strani radnik za slučaj da oboli a ne mogne biti primljen u

vakufsku bolnicu. On je prosto osuđen da umre, a možda bi ipak sistematskom njegovom i liječenjem mogao biti spašen. Sigurno je, međutim, da će priliv austro-ugarskih radnika i profesionalista bivati sve jači i da će se ovi žalosni slučajevi gomilati.

Predračun troškova za obnovu Hastahanenic

Pedantni dr Amruš je temeljito sagledao prilike i okolnosti pod kojima se u Sarajevu tog vremena ostvaruje zdravstvena zaštita. Zaključio je da stanje ne zadovoljava ni minimalne standarde, te da su umobolni i ubogi prepušteni sami sebi. Prije uspostave austrougarske uprave u Bosni i Hercegovini, umobolni su otpremani u Jedrene u tamošnju bolnicu za duševne bolesti, a nakon okupacije u Mađarsku ili Stenjevac kraj Zagreba. Dr Amruš je ukazao i na gorući problem raširenosti sifilisa i neophodnost da bolesnici oboljeli od ove bolesti budu smješteni u bolnicu. Naglasio je da ni popravak i reorganizacija Vakufske bolnice ne mogu na zadovoljavajući način osigurati zdravstvenu zaštitu u gradu. Stoga rješenje vidi u izgradnji nove moderne bolnice izvan grada. Njen kapacitet bi trebao biti najmanje 200 kreveta.

Da bi njegovi i Kečetovi prijedlozi bili ostvareni, dr Amruš je predložio da bude sazvana sjednica stručnih osoba i predstavnika gradskih zajednica između kojih bi bili izabrani članovi predložene komisije. Pozvani su: šef policije, vladin komesar za Grad Sarajevo, gradonačelnik, 2 gradska zastupnika, dr Jozef Kečet, dr Julije Makanec, mučevalija Gazi Husrev-begovog vakufa, arhimandrit Savo Kosanović, jedan zastupnik pravoslavne crkvene opštine, sarajevski katolički župnik, gradski inženjer i sam dr Amruš, kao mogući predsjednik komisije.

Komisija je oformljena i održala dvije sjednice (9. i 13.) o kojima gradonačelnik Mustaj-beg Fadilpašić, u ime Gradske poglavarstva, u dopisu broj 1991, od 10. juna 1879. g. izvještava Zemaljsku vladu. Prema tom izvještaju, sjednici od 9. juna prisustvovali su: zdravstveni savjetnik dr Milan Amruš, kao izaslanik Zemaljske vlade; vladin povjerenik Vladoja Bosanac; gradonačelnik Mustaj-beg Fadilpašić; gradski vijećnik Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak; gradski vijećnik Salomon efendija; gradski zastupnik Marko Poljanić; gradski zastupnik Vejsil efendija; arhimandrit Savo Kosanović, rimokatolički župnik fra Andrija Buzuk; rabin Abraham Salom; gradski fizikus dr Jozef Kečet; gradski fizikus dr Julije Makanec; mjernik Zemaljske vlade dr Filip Balif; gradski mjernik Huršid efendija; upravitelj Vakufske bolnice Esad efendija Uzunić i Risto Hadžidamjanović.

Članovima komisije prvi se obratio dr Milan Emil Amruš (zapisničar ga dosljedno navodi kao dr Ambroša!?):

Štovana gospodo!

Naš sudrug dr. Koetschet obratio se na visoku zem. vladu i istaknuo je nedostatke današnje vakufske bolnice u zdravstvenom obziru, što se svakim danom sve više opažaju. I zaista došlo se do uvjerenja, da je od nephodne potrebe da se vakufska bolnica preuredi, budući da je prema mjestnim potrebam posve malena uza to da se uz nju jošte njeka bolnica za umobolne podigne. Drugi su nedostatci, da ta bolnica nema banje, dapače nema baštne, gdje bi rekovalescenti sveža vazduha uživali, a izim svega toga nema prostora da se po potrebi broj kreveta pomnoži.

Stoga je urodila plemenita zamisao u Njegove Preuzvišenosti ne bi li se pomoćju nas svih i uz blagohodnost visoke Zemaljske vlade jedna opća bolnica, a uz nju i jedna zgrada za umobolne podići mogla.

Drugi je predlog dr Koetscheta, da se jedan zavod za ostarjele i iznemogle podigne. To je razlog, da me je Njegova Preuzvišenost izaslala da saslušam mnjenje vaše, muževah koji srdcem u umom za svim plemenitim teže, kojim boljak i napredak svoga roda cilj svog življenja je.

Da se dakle vratim na popravljanje vakufske bolnice. U tom pogledu mislim, da bi od potrebe bilo, da se jedno povjerenstvo izabere, koje će izišavši na lice mjesta ispitati potrebu i sastaviti vrhu toga troškovni obračun uzdajući se, da će te popravke sam vakuf na se preuzeti.

Međutim da mu se olahkoti obškrba i liječenje bolnikah potrebno je, da ju preustrojimo na način kako to po drugih bolnicah biva, naime da svaki mogućniji bolesnik bolno obškrbni trošak sam ili drugi na to obvezani za njega plati.

Glede drugog pitanja i to glede podizanja nove zgrade za bolnicu a uz to i za umobolnike, glasio bi moj predlog, da se u tu svrhu dobrovoljni prilozi kupe, koncerti i razne zabave priređuju, a nedostatna svota da se zajmom, koji bi se amortizirao, iz kojeg bankovnog zavoda dobavi.

Teret koji bi nastao, kad bi se podignuta svota od 100.000 for. po 8% zajmila, iznašo bi kroz 19 godina u obroci po 9.000 for. te bi poslije toga bolnica spala gradu.

Za sada svraćam pozornost iskljupljene gospode na prvu i za sada na najglavniju potrebu a to je preduzimanje popravaka na Vakufškoj bolnici. Pošto nam se nameće pitanje, da li je uprava upitne bolnice voljna potrebiti trošak oko popravaka na se preuzeti, to držim da će nam upravitelj iste bolnice g. Esad efendija Uzunić odmah odgovoriti htjeti.

No prije nego što budemo od Esad ef. Uzunića odgovor dobili, valja mi naglasiti, da je uredno setiti se imena slavnog i dičnog muža Usrefbega, koji je brineći se za udobnost siromasnih bolesnika i dizajući tome potrebite zgrade, sebi sjajan vječan pomen podigao. Esad ef. ne zna za izvjesno koliko bi troškovi oko rekonstrukcije vakufske bolnice iznosili, pa stoga ne može pouzdano obreći, da će uprava vakufske bolnice vaskoliki trošak pokriti moći, budući da su dohodci vakufski razdijeljeni tako, da se na izdržanje iste bolnice 3.000 for. godišnje troši. Međutim on daje ipak za popravljanje te bolnice 2.000 forinti.

Gradonačelnik Mustajbeg Fadilpašić je objasnio da uprava Vakufske bolnice nije u stanju da izdvoji više sredstava, jer su neki njeni finansijski izvori presušili. Naime, vojska je zaposjela hanove i privremeno ih pretvorila u magacine i štale. Vladin izaslanik Dr Amruš i ostali članovi komisije, bili su zadovoljni prilogom upravitelja Uzunića i objašnjenjem gradonačelnika.

Na prijedlog dr Amruša u komisiju su izabrani: dr. Kečet, dr. Makanec, mjernici Balif i Huršid, Esad efendija Uzunić, Risto Hadžidamjanović, Salomon efendija i Svrzo efendija. Komisiji je stavljeno u

zadatak da napravi predračun troškova popravke Vakufske bolnice i razradi način prikupljanja sredstava za novu veliku bolnicu.

Na koncu reče velemožni gosp. dr. Ambroš, da on od svoje strane, budu li se dobrovoljni prilozi za sveopću bolnicu sa kupljali 200 for. daje. Iskupiti članovi uzimaju ovaj poklon do ugodnog znanja i zahvalivši se na tome popratise njegov govor sa burnim živio. A osobito i vanrednom radošću uzbudila su se čuvstva vaskoliko iskupljenih članova videći i ovom prilikom neumornu brižljivost i skrb Njegove Preuzvišenosti gosp. baruna Jovanovića i oko one grane, koja se u općinskoj upravi jedna od najvažnijih smatrati ima, budući da je ona redarstvo u pravom tumačenju i najplemenitijem shvaćanju riječi, naime otklanjanje i sprečavanje svega onog što bi opću dobrohodnost štetiti i lišiti moglo, na kojom se svi iskupljeni velikim oduševljenjem i prepunim srcem jednodušno izjaviše, putem deputacije Njegovoj Preuzvišenosti. svoju preponiznu i najtopliju hvalu izreći.

Druga sjednica komisije održana je 13. juna 1879. g.

Nakon što je gradonačelnik otvorio sjednicu, gradski mjernik Huršid efendija je predstavio troškovnik opravke Vakufske bolnice. Dr Kečet je pojasnio plan obnove, navodeći pojedine sprave i dijelove opreme. Trošak se namjeravalo pokriti sa 2.000 forinti koje je izdvojio Gazi Husrev-begov vakuf, a ostalo iz dobrovoljnih priloga (dr Amruš 200 forinti; Salomon efendija 100 forinti; Esad efendija Uzunić 50 forinti...). Pošto Gazi Husrev-begov vakuf za troškove liječenja sirotinje nije mogao za 15 kreveta izdvojiti više od 80 novčića po danu, odlučeno je da se uputi molba Zemaljskoj vlasti da i ona izdvoji neophodna sredstva. Da je namjera da se započne sa pripremama za gradnju sasvim nove velike bolnice i umobolnice bila čvrsta, vidi se i po obraćanju Gradskog poglavarstva Zemaljskoj vlasti da dozvoli prikupljanje dobrovoljnih priloga, te organizovanje u tu svrhu koncevata i pozorišnih predstava i raznih priredbi, ne samo u Sarajevu i Bosni i Hercegovini, nego i širom Monarhije. U tom smislu zaključeno je da se formira deputacija, koje će posjetiti zemaljskog poglavara,

generala Stjepana Jovanovića i zamoliti ga da odobri prikupljanje dobrovoljnih priloga za novu bolnicu. Deputaciju su činili: gradonačelnik Mustaj-beg Fadilpašić, upravitelj Vakufske bolnice Esad efendija Uzunić, arhimandrit Savo Kosanović, Salomon efendija Salom i dr Jozef Kečet.

To je bio početak reforme zdravstvenih prilika u Sarajevu. Popravljenu i preuređenu bolnicu, Gradsko poglavarstvo je između 1879. i 1882. g. subvencioniralo sa 1.600 forinti. Nakon temeljite obnove 1885. g. i postavljanja dr Karella Bayera na mjesto upravitelja Vakufske bolnice, Gradsko poglavarstvo je od 1885. i 1891. g. izdvajalo 3.000 forinti. Sa rastom troškova, rasla je i subvencija (1892. g. 3.600, a 1893. 4.000 forinti) i subvencija Gradskog poglavarstva. U godini dovršenja nove velike bolnice u Koševu, ta subvencija je smanjena i iznosila je 2.000 forinti. Gazi Husrev-begov vakuf je godišnje za bolnicu izdvajao 8.000 forinti.

K o n k u r s.

Beim Vakuf-Spitale in Sarajevo ist die Stelle eines Sekundararztes zu besetzen. Mit diesem Posten ist eine jährliche Bestallung von 600 fl. ö. W., dann Wohnung, bestehend aus einem Zimmer, endlich freie Station verbunden. Aerzte ledigen Standes, welche auf den ausgeschriebenen Posten reflektiren, haben ihre entsprechend dokumentirten Gesuche bis 1. September d. J. bei der in Rede stehenden Spitalsverwaltung zu überreichen.

Ausdrücklich wird gefordert, dass sich der Bewerber über die Kenntniss einer slavischen, womöglich der serbo - kroatischen Sprache ausweist, sowie, dass er schriftlich auf die Ausübung jeglicher Privatpraxis ausserhalb des Spitäles verzichtet. Die Anstellung erfolgt vorderhand für die Dauer von 2 Jahren und kann nach Ablauf dieses Zeitraumes auf weitere Jahre verlängert werden.

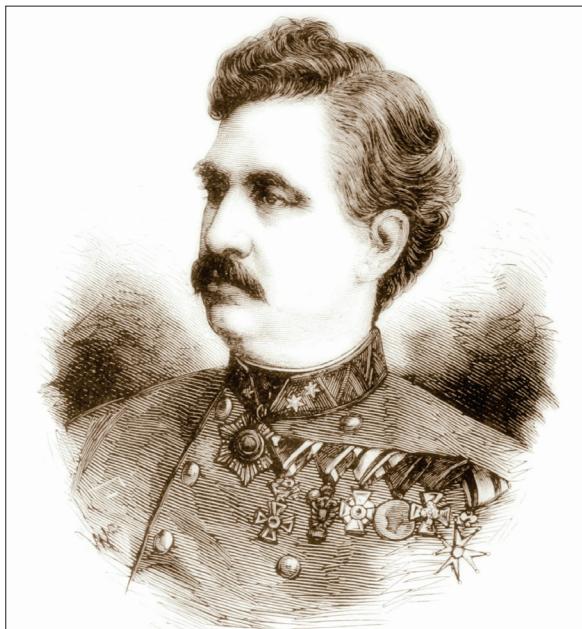
Sarajevo, 4. August 1882.

Dr. Amruš, Sanitätsrath.

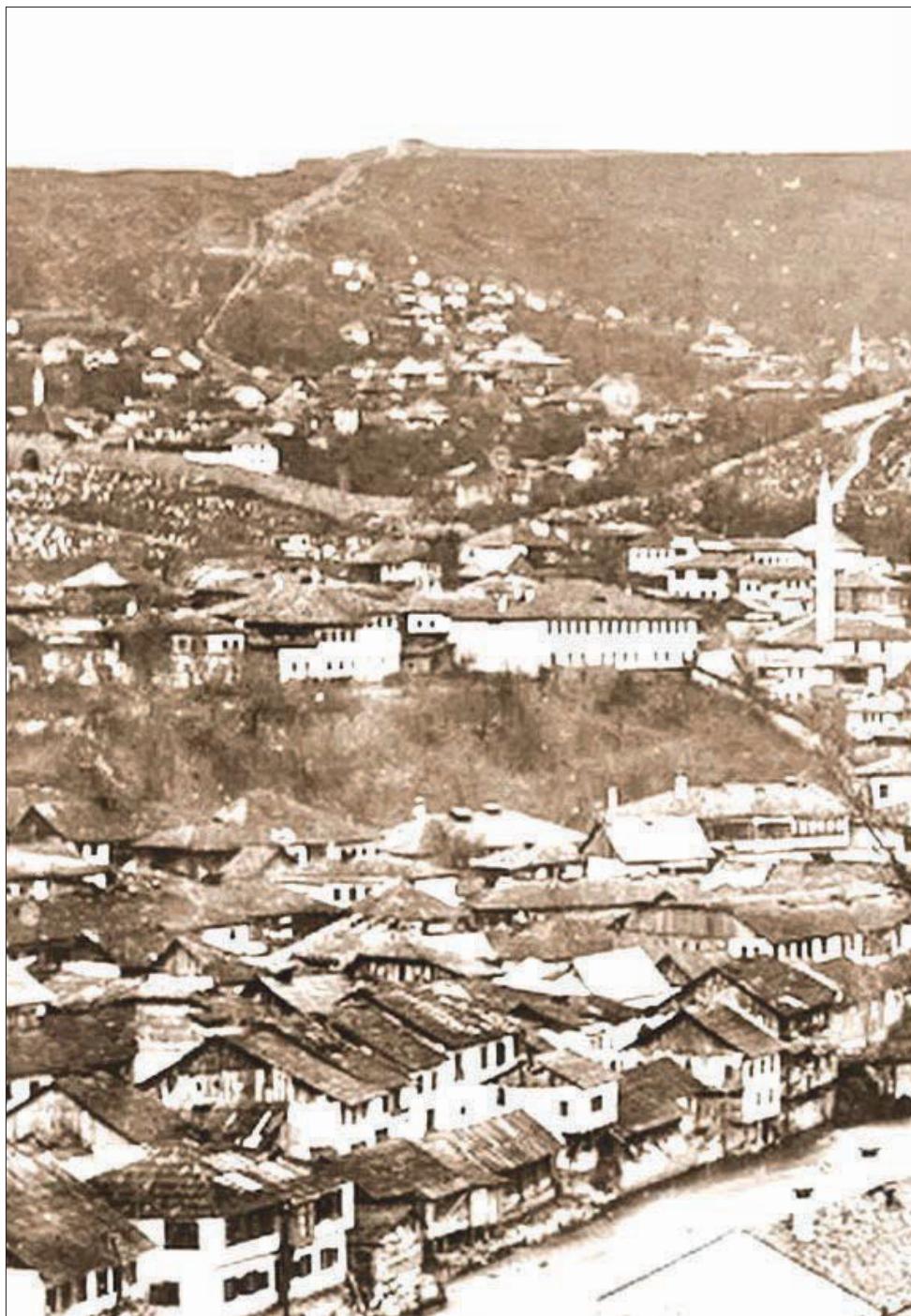
Konkurs za mjesto sekundarnog ljekara u Vakufskoj bolnici, 1882. godine

No sve su to bile vatrogasne mjere i bolnica nikako nije mogla odgovoriti naraslim potrebama. Činovnici, zanatlije, radnici, etc...doseđeni iz monarhije, uživali su u mjestima iz kojih dolaze, objektivno, puno viši standard i kvalitetniju zdravstvenu zaštitu. Stoga je Žemaljska vlada neovisno o ostvarivanju projekta nove bolnice, pristupila i temeljitoj obnovi i modernom uređenju Vakufske bolnice. U tu svrhu Zajedničko ministarstvo finansija je izdvojilo prvo 6.000 a nakon toga još 3.000 forinti.

Svrha ovog rada je u prvom redu osvjetljavanje života i djelovanja dr Karella Bayera, koji je punih 26 godina bio na čelu te važne institucije, a nakon smrti bio potpuno zaboravljen, ali i osvježavanje nekih tema iz naše kulturne prošlosti, koje nisu apsolvirane i koje čekaju kompetentne, dobro educirane i motivisane istraživače, kadre da ovu zadaću izvrše bolje i potpunije od *radoznalog pisca...*

General Stjepan Jovanović

Vakufska bolnica oko 1885. godine

GAVRO VUČKOVIĆ KRAJIŠNIK

Pacijent Vakufske bolnice polovinom juna 1870. g. bio je Gavro Vučković-Krajišnik, trgovac i pisac, predstavnik pravoslavnih Bosne i Hercegovine u Vaseljenskoj patrijaršiji u Carigradu. On je ostavio zanimljiv zapis o svom boravku u Vakufskoj bolnici.

Iz fragmenata tog njegovog zapisa moguće je steći prilično vjernu predstavu o izgledu, prostornom rasporedu, opremi, režimu rada, osoblju i odnosima u toj instituciji.

Na donjem spratu ima 4 sobe a još 2 manje, đe lijekovi (medicine) stoje, a u jednoj stoje haljine za bolesnike. Dalje ima još jedna kujna, uz nju jedna podugačka soba, đe se drži jelo i posuđe, velika prostrana sala patosana četvorougalnom opekom' (ciglom) sa nužnicima na strani.

Gornji, tj. drugi sprat je odmah nad prvim. Kad se ide na gornji sprat, mora se penjati na stepene (stube). Čim se gore dođe, tu je odmah velika i prostrana sala patosana sa drvenim podnicama, koje dosta čisto i oprano drže. Tu su u 4 uglja opet 4 sale. Na svakim vratima stoji tabla i na njoj zabilježeno je turskim ciframa (brojevima) odjeljenje. Svaka sala ima po 8 kreveta (ložnica), a nad svakim krevetom stoji tabla a na njoj zabilježeni broj. U svakoj sali ima po jedna velika zemljana peć, vrlo lijepo izrađena.

Do sale je jedna mala sobica đe poslužitelji sjede, kavu kuvalju i očekivaju zapovjesti. Nad glavom svakog bolesnika stoji prikovana lista i na njoj napisano kakve mu doktor (ljekar, hećim) lijekove daje.

Kad se penje na gornji sprat, u prvoj sali je načinjena sa obe strane klupa od daske preko sve sale, đe bolesnici koji mogu da izađu sjede. Odavde se vidi gotovo svo Sarajevo.

Na ulazu prvih velikih dvokrilnih vrata u bolnicu, ima dve četverougalne baštice sa vodom i kamenitim koritom. Ove su pregrađene, i jedna je za ženske, a druga za muške bolesnike.

U ženskoj odaji nijesam bio, ali sam napitao i doznao, da tamo ima nekoliko soba; a u istoj avlji za odžu i njegovu porodicu sagrađena je kuća i u njoj ima voda (kupatilo).

U tu žensku bolnicu „astalanu” dogone čitave čopore pokvarenih ženskinja, koje veliku larmu i nemir prave: neće lijekove da piju, već ih prosipaju. Njihovi Ijubaznici dolaze im i svake ponude donose te dodaju kroz prozor. To je već bilo zabranjeno, da se ništa bolesniku ne sme davati niti šta donositi bez doktora znanja, ali je to sve uzaludno bilo. Badava su straže čuvale i pazilo se na sve strane, ipak su bolesnici koješta primali.

Kad koji bolesnik hoće da stupi u bolnicu, taj može samo onda, kad je doktor tu ili kad ga doktor pošalje sa svojim biletom. Kad već bude primljen, onda sve njegove haljine (obuke, odelo) skinu sa njega i dadu mu čisto oprane iz bolnice kao: košulju, gaće, jednu dugačku haljinu, kapu sa pamukom, pojasa i papuče, a zimi i čarape.

Svi kreveti (postelje) imaju slamnjače od zobne slame, dugu dunju napunjenu vunom, a povrh svega ovoga čaršaf od bijelog tkanja, a isto tako od platna podglavnik (jastuk, dušek). Bolesnik svaki dobija jednu bakrenu čašu, koja je izvezena i na kojoj je napisano: „Zadužbina Gazi-Usref-bega u Sarajevu godine....(kada su pravljene i kada je načinjena bolnica).

U svjema sobama, đe ima bolesnika, gori noću zejtin u kandiljima i čašama od stakleta. Ujutru daju bolesnicima po jednu malu činiju juhe (čorbe), a ja je nijesam ni jedan put jeo, jer je kuvar (ašćija) bio neki pošten stari čovjek, ali tako je prljav i aljkav bio, da bi se čojeku gadilo iz njegove ruke i samijeh oraja jesti. On je tu slabost imao, da đe bi god sjednuo ili stajao, namak bi i zaspao.

Drugijem bolesnicima bilo je svakojako. Odža nije za njih ni malo mario, jer mu nijesu ničega davalii, a naprotiv mene je vrlo rado imao, jer sam ga častio i vinom i rakijom i duvanom, a i drugim jelom, što mi je moja ljubezna stara svaki dan obilato donosila.

Meni Đemal-efendija jednako dolazi i sve mi jednako daje da neke gorke lijekove pijem Hećim-baši i njegovom Nur-efendi špicaru (onaj što mu pravi lijekove) uveče nije bilo mrsko vino i rakija, a znali suda toga zelja svagda kod mene ima . Ovde je u bolnici neki odža (turski pop), po imenu Hadži Mu-stafa Skopljak (rodom iz Skoplja), koji je posije lečnika ovde najznamenitiji u bolnici. On je računovoditelj za sve poslove, samo ne za lekove

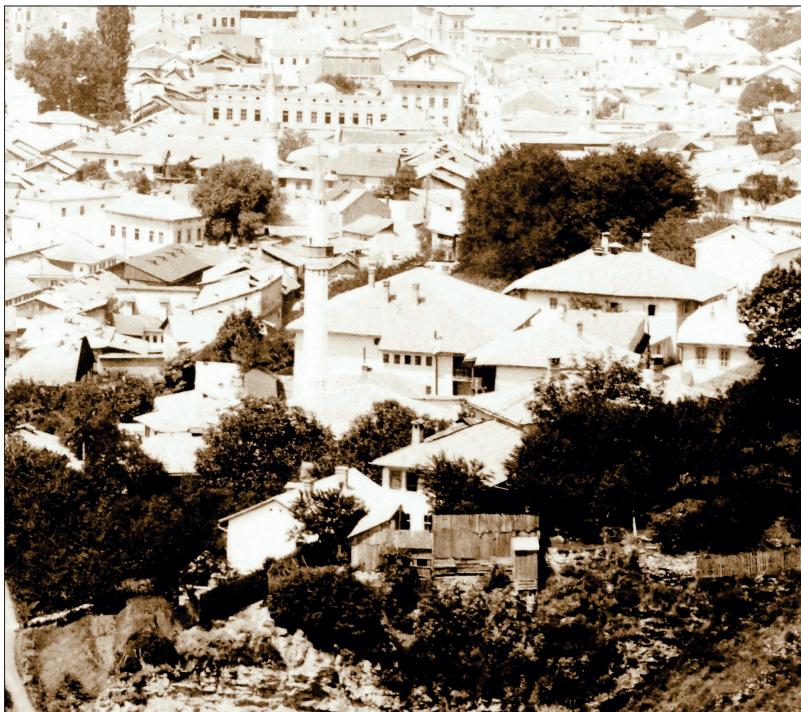
Ujutru dođe ljekar; pregleda bolesnike, prepisuje lekove, koji su za koga bolesnika. I odža ide s njime, te i on piše jela, što će se kojem bolesniku davati.

I meni naposljetku dođe Đetnal-efendija (Džemal-efendija), usfati me za ruku, vidi mi jezik, uze čitav tabak hartije, napi-sa moje ime i medicinu (lijek). Odži naredi da mi dade jedan hljeb od stotinu drama, pilav i na žeravici pečena mesa, a on pak ode i doneće mi u jednoj čaši kao neku bistru vodu, od prilike 10 drama, pruži mi da to od jedan put bez ustezanja popijem.... Posije toga kaže mi i to, da ako mogu da hodam, jer bi mi to dobro činilo.

Izađemo zajedno tamo u njegovu sobu, đe mu stoje lijekovi i de on sjedi i dočekuje bolesnike; ko god dođe sa dvora, ispituje njihove bolesti i daje mu recept (zapis), da kupi lijekove koje je on zapisao u apoteci (lijekarnici) đe hoće, jer otalen nikome lijekova ne daje osim samo bolesnicima, koji se u bolnici nalaze i paši i njegovijem ljudma i oficirima žandarskim. Iz njegove sobe vode druga vrata u manju sobu i tamo su sve lijekovi u svome redu poredani, tamo neprestano gori vatra, đe on korijenje i kojekakve razne lijekove kuva.

Nakon niza upravitelja, od kojih neki nisu bili ljekari, za upravitelja je postavljen asistent na Medicinskom fakultetu Jagielonskog univerziteta u Krakovu, Jan Pabog Konarževski (Jan Pabog Konarzewski), a dodijeljen mu je i ekonomski upravitelj. Pozitivne promjene do kojih je došlo između 1882. i 1885. g. vratile su povjerenje građana u sarajevsko zdravstvo. Bolnici koja je 1884. g.

bila u ulozi Zemaljske bolnice, priznato je pravo javnosti i pravo reciprociteta u Austro-Ugarskoj monarhiji, a Ministarstvo inostranih poslova u Beču, sklopilo je sa većinom evropskih država sporazum o reciprocitetu i refundiranju troškova boravka i liječenja.

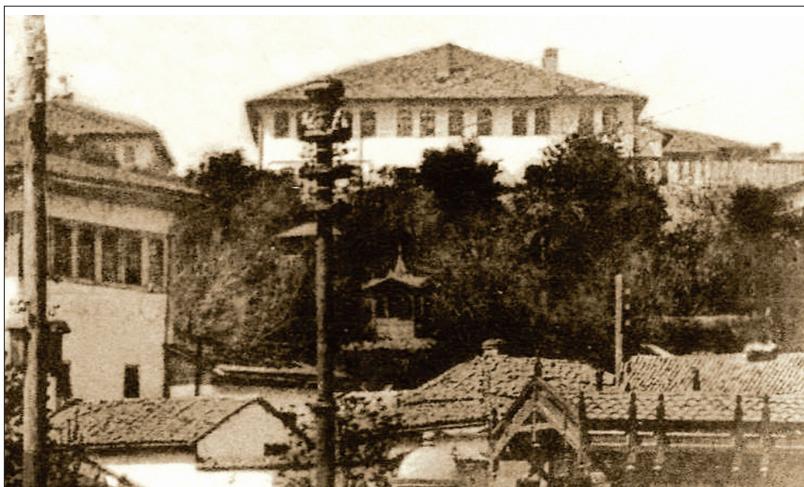
Vakufska bolnica oko 1900. godine

Početkom devedesetih godina 19. stoljeća, kapacitet bolnice je povećan iznajmljivanjem još jedne kuće uz bolnicu za smještaj bolesnica.

Prilike su unaprijeđene i donošenjem Statuta Vakufske bolnice i, konačno, postavljanjem **dr Karel Bayera** na čelo ove ustanove. Ovaj zaslužni čovjek, bio je upravitelj bolnice punih dvadeset i šest godina. Otvorenjem nove Zemaljske bolnice u Koševu, Vakufska bolnica je izgubila pravo javnosti i svoju osnovnu funkciju gradske bolnice.

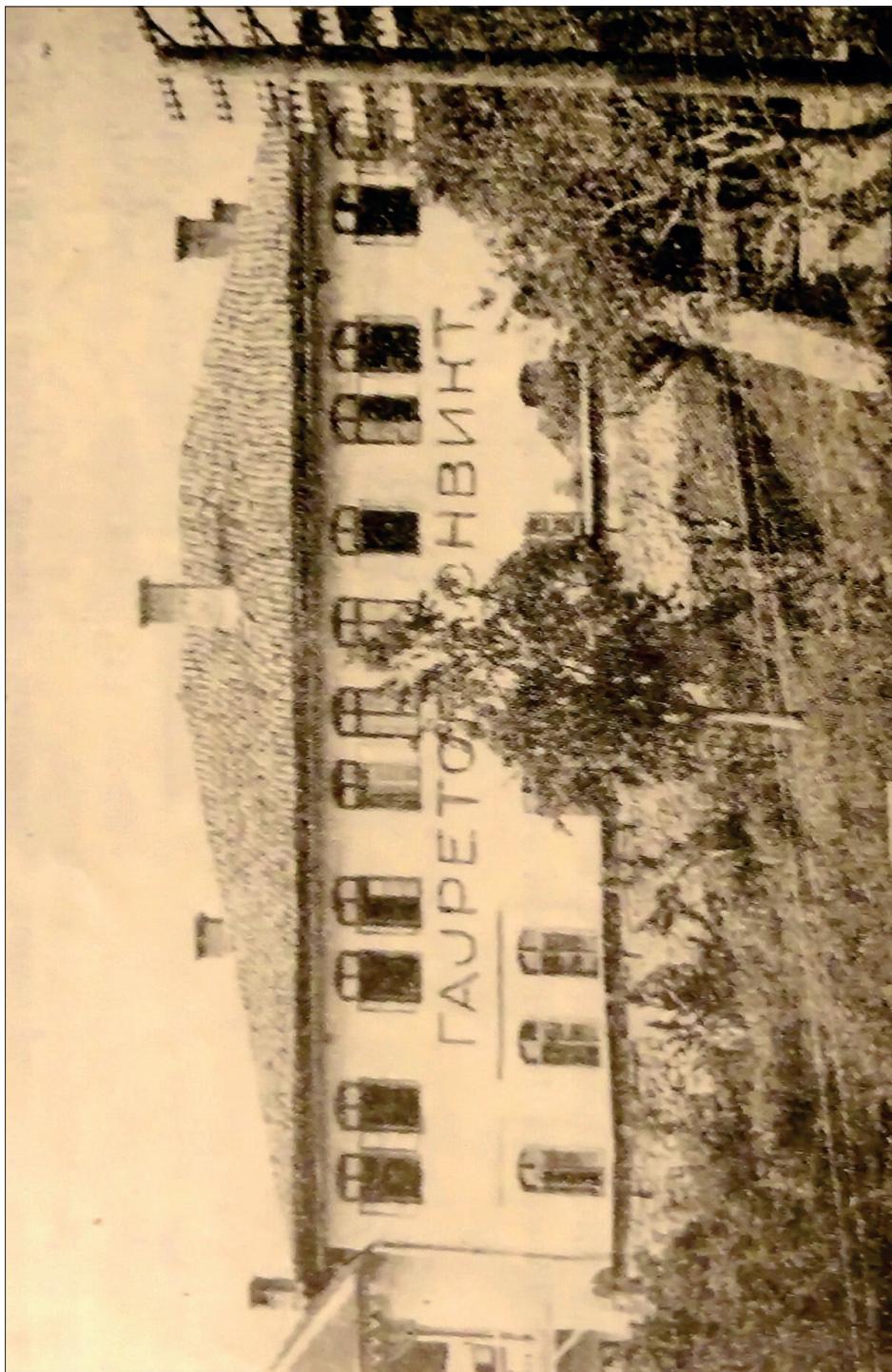
Promijenila je status i pretvorena u azil za mentalne bolesnike... Izvršeno je novo preuređenje i ustanovljena Stanica za posmatranje duševnih bolesnika. Svi bolesnici koji su se zatekli u Vakufskoj bolnici (51) premješteni su 30. juna 1894. u Zemaljsku bolnicu. Time je zaključenao jedno, a započelo drugo razdoblje u povijesti sarajevskog i bosanskohercegovačkog zdravstva.

Doktor Bayer je i dalje brinuo o Hastahani, mada je bio imenovan šefom Psihijatrijskog odjeljenja nove bolnice. Kako Hastahana više nije odgovarala zdravstvenim standardima početka 20. stoljeća, nakon izgradnje paviljona umobolnice u krugu Zemaljske bolnice u Koševu 1909. g. ona je uskoro prestala sa radom i kao azil. Nakon toga, bila je stambeni objekat, a između 1920. i 1941. g. djelovala je kao *Gajretov konvikt*. Nakon Drugog svjetskog rata u objekat nekadašnje Vakufske bolnice, smještena je nakratko Škola učenika u privredi, potom je opet služila kao stambeni objekat, sve do urušavanja pod teretom snijega, u februaru 2012. g.

Vakufska bolnica oko 1898. godine

Gajretov konvikt oko 1938. godine

POKUŠAJ OBNOVE U NAŠEM VREMENU

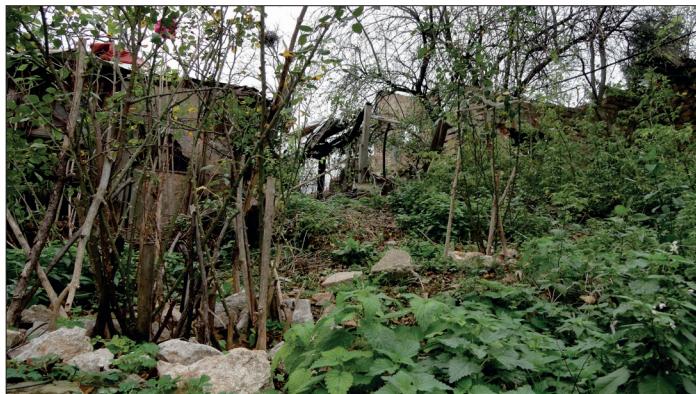
Na inicijativu Društva ljekara Bosne i Hercegovine, a na prijedlog posebnog Povjerenstva za zaštitu i uređenje spomenika, zgrada Vakufske bolnice će 1970. godine biti stavljena pod zaštitu države, kao spomenik kulture. Još 1972. g. Gradski Zavod za zaštitu i uređenje spomenika kulture u Sarajevu, Rješenjem, broj 327/72 iz 1972. godine, zgradu Vakufske bolnice (stambene zgrade) sa svim pratećim objektima, u Halilbašića ulici broj 16, proglašio je zaštićenim spomenikom kulture.

Imajući na umu značaj Vakufske bolnice za kulturnu i opću povijest Sarajeva i Bosne i Hercegovine, jedna grupa entuzijasta, predvođena dr Alijom Mulaomerovićem, u to vrijeme direktorom Zavoda za hitnu medicinsku pomoć, pokrenula je inicijativu za obnovu građevine i formiranju Muzeja medicine i zdravstva, koji bi bio smješten u obnovljenom zdanju. Predviđeno je bilo:

- otvaranje punkta Hitne pomoći za područje Općine Stari Grad – suvremene ambulante za primarno posmatranje i polivalentnu zaštitu, sadržaja za terapijski tretman i intenzivnu reanimaciju; dnevnu bolnicu – stacionarni sadržaji sa širokom skalom zdravstvenih usluga; Spomen-muzej vezan za Prvu bosanskohercegovačku bolnicu; organiziranje savremenog regionalnog edukacionog centra za hitnu medicinsku pomoć; apoteku i stomatološku ordinaciju;

- preostali dio kapaciteta lokacije koristio bi se kao dio turističko-kulturne ponude: za edukativne, kulturne i povijesne namjene;
- revitalizaciju cjeline Hastahane koja bi podrazumijevala: zadržavanje izvorne arhitekture prvobitnog zdanja, zadržavanje izvorno-zdravstvene funkcije obnovljenog objekta, osiguranje samoodrživog poslovanja obnovljenog objekta, bolju valorizaciju lokacije i zemljišta kroz maksimiranje kapaciteta i kroz osiguranje multifunkcionalnosti objekata, optimizaciju infrastrukturnih priključaka, a posebno prometno-komunikacijskog uklapanja objekta.

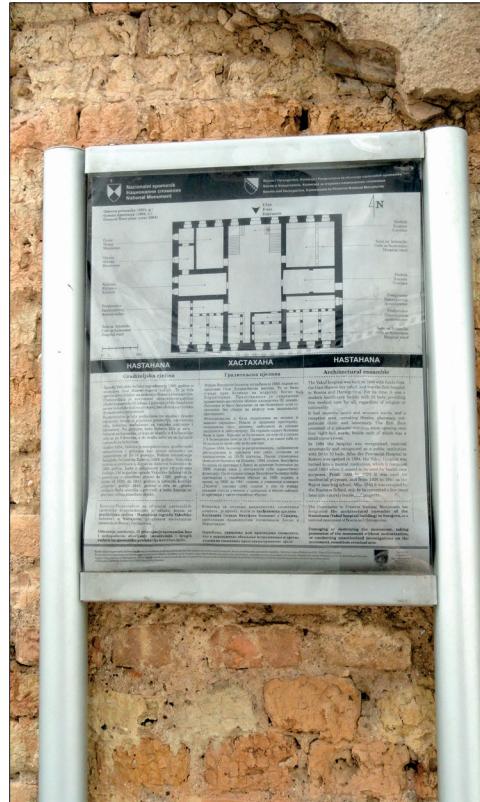
No, iako je stara bolnica bila pod zaštitom države, a *Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine* na osnovi člana V stav 4. Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini i člana 39. stav 1. Poslovnika o radu Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, na sjednici održanoj od 16. do 22. januara 2007. godine, donijela Odluku da se *Graditeljska cjelina-Hastahana (Vakufska bolnica) u Sarajevu*, proglašava nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine, nije preduzeto ništa ni u elementarnoj zaštiti, a kamoli u obnovi ove važne građevine. Decenije su potrošene u „rješavanju“ problema vlasništva (Gazi Husrev-begov vakuf ili država, odnosno Općina Stari Grad Sarajevo).

Prilaz nekadašnjoj Vakufsko bolnici - zaštićenom nacionalnom spomeniku, 2019. godine

U obrazloženju odluke, spomenik je definiran i opisan. Navedeno je da se nacionalni spomenik sastoji od: Hastahane (zgrada Vakufske bolnice), objekta u avliji (sastavni dio Vakufske bolnice), pomoćnih objekata i pripadajuće avlige.

Nacionalni spomenik se nalazi na lokaciji koja obuhvata k.č. br. 180 i 181 (novi premjer), što odgovara k.č. br. 80 (stari premjer), k.o. Sarajevo I, z.k. uložak br. XCVII/69, državna svojina – nosilac raspolaganja Općina Stari Grad Sarajevo, izvorno vlasništvo Gazi Husrev-begova vakufa, Općina Stari Grad Sarajevo, Federacija Bosne i Hercegovine, Bosna i Hercegovina.

Hastahana - Nacionalni spomenik

Na nacionalni spomenik primjenjuju se mjere zaštite i rehabilitacije, utvrđene Zakonom o provedbi odluka Komisije za zaštitu nacionalnih spomenika, uspostavljene prema Aneksu 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini ("Službene novine Federacije BiH", br. 2/02, 27/02 i 6/04).

/Uz projekt obnove/

Ionako trošan objekat bivše Vakufske bolnice, bio je tokom rata 1992-1995. g. više puta pogoden granatama i teško oštećen.

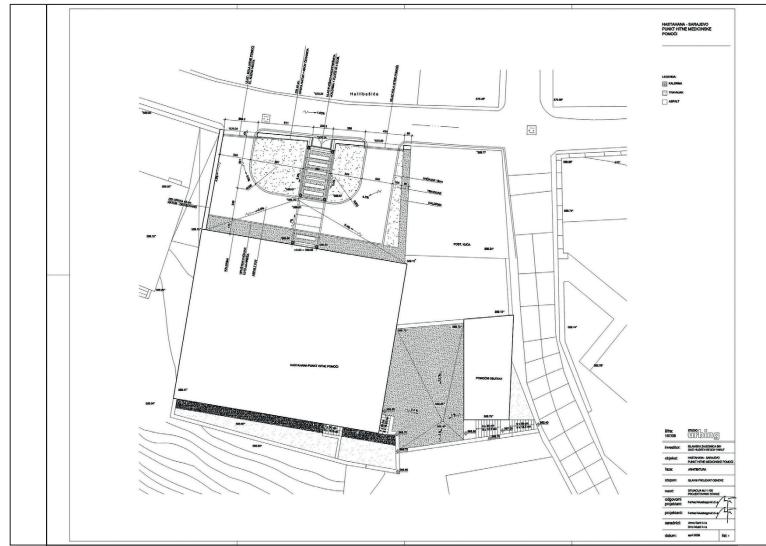
Javna ustanova Zavod za hitnu medicinsku pomoć Kantona Sarajevo, pokrenuo je proceduru (kao nositelj investicije) za traženje podrške za realizaciju projekta rekonstrukcije Vakufske bolnice.

Izrada projekta povjerena je arhitektonskom studiju *Urbing* iz Sarajeva, a projektant je bio inženjer arh. Ferhad Mulabegović

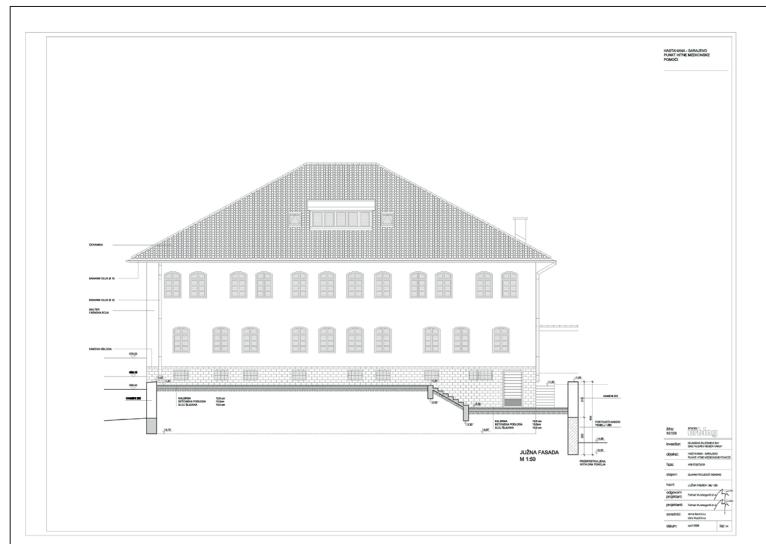
U tehničkom opisu objekta Vakufske bolnice iz dokumentacije *Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine* i studija *Urbing*, valja nažalost zamijeniti prezent perfektom, jer ono što sada, potkraj 2019. g. stoji na mjestu nekadašnje Hastahane, jesu *reliquiae reliquiarum...* dijelovi nekadašnje Vakufske bolnice uspravnim su ostali tek mali dijelovi zapadnog zida.

„Nacionalni spomenik se sastojao se od: Hastahane (zgrada Vakufske bolnice), do rušenja stambenog objekta u dvorištu (bio je sastavni dio Vakufske bolnice), pomoćnih objekata i pripadajućeg dvorišta.

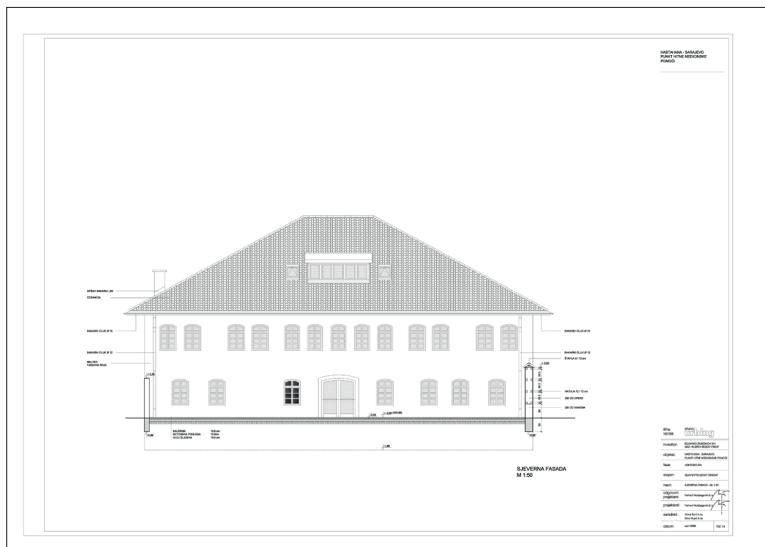
Zgrada Hastahane predstavljala je jednokatni objekt (prizemlje i kat), vanjskih dimenzija 23,50 x 19,90 m, sa neto korisnom površinom od ukupno 748 m² (2 x 374 m²). Ulaz u objekt bio je omogućen sa obližnje prometnice Halilbašića. Objekt je projektiran i izgrađen kao slobodnostojeći objekt sa masivnim konstruktivnim zidovima zidanim čerpićem i opekom (40 x 60 x 80 mm). Ploče – stropovi su bili izvedeni od drvene rezane građe – drvena konstrukcija.

Vakufska bolnica, situacija - Iz projektne dokumentacije Studija Urbing,
Sarajevo

Vakufska bolnica - Južna fasada - Iz projektne dokumentacije Studija Urbing,
Sarajevo

Vakufska bolnica, Sjeverna fasada - Iz projektne dokumentacije Studija Urbing, Sarajevo

Osnovni statički sustav činila je okvirna konstrukcija izvedena od čerpiča i opeke (nosivi zidovi) i od drvene rezane građe (ploče-strobovi). Krovna konstrukcija je bila drvena, a krovni pokrivač je *falcovani* crijeplj.

U arhitektonskom smislu, objekt je do rušenja bio sačuvao svoj osnovni i izvorni vanjski oblik i izgled, ali je njegova unutrašnja dispozicija (jednostavna i funkcionalna organizacija prostora) sa po 4 bolesničke sobe i prostorom za smještaj liječnika, ljekarnika i osoblja u prizemlju i na katu, uslijed pregrađivanja bila je nešto izmijenjena.“

Ostaci ostataka, Vakufske bolnice u Sarajevu, decembar 2019. godine

TRAGOM DR KARELA BAYERA

Pripremajući natuknicu o dr Karelju Bayeru za *Leksikon Sarajeva*, između ostalog, konsultovao sam i kraći članak pod naslovom: **Prve operacije na glavi i mozgu u Vakufskoj bolnici u Sarajevu**, koji su u *Medicinskom Arhivu*, u broju pet za 1978. godinu, objavili dr Faruk Konjhodžić i dr Vladimir Šimunović. Riječ je o podsjećanju na djelovanje dr Karelja Bayera, pionira moderne medicine i zdravstva u Bosni i Hercegovini i prve hirurške zahvate na glavi u Bosni i Hercegovini, koje je on obavio. Autori se u napomeni pozivaju na pisanje lista *Bošnjak*, broj 16 od 15. oktobra 1891. godine, zatim na napise dr Riste Jeremića, Hamdije Kreševljakovića i dr Vjekoslava Kušana, te na podatke koje su dobili od Emilke, kćerke dr Bayera.

Pregledao sam pomenute objavljene izvore i ostao razočaran oskudnošću podataka o dr Bayeru, mada navodi u članku dr Konjhodžića i dr Šimunovića ukazuju na nekadašnji veliki ugled ovog ljekara. Čak ni Hamdija Kreševljaković u desetak rečenica o Vakufskoj bolnici, objavljenih 1932. godine u *Spomenici Gazi Husrev-begove 400 godišnjice*, uopće ne pominje dr Bayera, po svoj prilici smatrajući da je bolnica nakon potpune rekonstrukcije, sticanja prava javnosti i početka djelovanja dr Bayera, ostala *Vakufska* samo po imenu.

Tragom Karelom Bayerom-Kod dekanom Filozofskog fakulteta u Hradec
Kralove

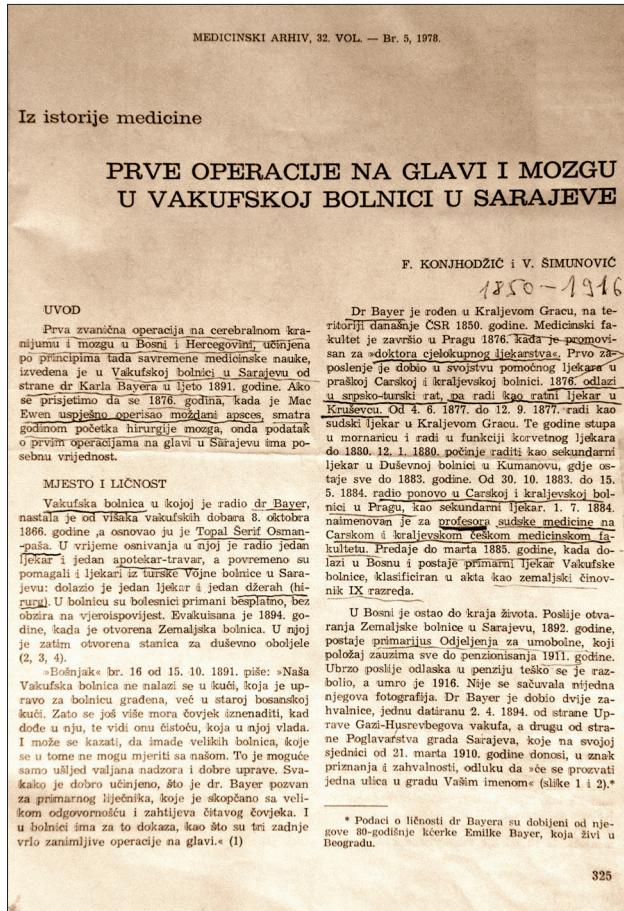

Valerijan Žujo u Arhivu rođnog grada dr Bayera, Hradec Kralove

Zanimljivo je i začuđujuće, da dr Bayera ne pominju kao upravitelja Vakufske bolnice ni dr Risto Jeremić u već klasičnom djelu iz historije našeg zdravstva, *Zdravstvene prilike u jugoslovenskim zemljama do kraja XIX veka*, ni Vjekoslav Kušan u obimnom tekstu pod naslovom: *Zdravstvene prilike starog Sarajeva*, a ni Todor Kruševac u djelu: *Sarajevo pod austro-ugarskom upravom 1878-1918*. Također, ni Sergije Jankijević u sličnom radu objavljenom 1964. godine u *Biltenu Zavoda za zdravstvenu zaštitu BiH*. Jeremić jedino navodi da je dr Karel Bayer učestvovao u srpsko-turskom ratu 1876. godine.

Pošto mi primarni izvori tada nisu bili dostupni, preuzeo sam za natuknicu o dr Karelju Bayeru u *Leksikonu Sarajeva* podatke iz članka dr Konjhodžića i dr Šimunovića, kao što su to, uostalom, učinili i drugi autori u raznim kasnijim publikacijama. Međutim, kad sam se temeljitije pozabavio dr Bayerom upravo zarad paradoksalne situacije da je od savremenika bio hvaljen, a nakon Prvog svjetskog rata potpuno zaboravljen, ustanovio sam da od desetak navoda u pomenutom kratkom članku neki nisu tačni. To bijaše školski primjer nekritičkog prenošenja podataka i multipliciranja greške. Duže vrijeme sam se dvoumio da li da ove navode problematiziram. S jedne strane to je bio jedini napis na ovu temu, pa utoliko važniji, a s druge, naša obaveza je da ispravljamo pogrešne navode, čiji god bili. Evo, kako stvari stoje s tim napisom iz 1978. godine.

Prvo, autori su **pogrešno naveli 1916. kao godinu smrti** dr Bayera... Umro je **12. aprila 1914.**, bezmalo tri mjeseca prije Sarajevskog atentata. To je moguće ustanoviti, ako se konsultuje tadašnja štampa, posebno objavljeni nekrolozi, župne knjige i pisana porodična arhiva porodice Bayer. Zatim je pogrešan navod da je Karel Bayer radio u Duševnoj bolnici u Kumanovu, mada on **nikada nije bio u Kumanovu**. Riječ je o Psihijatrijskoj bplnici u češkom mjestu Kosmonosy. O historiji bolnice u Kosmonosima napisano je nekoliko radova, između kojih i jedna doktorska disertacija (dr Petr Mistoler). U tim radovima akcentiran je i trogodišnji Bayerov rad u Kosmonosima.

Suprotno navodu autora pomenutog članka, dr Bayer **nije bio profesor sudske medicine na Medicinskom fakultetu u Pragu**. Nije to mogao biti prema svim svojim referencama. Bio je kratko vrijeme samo prvi asistent profesora sudske medicine dr Jozefa Rajnzberga i učestvovao u izvođenju nastave, kako piše u *Češkom naučnom leksiku*. Potom, on nikako **nije mogao u Sarajevo doći kao primarni**

* Podaci o ličnosti dr Bayeru su dobijeni od njegove 80-godišnje kćerke Emilke Bayer, koja živi u Beogradu.

ljekar, jer ga je u primarnog ljekara promaknuo car svojim ukazom od 25. decembra 1899. godine. Vijesti o svim profesionalnim promjenama povezanim sa karijerom dr Karella Bayera, moguće je pročitati u službenim i poluslužbenim bečkim, praškim i sarajevskim listovima, posebice u *Wiener Zeitungu*, *Wiener Medizinische Wochenschriftu*, *Prager Tagblattu*, *Bosnische Postu*, *Bošnjaku* i *Sarajevskom listu*.

Konačno, disonantno zvuči rečenica iz tog članka, koja glasi:

„Nije se sačuvala nijedna njegova fotografija“.

Umjesto te eksplisitne tvrdnje, korektnije je bilo ograditi se, pa kazati: Prema našim saznanjima, prema uvidu u dokumentaciju, etc... nije sačuvana nijedna fotografija dr Bayera. Nasuprot toj tvrdnji, sačuvano ih je desetak. Na kraju male analize pomenutog članka, valjala uzeti u obzir, da prijašnji istraživači nisu imali pogodnost *online* listanja stare periodike. U Sarajevskim arhivima i bibliotekama još i sada preovladava tegobni način prelistavanja prašnjavih kompleta novina i časopisa. To čovjeka opomene da više cijeni radove starijih istraživača, onih iz vremena bez tehnoloških olakšica i da ne sudi odveć strogo.

Cis. král. měst. důl. obec soud v Uhraře Kněžlouč'

Zápis úmrtní.

Jméno a příjmení zástavitele dědictví: Karel Bayer

Stav nebo zaměstnání jeho: o. k. gymnaziální profesor
na složenku

Stáří: 84 roky

Náboženství: katolík

Byl-li svobodný, ženatý nebo vdovec: ženatý

Kde měl rádne bydliště: Uhraře Kněžlouč'

Den, kdy, a místo, kde zemřel: 22. dubna 1885

Pozůstal manželka Barbora Baynova'

Jméno a příjmení, stav, stáří a bydliště dětí zletilých a zletilých potomků, kteří
děti již zemřelých nastupují:

Karel Bayer	o. k. plukovník lekarér Praha / Dobrov. /
Emilie	Důlník v republice Argentinské / Americe /
Hugo	učitel ve Štětíně
Karel	Spnášec o. k. nemocnice a latník v Sanajevu
Rosa	učitelka na škole Vinohradec

Nr. 70. (B.) Todfallsaufnahme.

Umrlica Karel Bayera, starijeg

U malom muzeju Biblioteke Medicinskog fakulteta u Pragu

Hradec Králové na Labi, rodni grad dr Karel Bayera

Nadgrobni spomenik Karela Bayera starijeg, njegove supruge Barbore i sina
Huge u groblju Zameček

Mali Karel sa bratom i sestrom

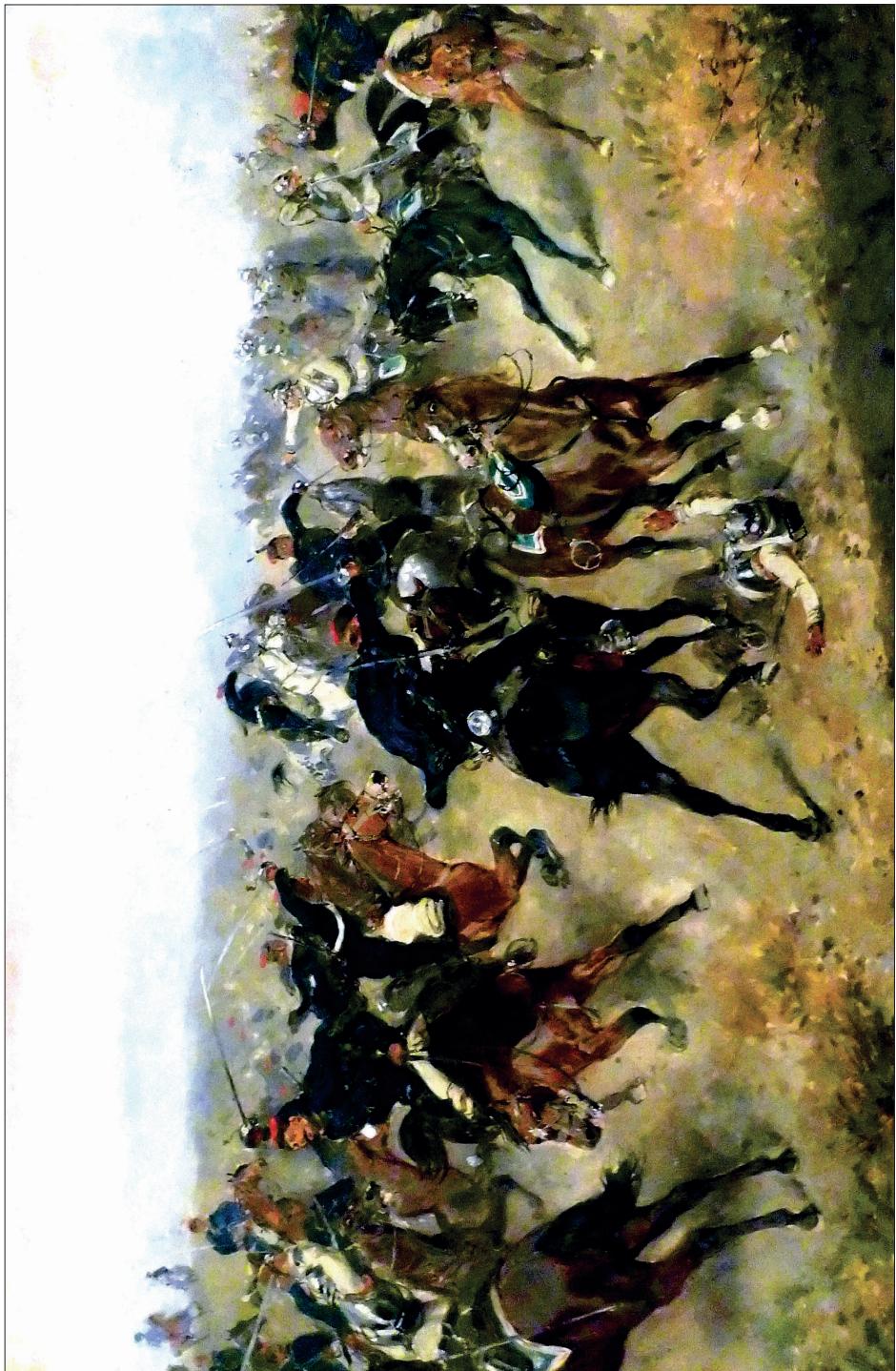
HRADEC KRÁLOVÉ

Ova važna epizoda iz povijesti Sarajeva, započela je u gradu Hradec Králové (njem. Königgrätz; Kraljičin Gradac; lat. Reginae Hradecium) u sjeveroistočnoj Češkoj. U blizini tog grada odigrana je 3. jula 1866. strašna bitka između pruske i austro-saksonske vojske. Ovaj krvavi sudar poznat je i kao Bitka kod Sadowe, po selu u blizini H. Kralove. Pruska vojska, kojom je komandovao feldmarschal Helmuth Karl Bernhard von Moltke-Stariji, odnijela je pobjedu nad austro-saksonском, koju je predvodio general Ludwig von Benedek. Poginulo je oko 8.000 vojnika. Savremениk tih zbivanja bio je 16-godišnji Karel Bayer.

Otat junaka naše storije, Karel Bayer Stariji, bio je profesor Carske i kraljevske gimnazije Hradec Králové, *Reginaehradecensi Gimnasio*, kako se tada službeno navodilo. Predavao je klasične jezike. Rođen je u istom gradu 19. marta 1801., a umro 22. aprila 1885. godine. Ukopan je u groblju Zámeček, koje se nalazi na periferiji Hradec Králové, na uzvišenju nadmorske visine 278 metara, poznatom kao Brdo Svetoga Jana (Husa). Iza njega su ostali žena Barbora i petoro djece: Bedžih, pukovski ljekar u Gacku, Hugo, učitelj u Trebušu, Jindrih, penzioner u Argentini, Roza učiteljica u Pragu u kvartu Vinohrady (tada Královské Vinohrady) i naš dr Karel Bayer Mlađi, upravitelj *Vakufske bolnice* u Sarajevu. Brat dr Karela Bayera, Hugo, rođen 4. avgusta 1848. g. također u Hradec Králové umro je 5. 3. 1924. g. u Trebušu gdje je službovao.

Dakle, porodično okruženje budućeg Sarajlije, bilo je veoma potičajno. Karel Bayer Mlađi rođen je **23. januara 1850.** godine u tom istom Hradec Králové, gdje je završio osnovnu školu i gimnaziju, a potom diplomirao medicinu u Pragu. U gimnaziji je bio oslobođen plaćanja školarine. Istu gimnaziju i Medicinski fakultet u Pragu, završio je i njegov brat Bedřich (Friedrich)...a, nakon završene gimnazije u Zagrebu, medicinu u Pragu završio je i sin dr Karela Bayera, Adolf.

Bitka kod Sadowe

Karel Bayer Stariji

DOKTOR SVEOPĆE MEDICINE (MUDR)

Karel Bayer, mlađi diplomirao je na Medicinskom fakultetu Karlovog univerziteta u Pragu 1876. godine. Tragom svojih panskavističkih uvjerenja, iste godine prijavio se kao dobrovoljac u srpski sanitet u vrijeme srpsko-turskog rata. Prema listi gostiju u beogradskim hotelima, dr Bayer je 28. 6. odsjeo u hotelu *Nacional* (upisan je kao **Bojel, doktor iz Kenigreca...**). Nema sumnje u to da je riječ o pogrešno upisanom imenu, jer je dr Bayer bio jedini, ne samo ljekar, nego i putnik iz njegovog grada Hradec Králové (Königgrätz), koji je tih dana doputovao u Beograd i odsjeo u hotelu.

Djelovao je kao ratni hirurg u Vojnoj bolnici u Kruševcu. Za zasluge u tom ratu odlikovan je srpskim ordenom Svetog Save III reda. Dr Bayer je odlikovan i crnogorskim Ordenom Danila III reda, a kasnije i turskim Ordenom Medžidiye IV reda. Po povratku u Češku, od 4. juna do 12. septembra 1877. godine radio je u rodnom gradu kao sudski ljekar. Prema službenoj vijesti objavljenoj u listu *Militär-Zeitung* od 29. septembra 1877. godine, dr Karel Bayer je kao privremeni korvetni ljekar tada počeo služiti u austrougarskoj ratnoj mornarici. Prema vijestima u istom listu, Bayer je 19. februara 1879. godine promaknut u stalnog korvetnog ljekara, a 30. avgusta 1879. godine premješten je na službu u glavnu austrougarsku ratnu luku, Pulu.

Službu u ratnoj mornarici završio je 10. decembra 1879. godine. Nakon toga je položio ljekarski ispit, oženio se u Pragu Marijom Chodorovom i kao sekundarni ljekar radio, prvo u Duševnoj bolnici u Pragu, potom od 12. januara 1880. godine u Državnoj psihijatrijskoj klinici u Kosmonosima, kraj grada Mlada Boleslav.

Na klinici u Kosmonosima ostao je do oktobra 1883. godine. Tokom rada u toj ustanovi, posebno se bavio proučavanjem slučajeva epilepsije o čemu je napisao i naučni rad objavljen u 1882. godine u *Časopisu čeških ljekara*:

Dr Karel Bayer, mladí

dr Karel Bayer

Epilepsie se záchvaty zuřivosti. Onanie.⁽¹⁾

/Epilepsija s napadima bijesa. Onanija./

Ljekarsko saopštenje⁽²⁾ o narušenom duševnom zdravlju E. K. zbog čega je primljena u psihijstrijsku ustanovu u Kosmonosima.

A.

Rodjena u K, u mjestu M., okrug T., katolkinja. Dob, 16 godina. Slo-bodna sluškinja.

O tac joj je umro prirodnom smrću, majka je živa i zdrava, sestra i braće nema. Tijelo je u odnosu na starost primjereno razvijeno, lobanja pravilna, glava proporcionalna, čelo blago prošireno i visoko, kosa kestenjasta i prilično bogata, jezik čvrst; žljezde grudi dobro razvijene; tijelo srazmjerno, prilično uhranjeno; sa bolestima se do sada nije susretala; ostale tjelesne osobine i sposobnosti su normalne osim polnog organa: velike usne vidno povećane, oslabljene, kanal rodnice gladdak, malo povećan, ali ne tako da bi se dalo zaključiti da je s nekim tjelesno kontaktirala; uvećan klitoris, iz materice blagi, blijedožuti iscijedak. Prvi menzis imala 1881. u mjesecu aprilu, prilično oskudana od tada samo dva puta; nije bila trudna (gravidna)

B.

Od mladosti duševno zdrava. Školu je poхаđala do 14. godine. Učila je dobro i marljivo, te pokazala zadovoljavajuće sposobnosti. U porodici nije bilo duševno bolesnih. Prvi znaci neprirodne duševne aktivnosti ispoljili su se 1. avgusta 1881. g.

Išla je sa korporom javnim putem. Nađena je u besvesnom stanju kako leži na zemlji zgrčena. Vidio sam je, valjda četvrt sata nakon toga, u kloničkom grču pri totalnom gubitku svijesti. Zjenice su joj bile ra-

širene, disanje otežano i ubrzano. Nakon 10 minuta je polako došla svijesti. Dao sam joj da se napije hladne vode jer se žalila na strašnu žđ i bolove u glavi i stomaku. Na pitanje kada je počela bolest, odgovorila je da je počela naglo. Ništa nije slutila. Napad je trajao pola sata.

Bila je odvedena kući, napadi slične prirode su se ponovili još tri puta bez posljedica na duševni život.

Dana 25. tekućeg mjeseca pošla je u 8 sati na spavanje. Majka je primijetila da se s njom ponovo nešto događa. Bolesnica je počela iz sve snage da vrišti:

Ja se bojim, na mene se svaljuje nešto crno...to je krokodil, ja vidim razapetog Krista...i slično. Počela je gristi one koji su je okruživali, nije znala gdje se nalazi. Htjela je pobjeći. Takvo stanje je trajalo 2 sata, nakon čega joj je polako počela da se vraća svijest. Žalila se da joj je hladno, da je gladna i zaspala je. Spavala je nemirno, ali u snu su se pojavljivali klonički grčevi.

Dana 26. sličan napad, ali još snažniji. Htjela je svakoga da ubije i pokazivala je nadprirodnu snagu, toliku da su je dva snažna čovjeka jedva zadržala u krevetu. Nakon dva približno sata, pomalo opet dolazi k svijesti. Pažnja i volja joj nedostaju. Stidi se. Osjetila su joj nenarušena, izraz lica nestalan, bojažljiv, jezik obložen, blago se trese, govor artikulisano, glas promukao.

Bolesnica hoda polako, ne može brzo hodati jer je bole noge, ne zna zbog čega. Često mokri (skoro 8 x dnevno), stolica pravilna i bez teškoća. Duševno stanje i dalje narušeno halucinacijama najrazličitijeg sadržaja. riječi su joj ipak cjelovite ali bez smisla, na primjer:

Majko, vi ste glupa, vi ćete me poslati u ludnicu, a oni će me tući, a ja ću vas takodje tući...i nakon toga je početa da je tuče. Kada se majka branila, govorila je:...ala ste vi osjetljiva.

Dijagnoza: epilepsija sa napadima bijesa. Prognoza neobećavajuća. Dana 27. avgusta je bila dovezena u ustanovu za duševne bolesnike u Kosmonosima.

Napadi epilepsije se dalje u razmaku 4-5 dana ponavljaju, praćeni znacima bijesa. Iz ispitivanja proizilazi opravdana sumnja da bolesnica onanira, naredio sam da je treba čuvati, uprkos tome što ona tako nešto negira, a i na mene se žali da joj činim nepravdu jer sumnjam, sve dok je njegovateljica nije uhvatila na djelu, a dan nakon toga je opet počeo napad; za oko 24 sata bila opet sasvim pri svijesti; duševna sposbnost do sada nije ničim narušena a tako se desilo i drugi i treći put; pravilno se ponavljali nakon onanije (prstom i košuljom) naredni dan napad i bijes-

Više nije mogla da negira i priznala je kako je na onaniju navikla od drugih zaposlenih prilikom prvog zaposlenja; priznala je da je tri puta doživjela grčeve koji su se još tada dan, dva po onaniji ponavljali, s posla su je odustigli. Nastojao sam je spriječiti stalnom kontrolom i upozorenjima, sama je dobrovoljno pristala da joj se ruke po noći svežu a preko dana da je jedna bolesnica, takodje od epilepsije, neprestano kontroliše; bolest -epilepsija - i napadi bijesa su izostali a iz ustanove je 8. januara 1882. kao zdrava odpuštena (do sada se bolest nije vratila).

(1) - Originalni rad

(2) - Preporučujem kolegama ovaj naziv pri pisanju razloga za prijem u državnu ustanovu za duševne bolesnike, radije nego "svjedočanstvo" - uštedi se 50 kr. taksi.

/Sa češkog: Zvjezdana Marković/

Glavne reference za ovo razdoblje Bayerovog rada, jesu arhivski fond bolnice u Kosmonosima, pohranjen u Državnom arhivu u Pragu, te disertacija dr Petera Mistolera, neuropsihijatra iz Mlade Boleslav.

U Carskoj i kraljevskoj Općoj bolnici u Pragu, kojom su u to doba rukovodili ugledni profesori dr Bohumil Ajzelt (Bohumil Eiselt) i dr Jozef Šebel (Josef Schöbl), po drugi put je radio od 30. oktobra 1883. do 15. maja 1884. godine.

Psihijatrijska bolnica Kosmonosy

Na Medicinskom fakultetu Karlovog univerziteta u Pragu, od 1. jula 1884. do proljeća 1885. godine, radio je kao prvi asistent čuvenog profesora sudske medicine, dr Jozefa Rajnzberga (Josef Reinsberg), nakon čega je, prema pisanju lista *Prager Tagblatt* od 1. februara 1885. g. imenovan okružnim ljekarom glavnog češkog grada. Na novoj dužnosti nije se dugo zadržao.

Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu, raspisala je 13. decembra 1884. g. konkurs za ljekarskog upravitelja temeljito obnovljene *Vakufske bolnice* u Sarajevu, tada u funkciji Zemaljske bolnice (Landesspital). Vakufska bolnica, sarajevska *Hastahana*, dobila je u to vrijeme pravo javnosti. Ovo je potvrđeno u parlamentima austro-ugarskih pokrajina, pa se u sarajevskoj bolnici i u bolnicama Monarhije, moglo liječiti na bazi reciprociteta. Zahvaljujući izvrsnim referencama i preporukama čeških političkih faktora, na mjesto upravitelja Vakufske bolnice primljen je dr Karel Bayer, a nastupio je na dužnost početkom marta 1885. godine. Unaprijeđen je 1886. g. u IX, a 1888. u VIII činovnički razred. Carevom odlukom od 25. decembra 1899. godine, promaknut je u primarnog ljekara.

Stelle eines ärztlichen Leiters
im öffentlichen Krankenhouse „Vatuf-Spital“
in Sarajevo ist neu zu besetzen.

Jahresgehalt 1500 fl. aus der Spitalscaffe.

Die betreffenden Competenzgesuche sind an
die Landesregierung in Sarajevo bis 15. Jänner
1885 zu richten und neben dem auf einer
inländischen Universität erworbenen Diplom
eines Doctors der gesammten Heilkunde mit
dem Nachweise über die bisherige Verwendung
in öffentlichen Spitälern, über die Kenntniß
einer slavischen (wo möglich der serbisch-croati-
schen) Sprache, den Gesundheitss- und Sitten-
documenten zu instruirenen.

Secundarärzte, welche eine längere und
erfolgreiche Thätigkeit in einem öffentlichen
Krankenhouse nachweisen können, haben den
Vorzug.

Sarajevo, am 13. December 1884.
Landesregierung für Bosnien und die Herzeg-
govina. [3920A-1]

Konkurs za upravitelja Vakufske bolnice - Wiener Zeitung 30. 12. 1884.

Dr Karel Bayer u privatnoj ordinaciji - ležerno

Dr Bayer je također radio i u privatnoj ordinaciji kao ljekar opće medicine i specijalist neuropsihijatar. Njegova ordinacija bila je do 1908. na adresi Ćemaluša 151, a nakon toga u Kadračića ulici (sadašnjoj

Prušćakovoj) na broju 17, gdje su Bayerovi i stanovali. U poslovnim adresarima s kraja 19. i početka 20. stoljeća stoji da je u privatnoj ordinaciji primao samo na sat vremena, od 13 i 30 do 14 i 30 sati.

Član Zemaljskog zdravstvenog savjeta postao je po ustanovljenju tog tijela 1896., a vladin savjetnik 1909. godine. Prilikom osnivanja Društva ljekara Bosne i Hercegovine, Bayer je jednoglasno izabran za prvog predsjednika ove organizacije. Zanimljivo je da dr Karel Bayer, koji je odlikovan srpskim, crnogorskim i turskim ordenom, nije nikada dobio nijedno austrougarsko odlikovanje. Po svoj prilici, smetnja su bile njegove ideje o sveslavenskoj uzajamnosti.

List *Bošnjak* u broju 16 od 15. oktobra 1891. g. donosi vijest o uspješno obavljenim hirurškim zahvatima na glavi, koje je izveo dr Bayer. Pri tom u prvoj rečenici navodi:

*Naša se Vakufska bolnica u Sarajevu ne nalazi u kući, koja je upravo za bolnicu građena, već u staroj bosanskoj kući(!?)
Zato se još više mora čovjek iznenaditi, kad dođe u nju, te vidi onu čistoću, koja u njoj vlada. I može se kazati, da imade velikih bolnica, koje se u tom ne mogu mjeriti s našom. To je moguće samo uslijed valjana nadzora i dobre uprave. Svaka-ko je pako dobro učinjeno, što je dr. Bayer pozvan na mjesto primarnoga liječnika, koje je skopčano velikom odgovornošću i koje zahtijeva čitava čovjeka. A to je dr. Bayer u istinu i nje- gova liječnička vještina dobro je poznata u Sarajevu i izvan njega. I u bolnici ima za to dokaza, kao što su zadnje tri vrlo zanimljive operacije na glavi. U sva tri slučaja probita je bila nesretnicima kost tjemenjače, te su od nje razmrvljene kosti prodrle u moždene, pa ih je trebalo izvaditi. Dr. Bayer izveo je te tri operacije, izvadio razmrvljene kosti, te su dvojica posve zdravi otpušteni već pred mjesec dana iz bolnice, dočim se treći, kod kojega je izvedena operacija pred koji dan, nalazi još u bolnici.*

O Bayerovom ugledu i popularnosti u Sarajevu, najuvjerljivije kazuju dva velika javna priznanja. Jedno mu je u obliku kaligrafski ispisane diplome uputila Vakufska uprava 2. aprila 1894., zahvaljujući

mu na humanom i plemenitom radu i posebno na odnosu prema siromašnima. U zahvalnici se navodi:

*Visokoblagorodnom gospodinu dor[✉] Carlu Bayeru
liječniku u Sarajevu*

Obzirom na Vaše devetgodišnje uspješno djelovanje u ovdašnjoj vakufskoj bolnici osjeća se potpisana uprava dužnom izraziti Vam duboku svoju zahvalnost i priznanje na neumornom Vašem radu. Ovom zgodom očituje Vam potpisana uprava dalnje priznanje što ste kroz cijelo vrijeme svog rada svoju humanitarnu i plemenitu pomoći svakom kod liječenja u gornjem zavodu, a osobito prema siromasima pružali, što odgovara posljednjim željama zakladnika Gazi Husrev-bega, pa naročito stoga dakle ova uprava ostati će prema Vašoj Visokoblagorodnosti i Vašem plemenitom djelu vazda zahvalna, a za dokaz naše blagodaenosti neka služi ova naša skromna bilješka.

Sarajevo, dne 2 aprila 1894.

Uprava Gazi Husrev-begova vakufa

upravitelj

Mehmed-beg Mutevelić

Na prijedlog gradonačelnika, Esad efendije Kulovića, jednoglasnom odlukom Gradskog poglavarstva Sarajeva odlučeno je da se Bayrovim imenom nazove jedna ulica u gradu. O toj odluci, dr Bayera je obavijestio 11. aprila 1910. g. sam gradonačelnik pismom, koje je sačuvano i glasi:

Visokoblagorodnom gospodinu
Por. Carlu Bayeru
lijemku 33903/13

Sarajevu.

Obrazom na Vaše elektgodisnje uspješno vje-
lovanje u ovdasnjoj vakufskoj bolnici, osjeća se potpri-
jana uprava dužnom izraziti Vam duboku svoju
zahvalnost i priznanje na neumornom Vašem radu. Ovom
zgodom čestitaju Vam potpisana uprava. Dalje priuznjuj-
što ste kroz cijelo vrijeme vašeg rada svoju humanitar-
nu i plenarnu pomoći svakom kod lječenja r. u-
gornjem zavodu, a osobito prema siromasima fra-
žali, što očekavara posebnim ţeljama zakladnika
, Gazi Husrev-begov", pa naročito stoga dokle
ova uprava ostati u području Vašej Visokoblagorodnosti
i Vašem plenarnom djelu rada zahvalna, a zato
bez naše blagoslovnosti neka služi ova naša sferomna
bilješka.

Sarajevo, dne 2. aprila 1894. - 1885 god.

Uprava Gazi Husrevbegova vakufa.

upravitelj
Mehmed-beg Mutovelic'

74342

118705

4050

Današnjim danom navršuje Vaša Velemožnost 25 godina vrlo uspješnog i požrtvovnog rada na zdravstvenom polju u glavnem gradu Sarajevu.

Za cijelo ovo vrijeme pokazao ste se u svako doba pripravnim pružati besplatno Vašu izvrstnu liječničku pripomoći siromašnim stanovnicima ovoga grada ne uzimajući u obzir na njihovu pripadnost ni vjeroispovijest. Isto tako ste pokazao za vrijeme haranja kolere u ovim zemljama u godini 1892. neumornu marljivost, te spada i Vama ne u zadnjem redu zahvala na tome, što je bila ta bolest odmah u njezinom početku uništena.

Usljed toga je izrazilo općinsko zastupstvo u svojoj dne 21. marta 1910. g. obdržavanoj sjednici u priznanju ovih zasluga Vaše Velemožnosti svoju najtopliju zahvalu a osim toga će se prozvati jedna ulica u gradskim Pofalićima Vašim imenom.

O tome mi je čast Vašu Velemožnost sa izrazom najsrdaćnije čestitke obavijestiti.

Gradonačelnik

Kulović

Vakufska direkcija, oslobođila je 1889. g. dr Bayera plaćanja najma za korišćenje vakufskih mlinova na Bendbaši (vakuf utemeljitelja Sarajeva, Isa-bega Ishakovića) za novembar i decembar 1888. g. Mlinovi su se nalazili na Bendbaši u blizini Vakufske bolnice i u tim mlinovima je mljeveno žito za potrebe bolnice.

Broj 6253 ex 1910

Sarajevo dne 11.aprila 1910

33903/13

Današnji dan danoj navršuje Vaša Velenožnost 25 godina vrlo uspješnog i požrtvovnog rada na zdravstvenom polju u glavnom gradu Sarajevu .-

Za cijelo ovo vrijeme pokazao ste se u svako doba pripravnim prežati besplatno Vašu izvrstnu lječničku pričinost siromašnim stanovnicima ovoga grada neuzimajući obzir na njihovu pripainost ni vjerojatnost .- istotak ste pokazao za vrijeme baranja kolere u ovim zemljama u godini 1892 ne umorno marljivost te spala i vama ne u zadnjem reču zahvala na tome, što je bila ta bolest odmah u njojzinom početku uništena .-

U sljedećoj je izrazito čestitko žasnoštvo u svojoj dne 21. aprila 1910 obdržavanoj sjednici u priznanju ovih zasluga Vaše Velenožnosti najtopliju zahvalu u osim toga će se prozvati jedna ulica u gradištu Pofalićima Vašim imenom .-

O tome mi je čast Vašer Velenožnosti sa izrazom najsrdačnije čestititi obavjestiti .-

Gradonačelnik :

Kulović

Velenožno
gospodinu M. O. O. dr. Karlu Bayeru
vlađinom savjetniku i primarnom lječniku

u

sarajevu

4090

Priznanje Gradskog poglavarstva dr Karel Bayeru

DR BAYER I DIFTERIJA

Za zaraznu bolest difteriju, koja je pogađala najviše djecu, nije do potkraj 19. stoljeća bilo lijeka. Japanski plemič i naučnik Kitasato Shibasaburō i njemački psiholog i istraživač Emil Adolph Behring, objavili su u jednom članku 1890. g. da su, nakon zajedničko rada u Kochovom institutu u Berlinu otkrili antitoksin serum protiv difterije i tetanusa. Za ovo otkriće obojica su kandidovani za prvu Nobelovu nagradu iz medicine 1901. g. Nagradu je dobio samo Behring, a uz nagradu i prusko plemstvo, te postao Emil Adolph von Behring. Difterija je, zarad loših higijenskih uslova, bila veliki problem i u Sarajevu. Odnosila je brojnu djecu, a ljekari nisu imali valjan medicinski odgovor na to. Dr Karel Bayer, veoma obrazovan i informisan, radoznao i preduzimljiv, odlučio je da posjeti Kochov institut u Berlinu i upozna se sa radovima pomenutih vrhunskih naučnika na polju borbe protiv zaraznih bolesti, posebice difterije. Vlasti u Sarajevu imale su sluha za ovaj poduhvat, pa je na prijedlog zastupnika Hašimage Glođe, Gradsko poglavarstvo odobrilo finansijsku podršku dr Bayeru u iznosu od 200 forinti.

Dnevni list *Bošnjak*, u broju 12 od 21. marta 1895. g. objavio je članak dr Karela Bayera o lijeku protiv difterije, pod naslovom:

Difterični ljekoviti serum po prof. Behringu

*Analiza ljudske krvi pokazuje, da u njoj na 1000 dijelova krvi dolazi prosjekom: bjelančevine 54 dijela, krvnih zrnaca 152 dijela, vode 784 dijela, febrina 3 dijela, soli 7 dijelova. U sisa-
ra je približno sličan razmjer. Tu u krvi nađenu vodu nazivamo „krvni serum“, pa pošto ona u sebi nosi onaj lijek, koji se naročito uzima protiv difterije, to se liječenje tim serumom na-
ziva terapija krvnog seruma za liječenje difterije kog čovjeka.*

Šta je difterija?

Difterija je opća zarazna bolest, koju prouzrokuju difterični bacili, te se osobito lokalizuje na nepcu, u ždrijelu te pobočnim organima. Terapija krvnog seruma, anritoksična je terapija

Ljekoviti serum najprije je fabrikovan u Höchstu na Majni pod upravom profesora Behringa i u isto vrijeme u Pasteuровом заводу под професором Rouxom, која су објича и исто доба serum pronašli. U Kochovom заводу у Berlinu i Pateurovom u Parizu naročito se bez prestanka vrše bakterioloшке студије.

Po dojakošnjem iskustvu dovoljan je pri velikoj većini difteričnih bolesti broj 1; 600 struki normalni serum. Za djecu ispod deset godina, kod koje difterična bolest nije premašila drugi ili treći dan, dosta je gotovo vazda ta jednostavna ljekovita doza, da spriječi dalje napredovanje bolesti, odnosno da dijete ozdravi. Za odrasle i za onu malu djecu, koja su već više dana bolesna, ili u kojih je bolest veoma teška, mora se uštrcavanje ponoviti. Temperatura popusti odmah isti dan ili drugi dan iza injekcije, bilo ostaje normalno i ne primjećuje se na njemu nikakav, bolesnik ostaje slatkoхран, па ни сама najmanja se djeca ne tuže, nasuprot su podjednako vesela, kao da su zdrava. Pouzdanije je doduše i brže liječenje, kada se primjeni normalan serum sa više antitoksinskih jedinica, kao što za terapiju krvnog seruma uopće vrijedi načelo, da viša doza nikad ne škodi već vazda samo koristi.

Taj se lijek uštrcava ili u aksilarnoj liniji, ili na prsima, ili na bedrima pod kožu, i to naročito za to konstruiranom štrcaljkom, koja hvata 10 kubnih cm, te na kraju ima šuplju iglu. Pri samom uštrcavanju mora se strogo antisepsički postupati. Štrcaljka sama ili se iskuhanjem sterilizuje, ili se dezinficira polaganjem u 5 % karbolnu rastopinu. Koža se na onome mjestu gdje ima da bude injekcija, opere sapunom i kefom, eterom i 5% karbolnom rastopinom; iza toga se koža odigne kao nabor, te se serum, turivši iglu pod kožu, lagano uštrca. Ozlijedeno se mjesto iza toga, pošto se iglaa izvuče, previje sa nešto pamuka, po kome se dotle pomoću kista maže jodoformovim kolodijem, dok ne prione za kožu. Prišta, koji se iza uštrcavanja uhvati na koži, nestane za dva do tri sata, pošto se serum međutim resorbira.

Za profilaktično liječenje jednog čeljadeta dovoljno je upoprije koko šezdeser normalnih jedinica, dakle deseti dio boćice (broj 1-1 kub. cm) preparata iz Höchstove mastilarnice, da djecu i odrasle penodički zaštiti od difterije.

I u pogledu imunizovanja vrijedi načelo, da je ono tim pouzdanije, što se više uštrcava antitoksinskih jedinica. Veli se da je 1 ccm od 140-terostrukog normalnog seruma dovoljan, da i u sradju difterične inkubacije, dakle već poslije okuženja, spriječi nastupanje bolesti.

U pogledu terapijskog iskustva, stečenog primjenjivanjem krvnog seruma i dojako već utvrđenog mimo svaku sumnju, vrijedi osobito ta činjenica da se istakne, da je specifična ljekovita moć ljekovitog seruma tim viša i pouzdanija i da se postizava tim manjom množinom seruma, čim se ranije difterija počne liječiti. Već se sada može stalno reći, da će od stotine djece, kojoj se za prvih četrdeset i osam sati, pošto su se razboljela, uštrca jednostavna ljekovita doza, jedva petero umrijeti od difterije. Što se kasnije difterija počne liječiti, tim više doze trenaju za uspješno liječenje, i tim je skuplje liječenje. Dakako da tim manje ima nade, da će liječenje i najvišim dozama najboljeg seruma uspjeti, čim više difterija otme maha, jer uz difteriju kasnije još pridodu komplikacije, na koje difterični serum više ne utječe.

Antitoksin (uatuk), što je u difteričnom ljekovitom serumu, supstancija je, koja se u vodi topi, te običnim atmosferičkim utjecajima uglavnom odolijeva; ali više o njemu ne znamo, nego to, da difterični otrov čini neškodljivim. Uostalom difterični antitoksin nimalo ne škodi ni u najjačim koncentracijama, u kojima ga dosele mogoće prirediti. Ni biljni, ni životinjski živi stvorovi nikako od njega ne pate. Jedini je reagens na difterični antitoksin onaj živi organizam, koji inficira difterijom, te ga rečeni antitoksin lišava otrova. Stoga je razloga difterični antitoksin u eminentnom stepenu specifikum, te je po tome terapija krvnog seruma specifična terapija.

Kada tjelesne sokove ispitamo, pošto smo prepatili od sebe nastalu ili umjetno proizvedenu toksičnu infekciju to ćemo naći, ne samo da je roksin kompenziran antitoksinom, nego ćemo naći, da antitoksina ima na pretek. Po tome suvišku antitoksičnu moralu bi kasnije u tijelo uči više toksina, kad bismo htjeli privesti ponovnu infekciju. Ali, taj suvišak antitoksina možemo i za to upotrijebiti, da drugima olakšamo borbu protiv jednake intoksikacije.

Rečeni postupak i gornja načela objavio je profesor Behring na osnovu iskustva prikupljenog u odjeljenju za zarazne bolesti bolnice „Charité“ pod upravom gospodina tajnog savjetnika dra. Kocha.

U bolnici „Charité“, u odjeljenju za zarazne bolesti, liječi se difterija jedino uštrcavanjem krvnog seruma, dok druge kliničke s time u isto vrijeme spajaju i simptomatičko lijeчењe, dajući na primjer vode za grgutanje i lokalno ispiranje.

Kako su velike razlike u difteričnim bolestima i kako je mučno precizno dijagnosticiranje bolesti, trebaće još mnogih pokušaja, dok se o gornjem lijeku bude izrekao konačni sud. Do jakašnji uspjesi, svakako mu veoma govore u prilog. Nadamo se zato, da je nauka stekla pobjedu i da ljekar više neće stajati onako nemoćan spram užasne ove morije dječije.

Ona množina pokušaja i uspjeha jasno je utvrdila, da je lijek-najmanje rekavši-neškodljiv, moći ćemo dakle i u takvim prigodama, gdje ne možemo tačnom dijagnozom utvrditi difteriju, a opet se nađe razloga, po kojima bi mogla biti difterija, radije odmah primijebiti serum, nego da čekamo, dok se bolest jasnije razvije, pa bude prekasno.

Jedino što smeta širenju toga lijeka, to je velika njegova cijena i nadalje to, što ga se dosele još nije moglo prirediti, da ga bude na sve strane dosta.

Vlade su se u tom pravcu već postarale, te su u velikim gradovima monarhije udesile prigotovljavanje seruma pod upravom prokušanih stručnih profesora.

Pisac ovog članka imao je prilike, da primjenjivanje ovog lijeka posmatra u klinikama u Berlinu, Gracu, itd. pa je pri tome stekao povoljan sud o ljekovitosti njegovoj. Uspjesi, koje sam ovdje sa kolegama postigao ušrcavanjem, mogu samo da potvrde taj povoljni sud.

Kao što pri svakom novom izumu, tako će se dakako i ovo me razmahati kritika, ali nadajmo se, da će ljudski um sve to uspješnije braniti svoje najviše blago - zdravlje.

MARIJA CHORODOVA BAYEROVÁ, KAREL BAYER I NJIHOVI POTOMCI

Marija - Bayerová Chorodova, supruga dr Karelja Bayera, također je bila izuzetno angažovana na humanitarnom polju. Pored vlastite brojne djece (devetoro živih), svake jeseni je za zimu odijevala i obuvala i za školu opremala još dvadesetoro siromašnih dječaka i djevojčica.

Marija Chorodova Bayerová

Marija i Karel Bayer, 1912. godine

Bayerovi sa unucima i djecom na imanju na Ivan-Sedlu 1904. godine

Bayerovi na stanici Ivan

Srebrena svadba Bayerovih - Proslava na Ivan-Sedlu

Bayerovi na izletu na Ivan-Sedlu

Svadba u porodici Bayer

Riza-beg Kapetanović Ljubušak, porodični prijatelj Bayerovih,
u Ateljeu Schädler u Sarajevu

Marija Bayer je nadživjela supruga za punih 25 godina. Umrla je u petak, 23. juna 1939. g. U sarajevskim novinama, tim povodom je objavljen kratak članak sa sljedećim sadržajem:

Pokojna gospođa Marija Bayer, rođena Chorodova, kći je ugledne praške obitelji, a rođena je 1850. g. U Bosnu je došla sa svojim suprugom, davno pokojnim dr Bayerom, prije 54 godine. Bila je neumoran saradnik svog supruga ljekara, koji je domalo stekao ne samo glas vrsnog liječnika širom Herceg Bosne, nego i čovjeka vrlo humana i po srcu plemenita i dobra. Gospođa Marija istakla se vrlo mnogo na humano-socijalnom polju štiteći svuda neumorno i požrtvovano sirotinju. Pokojnica je kumovala velikom broju djece, rođene u bolnici, ili pak u susjedstvu doma dr Bayera. Mada je i sama bila majka jedanaestoro djece, uvijek je našla dovoljno vremena, da se brine i za djecu siromašnih roditelja. Ovim svojim nesebičnim i altruističkim radom kroz pet i po decenija, gospođa Bayer stekla je zaslужene simpatije i uživala ugled u najširim slojevima našeg građanstva. Usprkos svojih velikih zasluga za narod ovih krajeva, gospođa Bayer, pod stare dane morala je da tavori očekujući izjednačenja svojih staropenzionerskih prinadležnosti sa onim novopenzionera. Do posljednjeg časa uz bolesničku postelju bile su njene kćerke i druge najintimnije prijateljice.

Počivala u miru.

Na sačuvanom listu, Marija je navela imena djece, datume njihova rođenja, datume smrti umrlih:

Hella (12. maja 1880.)

Karel (11. avgusta 1881.)

Marie (19. septembra 1883.)

Julla (8. juna 1885.)

Ruža (6. jula 1887-1906)

Adolf (22. septembra 1889.)

Emi (24. juna 1891.)

Luca (18. juna 1893.)

Bedo /Bedřich-Miroslav-Friedrich/ (Sarajevo, 31. maja 1895)

Emilka (18. maja 1897.)

Hugo (16. maja 1899-1907.)

Rano su umrli Ruža i Hugo, 1906. i 1907. godine. Duboku starost doživjela je Emilija Emilka Bayerová, umrla je u Beogradu u 97. godini.

RUŽA BAYER

Čak i glasila i institucije koje su zastupale oprečne stavove, kad je riječ o ustroju Bosne i Hercegovine i brojnim drugim pitanjima i ličnostima, oko dr Bayera bijahu jednodušni. Uz odlazak Ruže Bayer, *Bosanska vila*, u broju 15-16 (15. i 30. 8. 1906. g.) donosi ovaj nekrolog:

U najljepšem cvjetu mladosti, u 19. godini života ispustila je mlađanu dušu čerka ovdašnjeg, praktičnog ljekara i našeg vrlog prijatelja, brata Čeha, dra Dragutina Bajera-Ruža Bajera. Pokojnica je bila uzor dobrote i iskrenosti. Kao god što je ljubila svoj češki narod i češke običaje, gotovo istom ljubavlju voljela je i cijenila i srpski narod i njegove običaje, što je češće u govoru i javno isticala. Isto tako i njezin otac, kao jedan od najboljih i najiskusnijih ljekara u Sarajevu za skoro trideset godina svoga praktičnoga rada među nama, učinio je dosta dobra srpskome narodu, a naročito srpskoj sirotinji. A čim je svršio medicinu, otišao je u Srbiju na bojno polje i u srpsko-turskom ratu kao ljekar u sanitetu, učestvovao je u svim bitkama, sa čega je i odlikovan od srpskog kralja svestosavskim ordenom III st. Ovo uzgred spominjemo s toga, što naš narodni organ ne nađe za vrijedno ni da spomene pokojnicu i da bar sa nekoliko riječi oda dostoјno poštovanje tako rano preminuloj čerci dra Bajera, koja je još bila i zaručena.
- Bog da prosti pokojnu Ružu, a roditeljsko i rodbinsko srce da utješi i ublaži u velikoj tuzi.

Ruža Bayerová

Str. 202.

P o k o j n i k a						
Broj tekuci dan,	Godina, mjesec, kad je umro	ime, prezime, stolis njegov oujetnik, odnosno muža, (ako je bio osjenjen, odnosno ato je bila utata)	ime prezime, stolis njegovih roditelja (ako nije bio ženjen, odnosno ako nije bila utata; ili zane (ime oujetnika), odnosno muža, (ako je bio osjenjen, odnosno ato je bila utata)	mjesto gdje je rodjen	gdje je stanovalo	vjera mu doba mu
1906.	Bika	St. Karl Bayer	Carajev Čemalčić Br. 157.			
1906. Juli 25.		Bayer Ljiljana djegita	Ljiljana Koprivnički Koprivnica Anđe. Stojanov čestka.	Ant. 19. god		

Ruža Bayer u Ateljeu Buchwald u Sarajevu

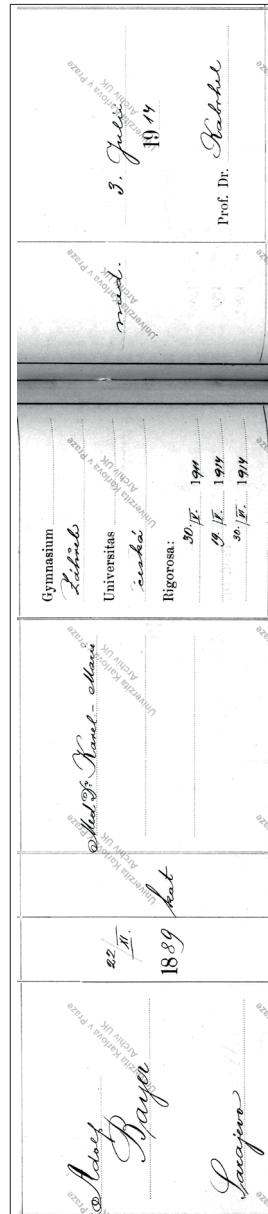
ADOLF BAYER

Dr Karel Bayer je umro 12. aprila 1914. g. ne dočekavši da njegov sin Adolf primi diplomu Medicinskog fakulteta Karlova univerziteta u Pragu. Adolf Bayer je promovisan u doktora medicine 3. jula 1914. g. Promotor je bio profesor dr Gustav Kabrhel.

No, od posebnog je značaja za ovo istraživanje, njegova kćerka Emilka, koju kao izvor podataka navode i dr Konjhodžić i dr Šimunović.

Emilka Bayer Zátónyi,

rođena je u Sarajevu 18. maja 1897. g. Do 1919. g. radila je kao činovnica Austrijsko-Bosanske banke, dioničarskog društva u Sarajevu. Nakon toga je preselila u Sombor i udala se. U Somboru je 1920. godine rođena Emilkina kćerka Magdalena. Emilija Emilka Bayer-Zátónyi umrla je u Beogradu 1993. g. i ukopana u Jevrejskom groblju. Nakon Drugog svjetskog rata Magdalena se udala u Somboru za izvjesnog gospodina Švarca. U tom braku rođen je 10. jula 1950. godine sin Branko. Magdalena se razvela i sa sinom odselila u Beograd. Prezime Švarc promijenila je u Crnković. Za inženjera Branka Crnkovića, pravnuka dr Karela Bayera saznao sam zahvaljujući Dobrili Savović iz Beograda, koja ga je upoznala sasvim slučajno i iz razgovora saznao detalje o njegovom porijeklu. U Beogradu sam iz razgovora sa Brankom Crnkovićem, a posebice uvidom u njegovu porodičnu dokumentaciju, saznao ključne detalje o dr Karelu Bayeru.

Bayerova kćerka Emilka i unuka Magdalena u Beogradu

Marija i Karel imali su još jednu kćerku sa imenom Emilka, tako da su među jedanaestoro njihove djece, dvije Emilke. Ona je rođena 1891. godine, ali je 1894. g. umrla. Kao prva je sahranjena u porodični grobniču. Kao što je vidljivo iz sačuvanog računa, dr Bayer je iznos za grobno mjesto uplatio 13. maja 1895. g.

Jula Bayer,

rođena je 8. 6. 1885. g. a, umrla 26. 7. 1964.

Dvoje djece Bayerovih, umrlo je rano; Ruža 1906. i Hugo 1907. g. Povodom smrti mlade Ruže, došla je do izražaja plebiscitarna podrška i naklonost dr Bayeru i njegovojoj porodici. Izrazi saučešća stigli su iz svih sredina. Naime, nema puno primjera potpune saglasnosti oko nečega između etno-konfesionalnih zajednica u Bosni i Hercegovini austrougarskog razdoblja (kao, uostalom, ni dan danas). Takva saglasnost postojala je oko osobe i djelovanja dr Karella Bayera i među narodom i na razini institucija.

Bedo /Bedřich-Miroslav-Friedrich/ Bayer

Varijante imena Miroslava, sina dr Bayera, puno kazuju o turbulen-tnim prilikama karakterističnim za 20. stoljeće. Ratovi, revolucije, pobjede i porazi...Sve te društvene potrese pratila su i iznuđena pri-lagodavanja, promjene imena i prezimena, državljanstva, etničke i konfesionalne pripadnosti, etc...

Helena Šilić-Bayer, Miroslav Bayer-Šilić i Miroslav-Friedrich Bayer

MIROSLAV BAYER, MLAĐI I HELENA BAYER-ŠILIĆ

Miroslav Bayer, mlađi, unuk dr Karelja Bayera, uzeo je prezime svoje žene Helene, Šilić. Kao Miroslav Šilić nakon Drugog svjetskog rata bio je u sezonama 1945/1946. i 1946/1947. standardni prvotimac fudbalskog kluba Željezničar iz Sarajeva. Umro je usred prošlog rata, 29. avgusta 1993. g.

Miroslav Šilić u „Željezničaru“.

Sezona 1945/1946:

Nail Kantardžić, Muhamed Bajrić, Veljko Bajagić, Safet Begić, Vojislav Marjanović, Nikola Marks, Anto Martinović, Zdravko Pavlić, Milan Rajlić, Hilmija Porča, Safet Alajbegović, Anto Mateta, Branko Šalipur, Rajko Pašanski, Mustafa Mamić, **Miroslav Šilić**. Trener: Zdravko Pavlić, Milan Rajlić.

Takmičenje: Prvenstvo grada Sarajeva / Finale BiH za Saveznu ligu

Plasman: 1. mjesto (3 ekipe) / 1. mjesto (3 ekipe)

Najbolji strijelac: Milan Rajlić (4 gola)

Sezona 1946/1947:

Ivan Golac, Nail Kantardžić, Safet Begić, **Miroslav Šilić**, Safet Alajbegović, Mustafa Mamić, Nikola Marks, Vojislav Marjanović, Muhamed Bajrić, Ferid Pobrić, Karlo Skopović, Veljko Bajagić, Miloš Pajević, Vladimir Konjevod, Velislav Lazarević, Josip Domorocki, Anto Martinović, Milan Rajlić, Franjo Lovrić, Josip Mateović, Branislav Šalipur, Ivica Medarić, Vlado Kapetanić, Anto Mateta, Hilmija Porča, Zdravko Pavlić, Risto Maksimović, Mirko Matijašević. Treneri: Milan Rajlić, Ivan Medarić.

Takmičenje: Prva savezna liga

Plasman: 12. mjesto (14 ekipa). Najbolji strijelci: Anto Martinović i Velislav Lazarević (po 5 golova)

Duboko ožalošćeni javljam
mo rodbini, prijateljima i
komšijama da je naš dragi i
neprežaljeni

MIROSLAV ŠILIĆ

preminuo 29. kolovoza
1993. godine u 73. godini.
Sahrana će se obaviti u uto-
rak 1993. godine u 73. godi-
ni.

Sahrana će se opbaviti u
utorak, 31. kolovoza, u 12
sati na groblju »Sv. Josip« u
Sarajevu.

OŽALOŠĆENI: supruga Ma-
rija, kćerke Miroslava i Du-
bravka, sin Mladen, zet Dra-
gutin, snaha Dijana,
unučad, te obitelji: Šilić, Fi-
lipović, Hiki, Simović, Ge-
gač, Hlebec, Ećimović, Pa-
tafta te ostala mnogobrojna
rodbina i prijatelji.

8367

Miroslav Bayer-Šilić, osmrtnica

Dijana Bayer-Šilić

Mladen Bayer-Šilić

DIJANA I MLADEN BAYER

Nakon što sam u nekom intervjuu kazao da se zanimam za dr Bayera, iz Švedske su mi se javili, drugi pravnik dr Bayera, Mladen Bayer (Šilić) i njegova supruga Dijana. Bayerovi iz Švedske imaju dvoje djece, sina Mladena Bayera, mlađeg i kćerku Julijanu. Mladen Bayer, mlađi također ima dvoje djece, Carolu i Antonu. Neka imena su očigledno, porodična tradicija Bayerovih još od Karela Bayera, starijeg (Bedřich-Miroslav-Friedrich; Karel, Julijana, Mladen...)

Julijana Bayer

Mladen Bayer, mlađi sa suprugom Emmom, kćerkom Carlom i sinom Antonom

Branko Crnković, praučuk dr Bayera

Pod povoljnijim okolnostima, ovaj pregled potomaka dr Karela Bayera, bio bi potpuniji i precizniji. No, zadovoljan sam da sam uspio saznati i ovoliko. Uz sav trud, bijaše i malo sreće.

ZEMALJSKA BOLNICA - POČETAK NOVOG RAZDOBLJA

Dnevni list *Bošnjak* u broju 26. od 28. juna 1894. g. donosi članak pun pohvala za rad i sposobnost dr Karella Bayera. U članku se kaže:

Ovom prilikom ne možemo a da se s nekoliko riječi ne osvrnemo na ovaj naš stari zavod, kojemu je temelj položio Gazi Husrev beg i koji se je tako lijepo do danas razvijao. Osobito zadnjih desetak godina pod ravnateljstvom liječnika dra. Bayera vakufska je bolnica lijepo napredovala, te u narodu stekla veliko povjerenje. I ne samo u Sarajevu i bližnjoj okolici, već po svoj našoj domovini-i u Posavini i do dalmatinske granice-išao je o vakufskoj bolnici najljepši glas. To je učinilo, da je sve više i više bolesnika dolazilo u tu bolnicu. A svi su imali prilike vidjeti, da svi činovnici rečene bolnice vrše na najsavjesniji način svoju dužnost o čemu smo se i mi imali prilike dosta puta osvjedočiti. To je bilo tim teže jer je vakufska bolnica građena za sve drugo, samo ne za bolnicu. Zgrada je sama po sebi takova, da se uopće ne bi u njoj smjeli držati. Pa usprkos svemu tome liječenje nije trpjelo, što više bolesnici se nisu mogli ni na što pritužiti, jer je u bolnici vladao uzoran red. Osobito se je pazilo i na to, da

svaka vjeroispovijest dobije i imade ono, što zakon dotičnoga bolesnika traži.

Čistoća i red u bolnici, vještina gospode liječnika, stroga pažnja na bolesnike učinili su, te broj bolesnika iz dana u dan rastao, tako da su sadanje prostorije postale premalene, te se nije jedan put dogodilo, da je uprava bolnice morala bolesnike odbiti i poslati kući, jer u bolnici nije bilo mjesta. To je sve bilo uzrokom, te se je vlada riješila, da sagradi novu bolnicu, pa se može kazati, da su upravo liječnici stare vakufske bolnice moralni začetnici nove bolnice.

Bilo bi preopširno za ovaj članak-a možda ćemo o tom kasnije koju reći-kad bismo sada i približno htjeli govoriti o raznim bolestima, koje su se u vakufskoj bolnici liječile i o operacijama, koje su u njoj tečajem zadnjih desetak godina izvedene. Najteže bolesti sa dobrim su se uspjehom liječile, a najopasnije operacije uspjele su izvrsno. Naročito spominjemo operacije, gdje je život dotičnog bolesnika visio odista o jednoj niti. Na pose spominjemo za primjer jednu operaciju, koja je izvedena ovih dana u bolnici, kad su liječnici izrezali i izvadili jednoj ženi iz Kiseljaka iz trbuha gutu, koja je bila teška preko dvanaest kilograma. Nijesu prošle ni tri hefte, a žena je zdrava ostavila bolnicu, sretna i zadovoljna, a riješena nesretne izrastine, koja bi joj danas sutra sigurno donijela smrt, a koju je uspjelo vještini liječničkoj odstraniti.

Sa vakufskom bolnicom u uskoj je vezi ime dra. Bayera, koji tom bolnicom već gotovo punih deset godina upravlja. Vješt liječnik, iskren čovjek i radin, on je do skora znao glas i povjerenje naprama liječnicima u stanovništvu učvrstiti. Za bolnicu i njezino uređenje žrtvovao je on mnogo, te posvetio tomu sve svoje sile. Ko je vakufsku bolnicu poznavao otprije, a zna je danas, taj će u prvi mah opaziti golemu razliku, a taj će ujedno znati, koliko je trebalo muke i truda, dok se je bolnica tako dotjerala, da barem donekle odgovara zahtjevima, koji se danas na jednu bolnicu stavljuju.

Dr. Bayer zaslužuje potpuno priznanje za svoj rad, za svoju brigu i požrtvovnost. To će mu priznanje biti od svakoga, koji ma samo površno poznaje njegov rad. Tvrdo smo uvjereni da u sarajevskom stanovništvu dr. Bayer uživa opće povjerenje i ljubav, u koliko se tiče, kao liječnik i čovjek. No njegov rad štuje i visoka zemaljska vlada, koja mu u jednom otpisu priznaje, da je na polju jaavnog zdravstva, otkad je ravnateljem bolnice, mnogo radio i mnogo učinio, te mu vlada iskazuje svoje priznanje. Dalje je načelnik mostarski prije izbora gradskog liječnika za Mostar upitao dr. Bayera za savjet, koga da zastupstvo izabere, a načelnik je to učinio, jer mu je mnjenje dra. Bayera mjerodavno i jer dr. Bayer u mostarskom stanovništvu uživa veliko povjerenje. Dalje je uprava Gazi Husrev begova vakufa izrazila dru. Bayeru svoju osobitu zahvalnost i priznanje za neumoran njegov rad, a na pose zato, što je svoju liječničku vještina i pomoć osobito siromasima pružao svagda i sa požrtvovanjem. To po za dra. Bayera na svaki način laskavo, te neka mu to bude kao malešna odšteta za njegovo nastojanje.

Zemaljska bolnica u Sarajevu oko 1896. godine

I sekundarni liječnik dr. Kečet mlađi-premda još mlad-zaslužuje svaku hvalu i priznanje, te nam je drago, što je kao naš zemljak već za kratko vrijeme stekao u sarajevskom stanovništvu lijep glas.

Obojica liječnika ostaju i nadalje u Sarajevu, a mislimo, da nećemo pogriješiti, ako ih narodu što toplijе preporučimo.

Autor članka u „Bošnjaku“ naglašava da su upravo ljekari Vakufske bolnice, u velikoj mjeri zasluzni i za novu bolnicu. Na njihovom radu i zalaganju, sazrela je svijest o potrebi jednog modernog zavoda, kavka je bila nova Zemaljska bolnica u Sarajevu.

Iz krugova bliskih nadbiskupu Štadleru, bilo je povodom otvorenja Zemaljske bolnice izvjesnog licitiranja oko mjesta upravitelja. Nai-me, raspoloženje javnosti išlo je u prilog upravo dr Karelu Bayeru. U komentaru budžeta Bosne i Hercegovine za 1896. g. u bečkom listu *Reichspost* kritikuje se izbor dr Geze Koblera za upravitelja nove bolnice i postavljanje bečkih ljekara, mahom Jevreja na mjesta šefova odjela. Autor članka s ironijom zaključuje, da Bayer nije izabran, prvo jer je kršćanin, zatim što je Čeh i konačno, zato što je dobar ljekar.

I u zagrebačkim medicinskim krugovima, smatralo se da će dr Karel Bayer biti na čelu nove moderne bolnice u Sarajevu. *Lječnički vjesnik* iz Zagreba, u broju 8, 1893. g. pod naslovom: **C(arska) kr (aljevska) zem()aljska bolnica u Sarajevu**, donosi ovu vijest:

U jeseni ove godine otvorit će se u Sarajevu inicijativom fin. ministra Kallaya velika zem. bolnica, u kojoj su sve uredbe prema modernim medicinskim znanostima. Primarnim liječnikom nutarnjega odjela i laringologye bit će dr Geza Kobler, (rođeno Osječanin), sada asistent dr Schröttera u Beču; prim. liečnikom kiruržkoga odjela biti će dr Jos. Preindlsberger; asistent prof. Weinlechnera u Beču;-Predstojnikom rodilišta biti će sveuč. docent dr. Otto pl. Weiss, bivši asistent prof. Brauna u Beču; a primarnim liečnikom odjela za bolesti kože biti će dr. L. Gluck, bivši asistent prof. Neumanna u Beču.

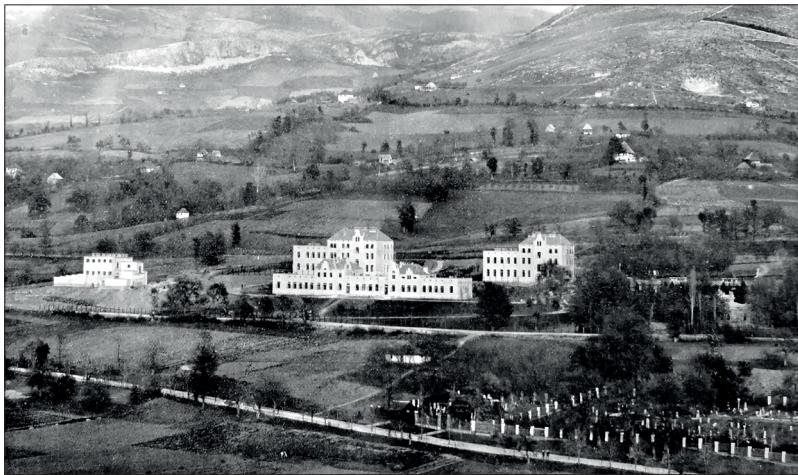
Drugi odjeli popunit će se radi pariteta ugarskimi liečnici. (A zašto ne hrvatskimi?)

Ravnateljem nije još nitko imenovan, ali po svoj prilici da će sadanji upravitelj Sarajevske Vakuf-bolnice dr. Bayer to mjesto polučiti.

Bolnički kompleks podignut je na lokalitetu Solak, u području Koševa, između 1892. i 1897. godine. Bolnica je otvorena 1. 7. 1894. godine. Zanimljivo je da otvorenje nove bolnice, mimo tadašnje prakse, nije pratila pompa, nego je to izvedeno gotovo diskretno uz šture vijesti u dnevnoj štampi. Bolnica je, po uzoru na bečke zavode te vrste, bila paviljonskog tipa i prvobitno je zauzimala prostor od 9 ha. Odlukom Zemaljske vlade, iz Beča i drugih gradova Monarhije, u Sarajevo su došli prvorazredni ljekari i stali na čelo odgovarajućih odjeljenja bolnice. Između ostalih, dr Geza Kobler, koji je bio i prvi upravnik bolnice, potom dr Jozef Prajndlsberger, šef hirurško-očnog odjeljenja, stručnjak koji je prvi demonstrirao (1899. godine) dijagnostičke mogućnosti novootkrivenih (1895. godine) X-zraka, dr

Otto Weiss... etc. Zemaljska bolnica u Sarajevu raspolagala je vlastitim električnim generatorom, kućnom telefonskom centralom, centralnim grijanjem i posebno izgrađenim vodovodom.

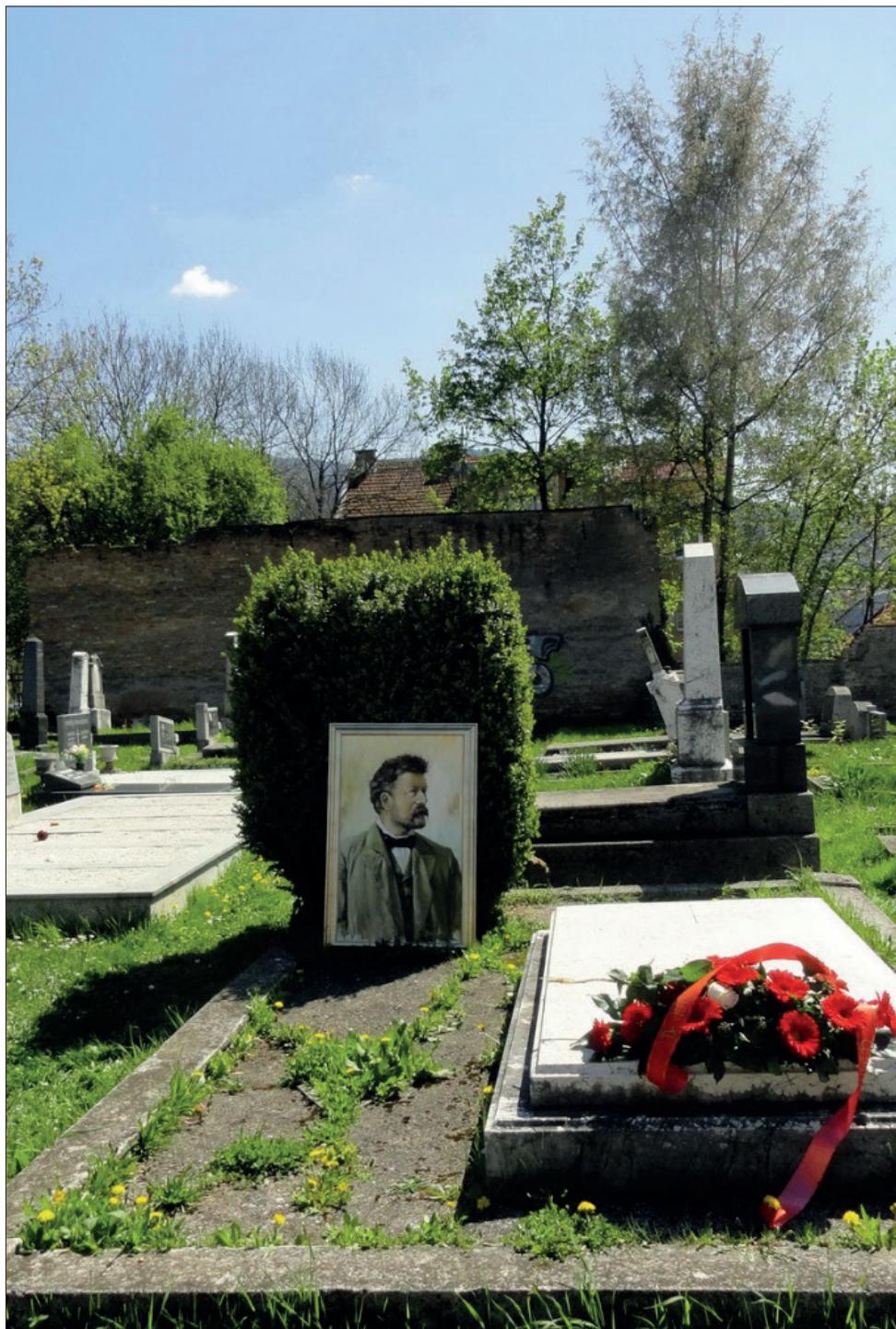
Sa otvorenjem Zemaljske bolnice u Sarajevu, 1. jula 1894. godine Vakufska bolnica je pretvorena u Stanicu za posmatranje umobolnih. Dr Bayer je i dalje rukovodio njenim radom, ali je postao i šef Psihijatrijskog odjela nove, Zemaljske bolnice. Penzionisan je, kako je navedeno, na vlastiti zahtjev, 1911. godine. Godine 1913. teško se razbolio. Umro je u Garnizonskoj bolnici broj 25 na Gornjim Hisetima, u nedjelju **12. aprila 1914.** godine u 7 sati uvečer. Sprovod dr Karela Bayera, uz prisustvo najviših državnih i vjerskih dostojanstvenika, predstavnika raznih društava i organizacija i velikog broja Sarajlija, posebice sarajevskih Čeha, krenuo je 13. aprila u 4 sata poslije podne iz k. und k. Garnizonske bolnice broj 25. Ispraćaj dr Karela Bayera ujedinio je Sarajevao i makar tog dana bijahu zanemarene brojne i teško premostive razlike, koje su u gradu postojale (i postoje), kao tamni sedimenti stoljetnih omraza, nastalih na etno-konfesionalnom, društveno-ekonomskom i političkom nadmetanju. Ovaj znameniti Čeh-Sarajlija, sahranjen je u porodičnu grobnicu u rimokatoličkom Groblju Svetog Mihovila u Koševu, u glavnoj aleji. Franjevci provincije *Bosne Srebrene* ispratili su dr Bayera ovim riječima:

Čuveni liječnik Dr. Karlo Bayer ispustio je na 12. travnja svoju veliku i plemenitu dušu. Dr. Bayer bio je vazda pravi katolik, vječni prijatelj Franjevaca i franjevačkoga reda. Na času smrти opremio ga je sa sv. sakramentima tajnik provincije Bosne Srebrene Martinčević (fra Velimir), a mrtve ostatke iz vojničke bolnice uz krasni pjev franjevačkih bogoslova, ispratili su i pokopali oci Franjevci: kustos Vidović (fra Bonifacije), cijela franjevačka bogoslovija u Sarajevu, te zastupstvo franjevačke gimnazije iz Visokoga. Veliki špalir naroda od vojničke bolnice, pa sve do groblja pokazao je kako je dr. Bayer bio obljen. Počivao u miru!

Dr Bayer je još 13. maja 1895. g. u Župnom uredu u Sarajevu uplatio 12 forinti za jedno mjesto prvog razreda u katoličkom groblju... o čemu svjedoči potvrda koju mu je izdao kapelan Stjepan Oršić.

Račun za grobno mjesto Bayerovih u Groblju Svetog Mihovila u Koševu

Počast Karlu Bayeru - Češks ambasada u Sarajevu i česka beseda

MJESEC IMA I TAMNU STRANU

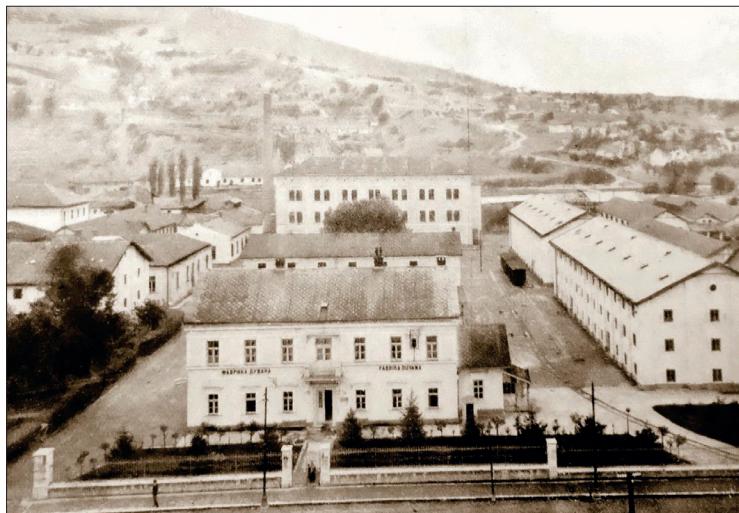
Upovijesti Sarajeva, jedva da je moguće navesti desetak ljudi koje su prihvatale i uvažavale sve zajednice zastupljene u gradu. Etno-konfesionalne elite imale su u svim razdobljima specifične, pa i egoistične interese i ciljeve, pa nije bilo moguće u isti mah sve njih i članove njihovih zajednica sasvim zadovoljiti.

Dr Karel Bayer je među onim rijetkim ličnostima, koje su baš svi uvažavali i, moglo bi se kazati, voljeli. No, u jednom slučaju oko ličnosti dr Bayera i njegovog profesionalnog angažmana, pojavile su se kontroverze i disonance. Naime, osim upravljanja bolnicom za umobolne i privatne prakse, on je početkom 20. stoljeća, a pred kraj karijere, bio i ljekar Fabrike duhana u Sarajevu. Nesrazmjeru većini zaposlenih u fabrici, činile su radnice. Pod okolnostima snažnih socijalnih previranja pred generalni štrajk početkom maja 1906. g. u kampanji organizatora štrajka, predvođenih dr Lazarom Dimitrijevićem, dr Karel Bayer je optužen od strane desetaka radnika za razne propuste u obavljanju službe, u prvom redu za zanemarivanje liječenja, grub odnos prema pacijenticama i seksualno uznemiravanje.

Po prirodi stvari, interesi štrajkača i nezadovoljnih radnika Fabrike duhana i Zemaljske vlade su bili oprečni. Stoga u prvi mah odgovarajući organi nisu optužbama radnika davali naročit značaj. To je vidljivo iz dopisa, koje je nakon razmatranja pritužbi radnika

Fabrike duhana u Sarajevu, Zemaljska vlada 28. juna 1906. g. uputila dr Bayeru. Dopis glasi:

Isljeđenja koja su na osnovi podnesenih pritužbi ženskog dijela radništva ovdašnje Fabrike duhana vođena protiv Vaše blagorodnosti u svojstvu fabričkog ljekara povodom nedavnog strajkačkog pokreta pokazala su da je Vaša blagorodnost često apostrofirala radnice koje su se javljale kao bolesne riječima koje prema upotrebi u domaćem jeziku mogu da izazovu povredu osjećanja stida.

Fabrika duhana Sarajevo početkom 20. stoljeća

Dalje, da je Vaša blagorodnost prenijela na Peru Martinčevića, koji pri radničkoj Bolesničkoj blagajni Fabrike duhana fungira kao bolničar, one agende za koje je trebalo da se brine lično Vaša blagorodnost kao fabrički ljekar; tako da radnicima nije dalo neosnovanog povoda za pritužbe zbog zanemarivanja službene brige za zdravlje bolesnika koji su povjereni Vašoj blagorodnosti; najzad da je Vaša blagorodnost površno i bez tražene tačnosti vodila bolesničke knjige i bolesničke konsignacije.

Što se tiče prve tačke, Zemaljska vlada bez dvoumljenja smatra da je Vaša blagorodnost samo iz razloga nepoznavanja dvo-smislenosti njihovog smisla u upotrebi u domaćem jeziku upotrebljavala riječi i gororne fraze koje su bile predmet pritužbi.

Što se tiče učešća bolničara Pere Martinčevića u funkcijama koje ga na izvjestan način prikazuju kao prvu instancu za priziv koji pripada fabričkom ljekaru, dalje, što se tiče netačnog vođenja bolesničkih knjiga i bolesničkih konsignacija, to se mora uzeti kao zanemarivanje dužnosti fabričkog ljekara za koje je Vaša blagorodnost zadužena, što Zemaljskoj vladai daje povoda da ovim Vašoj blagorodnosti izreče ukor i da ujedno s tim poveže i najozbiljniju opomenu da ubuduće potpuno i najsavjesnije ispunjavate dužnost fabričkog ljekara, jer u protivnom Vaša blagorodnost ne bi mogla dalje ostati na tom položaju.

Radnice Fabrike duhana u Sarajevu

Što se posebno tiče vođenja evidencije o bolesnicima i njihovom liječenju, poziva se Vaša blagorodnost da ubuduće najtačnije vodi propisane obrasce, a naročito da na svakom receptu naznačujete imena i prezimena pacijenata.

U osnovi to je bio sasvim blag ukor i pokušaj zataškavanja slučaja. Beamterskim jezikom i proizvoljnim tumačenjem incidenata, nastojalo se relativizirati propuste dr Bayera i sve svesti na nesporazum u upotrebi riječi jezika, koji dr Bayeru ipak nije bio maternji, mada se njime izvrsno služio. Valja imati na umu da je dr Bayer bio vladin savjetnik i upravitelj Bolnice za umobolne i izuzetno popularan u gradu. Zemaljska vlada je dopisom Zajedničkom ministarstvu finansija, nadležnom za upravu Bosne i Hercegovine, datiranim također 28. juna 1906. g. rutinski izvijestila o događajima u Fabrici duhana za vrijeme štrajka i o slučaju Bayer. U dopisu, između ostalog, stoji:

Što se tiče tužbi podnijetih protiv činovnika Fabrike duhana i protiv fabričkog ljekara, primariusa dr Bayera, Zemaljska vlada je naredila direktoru Duhanske uprave Rojmanu da odmah povede strogu istragu.

Pošto je direktor Rojman zbog bolesti morao po ljekarskom nalogu uzeti dopust, isljeđenje je proveo dvorski savjetnik Ludvig, pa je Zemaljska vlada slobodna dostaviti na blagomakloni uvid isljeđne akte koji se na to odnose, kao i relaciju imenovanog funkcionera od 11. maja 1906. g., zatim akte na osnovi kojih je naređena istraga protiv fabričkog ljekara primariusa dr Bayera, te jedan izvještaj Duhanske uprave od 29. maja 1906. broj 43 res.

Dobro organizovana i centralizovana austrougarska administracija u Bosni i Hercegovini imala je i razgranatu mrežu konfidenata u svim važnijim strukturama, a posebno u erarnim preduzećima poput Fabrike duhana. O namjerama štrajkača i pritužbama na dr Bayera, policijski doušnik konspirativnog imena „Jovo“ izvjestio je nadređene. On je zaključio da je inspirator optužbi protiv dr Bayera zapravo dr Lazar Dimitrijević koji želi mjesto fabričkog ljekara.

Ali, u Zajedničkom ministarstvu finansija u Beču nisu smatrali da je stvar bezazlena. U odgovoru koji je Zajedničko ministarstvo 2. avgusta 1906. g. uputilo Zemaljskoj vladu, izričito se kaže:

Ovdje su primljeni na znanje podaci o pritužbama koje je iznijelo radništvo povodom štrajkačkog pokreta u Fabrici duhana u Sarajevu-dostavljeni u izveštaju od 28. juna 1906 broj 997/ res.

Što se posebno tiče žalbi radnika Fabrike duhana protiv ljekara njihove Bolesničke blagajne doktora Bayera, isljeđenja protiv navedenog ljekara dala su otežavajući materijal takve vrste da se više ne može dozvoliti ostanak ovoga funkcionera na dužnosti ljekara Bolesničke blagajne Fabrike duhana.

Zbog toga se poziva vlada, bez obzira na pismeni ukor koji je dala dr Bayeru, da krajem godine razriješi imenovanog ljekara od njegove funkcije i da se pobrine da funkciju ljekara Bolesničke blagajne tamošnje Fabrike duhana povjeri nekom drugom ljekaru.

Epizoda zvana Fabrika duhana Sarajevo, nakon ovoga, bila je okončana. No, to nije imalo ozbiljnijih posljedica po ugled i popularnost dr Bayera. Naime, 1909. g. dobio je titulu vladinog savjetnika i bio na čelu Odjela za umobolne Zemaljske bolnice u Sarajevu.

Posebno priznanje dobio je dr Bayer izborom za prvog predsjednika novoosnovanog „Liječničkog udruženja Bosne i Hercegovine“, 1910. g. Sa te pozicije obratio se 10. septembra „Zboru liječnika kraljevine Hrvatske i Slavonije“, sa molbom da novo udruženje bude primljeno u Zbor kao kolektivni član. Dr Bayer je to učinio iz pragmatičnih razloga, imajući na umu brojne prednosti koje bi bosanskohercegovački ljekari dobili članstvom u starijem i dobro organiziranom hrvatskom udruženju. Pismo glasi:

Slavni zbore!

Prije nekoliko mjeseci se je ovdje osnovalo „Liječničko udruženje za Bosnu i Hercegovinu“ za štićenje i unapređivanje liječničkih interesa u ovim zemljama.

Po zaključku odbora ovog udruženja javljamo konstituisanje našeg udruženja svome starijem bratskom društvu u Zagrebu makar to bilo i malo kasno, moleći da naše udruženje primite

kao člana svoga društva, te da nam Vaš „Liječnički Vjesnik“ slati izvolite (i sve brojeve, koji su do sad u ovoj godini izišli) i da nam iznos za članarinu i pretplatu za list blagohotno javite. Prilažemo jedan eksemplar naših pravila. Ujedno molimo da nam dva eksemplara Vaših minimalnih taksi priposlati izvolite. Sa osobitim veleštovanjem, te sa bratskim i kolegijalnim pozdravom u ime odbora

Dr. Karlo Bayer, predsjednik

Dr. Mustafa Denišlić, tajnik

Iz Zagreba je stigao sljedeći odgovor:

Ovaj je zbor primio Vaš cijenjeni dopis u kom javljate ustroj i konstituciju „Liječničkog udruženja za Bosnu i Hercegovinu“. Zahvaljujući najsrdačnije na ovoj objavi kano i na bratskim riječima iste šaljemo Vam naše najbolje želje za što bolji uspjeh i procvat Vašega društva. Nadamo se, da će veze između Vašeg i našeg društavbiti srdačne i bratske, da će biti saobraćaj što življii i da neće ostati ograničen na obične čine udvornosti. Kano prvi korak ovoj vezi naših društava da smo drage volje pripravni u našem organu „Liječničkom Vjesniku“ priopćivati Vaše oficijelne objave, stališke rasprave od općeg interesa, te znanstvene publikacije.

Ovom pismu prileži jedna honorarna nota, koja sadržaje liječnički minimalni cijenik za glavni grad Zagreb, dočim ćemo Vam priposlati naknadno onaj cijenik, koji sadržaje i ustanove za specijalne liječničke obave (operacije itd.).

Prema našim pravilima ne mogu biti članovima našega zabora juristične osobe, pa stoga žalibože ne možemo primiti Vaše udruženje za člana nego samo za pretplatnika. Pretplate za „Liječnički Vjesnik“ iznaša na godinu 12 K, te se uplaćuje blagajniku zabora dru O. W., Zagreb, Nikolićeva 8.

Zbog narušenog zdravlja, na vlastiti zahtjev, dr Karel Bayer penzionisan je 20. juna 1911. g. Aktivnost je sveo na minimum, Ljeta je provodio sa porodicom na Ivan-Sedlu gdje je podigao mali

sanatorijum, a zime u Sarajevu. Sudeći prema navodima u molbi molbi za dodjelu kredita, koju je sin dr Karel Bayera, Miroslav uputio Gradskom poglavarstvu, sanatorijum je zamišljen kao moderan antituberkulozni zavod i oporavilište. Trebalo je da to bude ne samo korisna, nego i atraktivna sarajevska destinacija.

SANATORIJUM NA IVAN-SEDLU

Dr Bayer je na Ivan-Sedlu, poviše stare stanice Ivan, krajem osamdesetih godina 19. stoljeća kupio imanje i podigao mali sanatorijum. Prema jednoj vijesti u *Sarajevskom listu* iz 1892. godine, u Bajerovom sanatorijumu se tada oporavljao i građanacelnik Sarajeva, Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak. Nakon penzionisanja, dr Bayer je ljeta provodio na Ivan-Sedlu, a zime u Sarajevu.

Sanatorijum dr Bayera na Ivan-Sedlu

Nakon završetka Prvog svjetskog rata i uspostave Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, porodica Bayer je pokušala obnoviti i unaprijediti sanatorijum na Ivan-Sedlu. Sin dr Bayera, Miroslav (Bedřich, Friedrich), bio je mobilisan nakon izbijanja Prvog svjetskog rata, ali je radio u Hrvatskoj centralnoj banci kao činovnik. Nakon rata pokušao je obnoviti i unaprijediti sanatorijum na Ivan-Sedlu. On se 3.

februara 1927. g. obratio Opštini Grada Sarajeva s molbom da mu odobri zajam od 100.000 dinara na tri godine. Miroslav Bayer je napisao:

Slobodan sam se ovime obratiti na slavni naslov sa molbom, koja je pre svega u mojem vlastitom interesu, no usto imade da vrlo dobro posluži i interesima koje zastupa slavni naslov, te koja imade istome da podigne prestiž i ugled samoga Sarajeva.

Moj pokojni otac, dr Karlo Bayer, bivši šef ovdašnje bolnice za umobolne, zaslužan, kao što Vam je i poznato i za samu Općinu Grada Sarajeva, što mu je i općina priznala, time što je u Pofalićima prozvala jednu ulicu njegovim imenom, našao je nakon dugog traženja po Bosni i Hercegovini vrlo podešno mesto na Ivan planini za osnutak modernoga ljetovališta za grudobolne i anemične. Radeći u tom pravcu, počeo je sa podizanjem kuća na pomenutom mestu. Nagla ga je međutim smrt, 1914. g. pomela u definitivnom dovršenju njegovog plana.

Mjesto na kojemu je udaren temelj tome lječilištu i ljetovalištu, nalazi se 980 m nad morem, nedaleko željezničke stanice Ivan. Na tome mjestu namjeravam sada ja, da nastavim započeto djelo moga pokojnog oca. Ljetovalište i lječilište bi bilo osnovano na bazi, da se i širim i slabije imućnim slojevima omogući ugodan ljetni boravak i oporavak. Ovako uređeno oporavilište, bila bi prvorazredna atrakcija za strance iz zemlje i izvan nje. Ljetovalište bi postalo centar turizma Bosne i Hercegovine a preko njega bile bi poznate svijetu neotkrivene ljepote naših krajeva, koji se mogu uporediti s najljepšim krajevima Švicarske.

Na ovaj bi način strujanje i promet stranaca neobično porastao, te bi od toga u prvom redu korist imalo samo Sarajevo.

Da će ovo poduzeće uspeti i odgovarati potpunoma našoj svrši, najbolja su garancija za to mišljenja naših stručnjaka koji su klimatske prilike Ivana /g. dr Milan Maraković/ označili

kao neobično povoljne i dali im na osnovu stručnog ispitivanja, prednost pred ostalim klimatskim uslovima čuvenog Semmeringa; drugi su međutim stručnjaci /g. dr S. Bolkay/ isticali neobično interesantnu floru na Ivan planini kao i njegov vrlo karakterističan položaj.

Svi turisti i prijatelji prirode označili su Ivan planinu kao neobično zgodno ishodište za svaku akciju, koja bi išla za tim, da se svijetu otkrije dragocjena ljepota naših krajeva. Započevši ovaj posao, koji imade, da donosi koristi kako našem gradu, tako i našoj oblasti, slobodan sam obratiti se na slavnu općinu sa molbom, da me u ostvarenju ove akcije potpomognе time, što bi mi dala zajam od din 100.000 /stohiljada/ uz uvjetne kamate ili u formi subvencije.

Nakon svih ovih prikaza, koje sam gore izneo, uvjeren sam, da će se slavna općina, uvidevši, da se radi o jednoj i po općinu, te i oblast povoljno te i korisnoj stvari, izaći mojoj molbi u susret te istu povoljno rešiti, tim pre, što je moja porodica od 4 člana dala 4 /četiri/ dobrovoljca za ovu našu današnju otadžbinu od kojih sam i ja jedan, a koji do danas nisam tražio ma ni najmanje nadoknade, za sve ono što sam bio žrtvovao.

U očekivanju hitnog te povoljnog rešenja, bilježim se sa odličnim štovanjem:

*Miroslav Bajer
Jelića ulica 2*

P.n.

OPŠTINI GRADA SARAJEVA

Sarajevo.

Slobodan sam se ovime obratiti na slavni naslov sa molbom, koja je pre svega u mojem vlastitom interesu, no uz to imade, da vrlo dobro posluži interesima, koje zastupa sl. naslov, te koja imade istome da podigne prestiz i ugled samoga SARAJEVA.

Moj pokojni otac Dr. Karlo BAYER, bivši šef ovdašnje bolnice za umobolne, zaslužan, kao što Vam je i poznato i za samu općinu grada SARAJEVA, što mu je i općina priznala, time, što je u POFALIĆIMA prozvala jednu ulicu NJEgovim imenom, našao nakon dugoga traženja po Bosni i Hercegovini vrlo podesno mesto na IVAN pl. za osnutak modernoga ljetovališta za grudobolne i anemične. Radeći u tom pravcu, počeo je sa podizanjem kuća na pomenutome mjestu. Nagla ga je medjutim smrt, 1914. god. pomela u definitivnom dovršenju njegovoga plana.

Mjesto, na kojem je udaren osnov tome lječilištu i ljetovalištu, nalazi se 980 m nad morem, nedaleko želj.stanice IVAN. Na tome mjestu namjeravam sada ja, da nastavim započeto djelo moga pok. oca. Ljetovalište i lječilište bi bilo osnovano na bazi, da se i širim i slabije imucnim slojevima omoguci ugodan ljetni boravak i oporavak. Ovako uredjeno oporavilište, bila bi prvorazredna atrakcija za strance iz zemlje i izvan nje. Ljetovalište bi postalo centar turizma Bosne i Hercegovine a preko njega bile bi poznate svijetu neotkrivene ljepote naših krajeva, koji se mogu usporediti sa najljepšim krajevima ŠVICARSKE.

Na ovaj bi način strujanje i promet stranaca nemožično porasao, te bi od toga u prvom redu imalo korišt samo SARAJEVO.

Da će ovo poduzeće uspeti i odgovarati potpunoma našoj svrsi, najbolja su garancija za to mišljenja naših stručnjaka koji su klimatske prilike IVANA / g.Dr. Milan MARAKOVIĆ / označili kao neobično povoljne i dali im na osnovu stručnog ispitivanja, prednost pred ostalim klimatskim uslovima članenoga SEMMERINGA; drugi su međutim stručnjaci /g.Dr.St.BOLKAY/ isticali neobičnoj ~~interesantnoj~~ flori na IVAN pl. kao i njegov vrlo karakterističan položaj. Svi turisti prijatelji prirode označili su IVAN pl. kao neobično zgodno iskodište za svaku akciju, koja bi islaža tim, da se svijetu otkrije dragocjena ljepota naših krajeva.

Započevši ovaj posao, koji imade, da donosi koristi kako našemu gradu tako i našoj oblasti, slobodan sam obratiti se na slavnu općinu sa molbom, da me u ostvarenju ove akcije potpomo time, što bi mi dala zajam od

Din 100.000" --/stohiljada/na vreme od tri godine dana uz uvjetne kamate a ili u formi subvencije.

Nakon svih ovih prikaza, koje sam gore izneo, uvjeren sam, da će sl.općina, uvidevši, da se radi o jednoj i po općinu, te i oblast povoljnoj te i korisnoj stvari, izaći mojoj molbi u susret te istu povoljno rešiti, tim pre, što je moja porodica od 4 člana dala 4 /četiri/ dobrovoljca za ovu našu današnju etad binu od kojih sam i ja jedan, a koji do danas nisam tražio ma najmanje nadoknade, za sve ono što sam bio žrtvovao.

U očekivanju hitnog, te povoljnog rešenja, bilježim se

sa odličnim štovanjem:

p.a Jelića ul.br.2

SARAJEVO 3.Februara 1927.

Miroslav Bayer

Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca
POGLAVARSTVO OPĆINE GRADA

SARAJEVA.

30. VI. 1927

Primlj. sa pril.

Broj: 9894 Ref:

Đađe Miroslava b. mukere
zaščit.

Eksp.!

Podpis

Miroslavu Đađeru

U Sarajevu
Zemaljskoj vladi

Zaštoj se ovo ne može učiniti
zato što je organizacija učestvovanja na Međunarodnoj
izložbi u Beogradu obvezna ugovorenim
uzgovorenim i dogovorenim putem

24/6. Časnik Sarajevo: 24. juna 1927.

29/6. m.

25. VI. 1927

HRONOLOGIJA ŽIVOTA I DJELOVANJA DR KARELA BAYERA

1801.

19. marta u češkom gradu Plznju (Plzeň), rođen je Karel Bayer, stariji, otac dr Karela Bayera.

1819.

19. decembra u mjestu Jilemnice rođena je Barbora, majka Karela Bayera.

1843.

30. decembra rođen je u Hradec Králové Bedřich (Friedrich), najstariji brat Karela Bayera.

1846.

9. avgusta rođen je u Hradec Králové Jindřich (Heinrich), stariji brat Karela Bayera.

1848.

4. avgusta rođen je u Hradec Králové Hugo, stariji brat Karela Bayera.

1850.

23. januara u Hradec Králové rođen je Karel Bayer, mlađi.

1867.

26. marta odlukom gradonačelnika Hradec Králové, Karel Bayer je oslobođen plaćanja školarine u gimnaziji.

1870.

28. jula Karel Bayer položio je maturski ispit u gimnaziji u H. Králové.

1876.

Karel Bayer promoviran je u doktora *sveukupne medicine* (medicinae universalis) na Medicinskom fakultetu Karlovoog univerziteta u Pragu.

28. juna dr Karel Bayer prijavio se kao gost beogradskog hotela „Nacional“. U Srbiju je došao usred srpsko-turskog rata kao dobrovoljac. Radio je kao hirurg u ratnoj bolnici u Kruševcu.

1877.

9. septembra dr Karel Bayer je imenovan privremenim korvetnim ljekarom k. und k. ratne mornarice.

1879.

7. jula dr Karel Bayer vjenčao se u Pragu sa Marijom Horodovom.

30. avgusta kao korvetni ljekar, dr Karel Bayer, dodijeljen je k. und k. Pomorskom komesarijatu (Marine-Commisariat) u Puli.

10. decembra dr Bayer je završio službu u k. und k. ratnoj mornarici.

1880.

12. 1. kao sekundarni ljekar počeo je raditi u Psihijatrijskoj klinici u Kosmonosima, blizu grada Mlada Boleslav.

1883.

10. 10. završio je angažman u Kosmonosima.

30. 10. počeo je raditi u Carskoj i kraljevskoj Općoj bolnici u Pragu.

1884.

15. maja završio je angažman u Općoj bolnici u Pragu.
1. jula počeo je raditi na Medicinskom fakultetu Karlovog univerziteta u Pragu, kao prvi asistent čuvenog profesora sudske medicine, dr Jozefa Rajnzberga (Josef Reinsberg).
13. decembra Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu raspisala je konkurs za mjesto upravitelja obnovljene Vakufske bolnice u Sarajevu.

1885.

1. februara imenovan je okružnim ljekarom glavnog češkog grada za okrug Višehrady.
3. marta počeo je raditi kao upravitelj Vakufske bolnice u Sarajevu.
22. aprila umro je u gradu Hradec Králové Karel Bayer stariji i ukopan u groblju Zameček.
8. juna rođena je kćerka Marije i Karella Bayera, Jula.

1894.

2. aprila Uprava Gazi Husrev-begovog vakufa uručila je dr Karelju Bayeru kaligrafski ispisani zahvalnicu za ukupan rad, a posebno za brigu o siromašnim.
1. jula otvorena je nova Zemaljska bolnica u Koševu u Sarajevu. Vakufska bolnica preimenovana je u Stanicu za posmatranje duševnih bolesti.

1895.

13. maja, dr Bayer je kod sarajevskog kapelana Stjepana Oršića uplatio 12 forinti za, kako je u priznanici navedeno: *jedno mjesto prvog razreda u katoličkom groblju*.
31. maja rođen je sin dr Bayera, Bedo /Bedřich-Miroslav-Friedrich/

1899.

25. decembra odlukom cara i kralja Franje Josipa, dr Karel Bayer, promaknut je u primarnog ljekara.

1900.

juna dr Karel Bayer bio je na svom imanju na Ivan-Sedlu domaćin učenicima Šerijatske-sudačke škole u Sarajevu.

1901.

4. 6. list *Prager Tagblatt* javlja, da je u Sarajevu dr Karel Bayer proslavio 25-godišnjicu ljekarske diplome.

1904.

7. avgusta Marija i Karel Bayer, proslavili su sa djecom, unucima i prijateljima srebrnu svadbu na svom imanju na Ivan-Sedlu.

1906.

28. juna Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu uputila je dr Bayeru pismo s ukorom, nakon više pritužbi radnika Fabrike duhana u Sarajevu.

Zemaljska vlada je o slučaju Bayer istovremeno obavijestila i Zagajedničko ministarstvo finansija u Beču, koje je bilo nadležno za upravu Bosne i Hercegovine.

1909.

2. jula carskim ukazom dr Karel Bayer je dobio naslov vladinog savjetnika.

1910.

10. 9. dr Karel Bayer, kao predsjednik Liječničkog udruženja za Bosnu i Hercegovinu, uputio je Zboru liječnika Hrvatske pismo sa molbom da bosanskohercegovačko udruženje primi u članstvo kao kolektivnog člana.

1911.

7. juna, car i kralj Franjo Josip I, potpisao je akt kojim se, na njegov zahtjev, dr Bayer penzioniše.

1914.

12. aprila u Sarajevu u k. und k. Garnizonskoj bolnici broj 25, umro je dr Karel Bayer.

1920.

12. marta u Somboru je rođena Magdalena Zatonji, kćerka Emilke Bayer Zatonji, i unuka dr Karela Bayera.

1924.

5. marta umro je u mjestu Třebeš, učitelj Hugo Bayer, stariji brat dr Karela Bayera. Ukopan je u groblju Zameček.

1927.

3. februara. sin dr Bayera, Miroslav, zamolio je Gradsko poglavarstvo Sarajeva, da mu odobri kredit od 100.000 dinara za obnovu i proširenje porodičnog sanatorijuma na Ivan-Sedlu.

1938.

23. juna umrla je u Sarajevu Marija Bayerova, udovica dr Karela Bayera. Sahranjena je u porodičnu grobnicu u groblju Svetog Mihovila u Koševu u Sarajevu.

1947.

24. februara, u Beogradu je umro Miroslav Bayer i ukopan u beogradskom Centralnom groblju.

1950.

10. jula u Beogradu je rođen Branko Crnković, sin Magdalene Zatonji-Švarc (Crnković)

1964.

26. jula umrla je u Sarajevu Jula, kćerka Marije i Karla Bayera.

1993.

29. avgusta. u Sarajevu je umro Miroslav Šilić (Miroslav Bayer), unuk dr Karela Bayera.

1994.

U Beogradu je u dubokoj starosti umrla Emilija-Emilka Bayer,
kćerka dr Karelja Bayera.

Sic transit gloria mundi.....

Kiseljačka kisela Voda

spada po kemičkoj analizi dvorskoga savjetnika profesora Dr E. LUDWIGA u Bečeju među one kisele vode, koje sadržavaju najviše ugljičnog dvokisa, glauberove soli i znatne mnoštve gvožđja; s obzirom na sastav ona je specijalitet među evropskim vodama, te se može uspešno upotrijebiti kod različitih bolesti kao:

- I. Poboljevljeni organi disanja
- II. " " probave
- III. " spolni organi i organi za mokraću
- IV. Ženske bolesti
- V. Bolesti kosti itd.

Kiseljak jest uz sve to i izvrstno dietetično piće (osobito sa vihom, sokom od plođova it. d.) osobito se preporučuje kao prezervativ u klijevima u kojima se grozica pojavljuje.

Iz jutra, na tačku pije se kiseljak sam ili pomješen sa varenikom ili sirutkom. Brochure i cijenike razasili su na zabiljev badava.

Kupalište kiseljak

leži u krasnom gorskom kraju, sat daleko od željezničke stanice u Visokom (kod Sarajeva).

Sezona traje od sredine maja do oktobra. Brochure i cijenike razasili su na zabiljev badava.

Rezultat

značajnih pokusaja, koji su izvedeni u javnoj zemaljskoj bolnici:

Ad Z. 891.

Ovim se potvrđuje, da je dugo godišnjom upotrebljom u našem zavodu kiseljačka mineralna voda izvisno oprobala kod katara za disanje i probavu, kod smetnja u bubrežima i mjeđuru, kao i kod drugih raznih bolesti, osobito kod rachitis-a, dalje kod operavljanja iza teških bolesti.

Opća javna vakufska bolnica u Sarajevu
(lječnični upravitelj):

Dr. K. Bayer s. r.

Glavno skladište za razasiljenje vode u Dalmaciji

ALJINOVIC & MARIĆ
pijet.

Dr Bayer je testirao mineralnu vodu iz Kiseljaka

Vakufska bolnica na planu Sarajeva iz 1900.

Maria Koetschet rođ. Packenyjavlja u ime svoje i svoje djece,
kao i sve ostale rodbine prežalosnu vijest, da je nikad nezaboravljeni
suprug, otac, brat gospodin

zemaljski zdravstveni savjetnik

primarni liječnik Dr. Theophile Koetschet

predsjednik b. h. liječničkog udruženja, officier d' academie
nakon kratkog i teškog bolovanja danas dne 12. februara 1919. primivši
sv. otajstva umirućih u 54. godini života svoga blago u Gospodinu pre-
minuo.

Smrtni ostanci milog nam pokojnika dignut će se dne 14. februara
1919. u 3 sata po podne iz mrtvačnice zemaljske bolnice te na staro
rimo-katoličko groblje na vječni počinak sahraniti.

Svete zadušnice čitat će se u ponedjeljak 17. februara o. g. u 7 sati
u jutro u rimo-katoličkoj stolnoj crkvi u Sarajevu.

SARAJEVO, dne 12. februara 1919.

P/125 1--1

Osmrtnica dr Teophila Koetscheta

Objava.

Čast mi je javiti p. n. opštinstvu u Sarajevu i u ostalim bosansko-herce-
govačkim gradovima i mjestima, da sam kupio od dr. Kečeta

LJEKARNU

(u ulici Franje Josipa)

koju ću svim modernim i uopšte potrebi odgovarajućim lijekovima snabdjeti.

Uvjeravam p. n. opštinstvo, da će mi biti osobita briga, da p. n. naručitelje
u svakom pogledu brzom, ukusnom i tačnom poslugom zadovoljim. Očekujem
da će me p. n. općinstvo svakom prilikom svojim velećenjenim narudžbinama
udostojiti.

Visokoštovane prijatelje pak uljudno molim, da nastoje koliko sami toliko i
u krugu svojih prijatelja i znanaca, moju ljekarnu svakom prilikom preporu-
čiti i poduprijeti.

Sa poštovanjem

Ljudevit Matić,
Ljekarnik.

Vijest da je dr Kečet prodao apoteku Ljudevitu Matiću

ZAKLJUČAK

Na mapi kulturne povijesti svake zemlje, postoje svjetlija i tamnija mjesta, jasnije i mutnije zone, ali postoje i ona polja, koja kartografi u svom domenu označavaju kao *terrae incognitae*.

U našem vremenu, kad objektivi satelitskih „voajera“ vide svaki cenzimetar površine planete, geografske bijele mrlje su nestale, a one povijesne su se, paradoksalno, i umnožile. Odgonetnuvši jednu zagonetku sučeljavamo se sa nekoliko novih. Prilježni istraživači po vocationi i profesiji, stručni i educirani, marljivo i uporno nastoje učiniti jasnjim i razumljivijim događaje iz kulturne prošlosti i sudbinu njihovih eminentnih učesnika. Čine to *lege artis*, predani svom pozivu i zadaći, uprkos nepovoljnim uslovima rada.

I izvan struke, istraživači *svojom odlukom i na vlastitu odgovornost*, postigli su vrijedne rezultate u odgonetanju povijesnih nejasnoća. Ova knjiga je rezultat nastojanja *radoznalog pisca*, da krajnje oskudan povijesni *kroki* dr Karel Bayera (za bosanskohercegovačko zdravstvo, medicinu i kulturu općenito, izuzetno važnog), zamijeni njegovim potpunijim portretom.

Dr Karel Bayer, rođen je u gradu Hradec Králové (Kraljičin Gradac; njem. Königgrätz; lat. Reginae Hradecium) u sjeveroistočnoj Češkoj, 23. januara 1850. g. U rodnom gradu je završio gimnaziju. Diplomirao je na Medicinskom fakultetu Karlovačkog univerziteta u Pragu

1876. g. Kao dobrovoljac, učestvovao je u srpsko-turskom ratu 1876. g. Djelovao je kao ratni hirurg u Vojnoj bolnici u Kruševcu. Po povratku u Češku, od 4. juna do 12 septembra 1877. g. radio je u rodnom gradu kao sudski ljekar.

Dr Karel Bayer je kao privremeni korvetni ljekar 29. septembra 1877. g., počeo služiti u austrougarskoj ratnoj mornarici. On je 19. februara 1879. g. promaknut u stalnog korvetnog ljekara, a 30. avgusta 1879. g. premješten je na službu u glavnu austrougarsku ratnu luku, Pulu. Službu u ratnoj mornarici završio je 10. decembra 1879. g. Ljekarski ispit položio je 1879. g. i nakon toga radio u Kosmonosima (Kosmonosy), u filijali Psihijatrijske klinike u Pragu do 1882. g..

Kao sekundarni ljekar od 1882. g. radio je u Općoj bolnici u Pragu, kojom su tada rukovodili profesori dr Bohumil Ajzelt (Bohumil Eiselt) i dr Jozef Šebel (Josef Schöbl). U Općoj bolnici u Pragu, bio je angažovan do 15. maja 1884. g. Na Medicinskom fakultetu Karlovog univerziteta u Pragu, od 1. jula 1884. do proljeća 1885. g., radio je kao prvi asistent čuvenog profesora sudske medicine, dr Jozefa Rajnzberga (Josef Reinsberg), nakon čega je imenovan okružnim ljekarom glavnog češkog grada.

U decembru 1884. g., Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu, raspisala je konkurs za ljekarskog upravitelja temeljito obnovljene *Vakufske bolnice* u Sarajevu, tada u funkciji Zemaljske bolnice (Landesspital). Vakufska bolnica, sarajevska *Hastahana*, dobila je u to vrijeme pravo javnosti. Ovo je potvrđeno u parlamentima austrougarskih pokrajina, pa se u sarajevskoj bolnici i u bolnicama Monarhije, moglo liječiti na bazi reciprociteta. Zahvaljujući izvrsnim referencama i preporukama čeških političkih faktora, na mjesto upravitelja Vakufske bolnice primljen je dr Karel Bayer, a nastupio je na dužnost početkom marta 1885. g. Unaprijeden je 1886. g. u IX, a 1888. u VIII činovnički razred. Carevom odlukom od 25. decembra 1899. godine, promaknut je u primarnog ljekara. Bayer je također radio i u privatnoj ordinaciji kao ljekar opće medicine i specijalist neuropsihijatar. Član Zemaljskog zdravstvenog savjeta Bosne i Hercegovine postao je po ustanovljenju tog tijela 1896., a

vladin savjetnik 1909. g. Prilikom osnivanja Društva ljekara Bosne i Hercegovine, Bayer je jednoglasno izabran za prvog predsjednika ove organizacije. Na vlastiti zahtjev, penzionisan je 1911. g.

Dr Karel Bayer umro je u Sarajevu 12. aprila 1914. g.

CONCLUSION

On the map of cultural history of any country in the world, there have been brighter and darker spots, some clearer and more obscure zones; however, there are such fields that cartographers in their own domain mark as *terrae incognitae* (unknown lands).

In our own times, when the lenses of satellites as ‘peeping Toms’ can see virtually every inch of the planet Earth, white geographic blots have disappeared, but, paradoxically, those from history even multiplied. Having solved a riddle, we are faced with several new ones. Prudent researchers, both in terms of their vocation and profession, as educated experts should be, try to make the events from our cultural history, in a diligent and persistent manner, as well as the destiny of its most eminent participants, more clarified and understandable. They do it in a proper way, *lege artis*, dedicated to their calling and tasks, despite rather unfavourable working conditions.

And even outside their own trade and profession, some researchers *with their own decision and on their own responsibility*, have accomplished worthy results in deciphering unclear historical things. This book has come forth as the result of *a curious writer’s endeavour* to replace a highly meagre historical *sketch* of Dr Karel Bayer (an exceptionally important figure for the health services and medicine

in Bosnia and Herzegovina, or, generally, for the culture of this country) with the more comprehensive portrait of himself.

Dr Karel Bayer, MD, was born on January 23, 1850, in the town of Hradec Králové (Bos. Kraljičin Gradac; Ger. Königgrätz; Lat. Reginae Hradecium) in north-eastern Bohemia. He graduated from grammar school in the town of his birth. He took his degree in Medicine after the completion of studies at the School of Medicine at the Charles University in Prague in 1875. He took part as a volunteer in the Serbian-Turkish War in 1876. He worked as a war surgeon in the Military Hospital in Kruševac, Serbia. After the return to Bohemia, from June 4 to September 12 1877, he worked in his native town as a forensic physician.

Dr Karel Bayer, MD, has started to serve as a temporary corvette physician in the Austro-Hungarian Naval military forces on September 29, 1877. He was promoted to the rank of a permanent corvette physician on February 19, 1879, whereas, on August 30, 1879, he was transferred to his new post in the main Austro-Hungarian naval military port in Pula, nowadays Croatia. He completed his service in the military Navy on December 10, 1879. He passed his professional physician's exam in 1879, and worked subsequently at Kosmonosy, a branch of the Psychiatric Ward in Prague until 1882.

He worked as a secondary physician in the General Hospital in Prague, Bohemia, from 1882 on, under the supervision of Professors Dr Bohumil Eiselt and Dr Josef Schöbl, respectively. He remained in the General Hospital in Prague until May 15, 1884. He was engaged as the first Teaching Assistant to the famous professor of forensic medicine Dr Josef Reinsberg from July 1, 1884, to the spring of 1885, when he was appointed to the position of the District Physician of the Czech capital.

In December 1884, the Provincial Government (*Landesregierung*) of Bosnia and Herzegovina announced a public call for the Medical Manager of the thoroughly refurbished *Vakufska bolnica* (Endowment Hospital), which was, at the time, under the auspices of the Provincial Hospital (Zemaljska bolnica or *Landesspital*). The *Vakufska bolnica*,

also known as the *Hastahana* of Sarajevo, had just been granted the right to operate as the public medical institution. This decree has been confirmed in the respective parliaments of all the provinces in the Austro-Hungarian Empire (*Länder*), so, one could get treated in the Sarajevo Hospital, as well as all the other hospitals across the Austro-Hungarian Monarchy, on the basis of reciprocity. Due to his excellent references and upon the recommendations of political factors in Bohemia, Dr Karel Bayer was chosen as the Medical Manager of the *Vakufska bolnica*. He took his office in early March 1885. He was promoted in 1886 to the Ninth, and, in 1888, to the Seventh rank of the Civil Service. He was promoted to the title of primary care physician with the Emperor's Decree on December 25, 1899. Dr Bayer has also worked in a private practice both as a general practitioner and as the specialist in neuropsychiatry. He became the member of the Provincial Medical Council of Bosnia and Herzegovina upon the establishment of this body in 1896, and the Councillor to the Government in 1909. Dr Bayer was unanimously elected as the first President of the Society of Physicians of Bosnia and Herzegovina upon the establishment of this professional medical body. He retired upon his own request in 1911.

Dr Karel Bayer passed away on April 12, 1914, in Sarajevo.

/Preveo: prof. dr Srebren Dizdar/

ZÁVĚR

Na mapě kulturních dějin každé země existují světlá i tmavá místa, jasné i ponuré zóny, ale jsou i takové oblasti, které kartografové ve své doméně označují jako *terrae incognitae*, tedy neznámá země.

V naší době, kdy objektivy satelitních “voayerů” vidí každý centimetr na povrchu planety, zeměpisné bílé skvrny zmizely, ale ty historické se paradoxně rozmnožily. Vyřešíme-li jednu hádanku, narázíme hned na několik nových. Svědomití badatelé v rámci své profese, odbornosti a vzdělání se snaží pečlivě a vytrvale učinit jasnější a srozumitelnější události z kulturní minulosti a osudy jejich významných účastníků. Dělají to podle pravidel vědecké práce, s obětavostí vůči svému povolání i úkolům, přes nepříznivé pracovní podmínky.

Ale i mimo odbornou sféru se najdou lidé, kteří pátrají po faktech v minulosti ze svého rozhodnutí a na vlastní odpovědnost a dosáhli při tom cenné výsledky v rozkrývání historických nejasností. Tato kniha je výsledkem snahy *zvídavého spisovatele*, aby krajně historicky sporé *kroky* dr. Karla Bayera (mimořádně důležitého pro bosencko-hercovské zdravotnictví, medicínu a kulturu obecně), nahradil jeho ucelenějším portrétem.

Dr. Karel Bayer se narodil ve městě Hradec Králové (Kraljičin Gradac; něm. Königgrätz; lat. Reginae Hradecium) v severovýchodních Čechách, 23. ledna 1850. V rodném městě ukončil gymnázium.

Diplom získal na Lékařské fakultě Karlovy university v Praze roku 1876. Zúčastnil se jako dobrovolník Srbsko-turecké války v roce 1876. Působil jako válečný chirurg ve Vojenské nemocnici v Kruševci. Po návratu do Čech pracoval v rodném městě od 4. června do 12. září 1877 jako soudní lékař.

Dr. Karel Bayer začal sloužit 29. září 1877 jako dočasný korvetní lékař v Rakousko-uherském válečném námořnictvu. Byl ustanoven 19. února 1879 za stálého korvetního lékaře a 30. srpna 1879 byl přemístěn do služby v hlavním Rakousko-uherském válečném přístavu, v Pule. Službu ve válečném námořnictvu ukončil 10. prosince 1879. Lékařskou zkoušku složil roku 1879 a pak pracoval v Kosmonosech, v pobočce Psychiatrické kliniky v Praze do roku 1882.

Pracoval jako sekundární lékař od roku 1882 ve Všeobecné nemocnici v Praze, kterou tehdy vedli profesori, dr. Bohumil Eiselt a dr. Josef Schöbl. Ve Všeobecné nemocnici v Praze působil do 15. května 1884. V období od 1. července 1885 do jara 1885 pracoval na Lékařské fakultě Karlovy university v Praze jako první asistent proslulého profesora soudní medicíny dr. Josefa Reinsbergra a na to byl jmenován okresním lékařem hlavního města Prahy.

V prosinci 1884 vypsala Zemská vláda pro Bosnu a Hercegovinu konkurs na ředitele zcela obnovené *Vakufské nemocnice* v Sarajevu, tehdy ve statutu Zemské nemocnice (Landesspital). Vakufská nemocnice, sarajevská *Hastahana*, získala v té době právo veřejné nemocnice. To bylo potvrzeno i v parlamentech rakousko-uherských zemí, takže se v sarajevské nemocnici i jiných nemocnicích Monarchie mohlo léčit na základě reciprocity. Díky vynikajícím referencím a doporučením českých politických činitelů, byl přijat na místo ředitelé Vakufské nemocnice

dr. Karel Bayer a nastoupil do své funkce začátkem března 1885. Byl povýšen v roce 1886 do IX. a v roce 1888 do VIII. úřednické třídy. Rozhodnutím císaře byl 25. prosince 1899 povýšen na funkci primáře. Dr. Bayer pracoval také v soukromé ordinaci jako lékař praktické medicíny a specialista neuro-psychiatr. Po zřízení Zemské zdravotní rady Bosny a Hercegoviny se stal jejím členem v roce 1896 a také

vládním poradcem v roce 1909. U příležitosti založení Společnosti lékařů Bosny a Hercegoviny byl Bayer jednomyslně zvolen za prvního předsedu této organizace. Na vlastní žádost byl penzionován v roce 1911.

Dr. Karel Bayer zemřel v Sarajevu 12. dubna roku 1914.

/Prevela: Zvjezdana Marković/

IZVORI I LITERATURA

Arhivi, muzeji i biblioteke:

Arhiv Biblioteke Medicinskog fakulteta Karlovog univerziteta u Pragu.

Arhiv Bosne i Hercegovine, Sarajevo

Arhiv grada Hradec Králové

Arhiv Sarajeva

Knjižnica Franjevačke Teologije, Sarajevo

Knjižnica Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Sarajevu

Muzej Grada Sarajeva

Nacionalna i Univerzitetska biblioteka BiH, Sarajevo

Národní archiv, Prag

Zemaljski muzej Bosne i Hercegovine, Sarajevo

Neobjavljeni izvori:

Dokumenta i fotografije u posjedu praunuka dr Karela Bayera, Branka Crnkovića (Beograd) Dijane i Mladena Bayera (Švedska).

Dokumentacija Biblioteke Medicinskog fakulteta Karlovog univerziteta u Pragu.

Dokumentacija Valerijana Žuje

Matične knjige Gimnazije u gradu Hradec Králové, pohranjene u gradskom arhivu.

Matične knjige rođenih i umrlih pohranjene u Arhivu grada Hradec Králové

Matične knjige Župe Presvjetlog srca Isusova (Župa sarajevske katedralne crkve).

Odjel periodike Nacionalne i univerzitetske biblioteke BiH u Sarajevu.

Objavljeni izvori:

„Agramer Zeitung“, Zagreb <http://anno.onb.ac.at/>

„Bilten za zdravstvenu zaštitu Bosne i Hercegovine“

„Bosanska vila“ Mediacentar, Sarajevo; NUB BiH

„Bosanski vjestnik“ Mediacentar, Sarajevo; NUB BiH

„Bosna“ Mediacentar, Sarajevo; NUB BiH

„Bosnische Post“ Mediacentar, Sarajevo; NUB BiH

„Bošnjak“, Sarajevo <https://digitalna.nb.rs/sf/NBS/novine/Bosnjak>

„Das Vaterland“, Beč <http://anno.onb.ac.at/>

„Der Militäärarzt“, Beč <http://anno.onb.ac.at/>

„Glasnik Zemaljskog muzeja“, Sarajevo

„Kosmonoský Horizont“

„Kuryer Lwowski (Lemberger Courier)“, Lavov <http://anno.onb.ac.at/>

„Liječnički Vjesnik“, Zagreb <http://library.foi.hr/lib/knjiga.php?H=hlz&sqlx=S01101&sqlid=1&sqlnivo=&O=&dlib=1>

„Medicinski arhiv“, Sarajevo-32 VOL.-BR. 5, 1978.

„Neue Freie Presse“, Beč <http://anno.onb.ac.at/>

„Neues Wiener Tagblatt“, Beč <http://anno.onb.ac.at/>

„Oslobodenje“, Sarajevo-NUB BiH

„Prager Tagblatt“, Prag <http://anno.onb.ac.at/>

- „Reichspost“, Beč <http://anno.onb.ac.at/>
- „Sarajevski cvjetnik“, Sarajevo-Mediacentar, Sarajevo; NUB BiH
- „Slovenski narod“, Ljubljana
- „Vierteljahrschrift für die praktische Heilkunde“, Beč <http://anno.onb.ac.at/>
- „Wiener Allgemeine Zeitung“, Beč <http://anno.onb.ac.at/>
- „Wiener Klinische Rundschau“, Beč <http://anno.onb.ac.at/>
- „Wiener Medizinische Wochenschrift“, Beč <http://anno.onb.ac.at/>
- „Wiener Zeitung“, Beč <http://anno.onb.ac.at/>
- Biographisches Lexikon der hervorragenden Ärzte aller Zeiten und Völker*, Wien: Urban & Schwarzenberg 1884-1888. [http://dfg-viewer.de/show/?set\[mets\]=https%3A//digital.ub.uni-duesseldorf.de%2FoaF%3Fverb%3DGetRecord%26metadata-Prefix%3Dmets%26identifier%3D5276972](http://dfg-viewer.de/show/?set[mets]=https%3A//digital.ub.uni-duesseldorf.de%2FoaF%3Fverb%3DGetRecord%26metadata-Prefix%3Dmets%26identifier%3D5276972)
- Deutsche Biographie* <https://www.deutsche-biographie.de/home>
- Generalni štrajk u Bosni i Hercegovini 1906. godine*, Arhiv Bosne i Hercegovine, izbor redakcija i prevod, Kasim Isović
- Mistoler, Petr. Historie Psychiatrické léčební Kosmonosy www.psychiatr.org
- Zaimović, Haris. Analitički inventar Gradskog poglavarstva Sarajevo za 1879. godinu. Sarajevo: Historijski arhiv Sarajevo, 2008.

Literatura:

- Bazala, Vladimir. *Iz povijesti medicine u BiH*. Zagreb: Liječnički vjesnik, 1954.
- Belicza, Biserka. *Prvi kongres za istoriju zdravstvene kulture Jugoslavije*. Sarajevo, 1970.
- Das Sanitätswesen in Bosnien und der Herzegowina 1978. bis 1901.*, Landesregierung für Bosnien und die Herzegowina. Sarajevo, 1903.

- Glesinger, Lavoslav. *Čehoslovačko-južnoslavenske medicinske veze u prošlosti, Beograd, 1965.*
- Grgo, Martić. *Zapamćenja /1829.-1878., po kazivanju autorovu zabilježio Janko Koharić (1906.)*
- Hauptman, Ferdo. *Djelokrug austrougarskog Zajedničkog ministarstva financija.* Sarajevo: Glasnik arhivâ i Društva arhivista Bosne i Hercegovine, 1963.
- Hirsch, August. *Biographisches Lexikon der hervorragenden Ärzte aller Zeiten und Völker.* Wien: Urban & Schwarzenberg, 1884-1888.
- Jankijević, Sergije. *Sanitarne prilike i zdravstvene institucije u prošlosti Sarajeva, BILTEN RZZZ,* 11:81-84, 1964.
- Janjić, Jelena. Babić, Biljana (urednice): *Hadži Staka Skenderova,* Banja Luka, 2017.
- Jelenić, Julijan. *Kultura i bosanski Franjevci. I sv. --Sarajevo 1912.*
- Jeremić, Risto. *Prilozi istoriji zdravstvenih i medicinskih prilika Bosne i Hercegovine pod Turskom i Austro-Ugarskom.* Beograd: Naučna knjiga, 1951.
- Kraljačić, Tomislav: Kalajev režim u Bosni i Hercegovini (1882-1903). Sarajevo: Veselin Masleša, 1987.
- Koetschet, Josef. Grassl, George. *Osman Pascha, der letzter grosse Wesier Bosniens und seine Nachfolger,* Daniel A. Kajon, Sarajevo, 1909.
- Koetschet, Josef. Grassl, George. *Aus Bosniens letzter Türkenzzeit,* A. Hartleben's Verlag. Wien, Leipzig: s.n., 1905.
- Kreševljaković, Hamdija. *Spomenica Gazi Husrevbegove četiri-stogodišnjice.* Sarajevo: s.n., 1932.
- Kruševac, Todor. *Sarajevo pod Austro-Ugarskom upravom 1878-1918.*
- Kušan, Vjekoslav. *Zdravstvene prilike starog Sarajeva.* Beograd, s.n., 1934.

- Mandić, Mihovil. *Povijest okupacije Bosne i Hercegovine (1878)*. Zagreb: Matica hrvatska, 1910.
- Moser, Henri. *Bosnie-Herzegovine: Une oeuvre de colonisation pacifique dans les Balkans*. Paris, 1896.
- Roskiewicz, Johann. *Studien über Bosnien und der Herzegowina*, Leipzig, 1867.
- Thaler, Lujo. *Od vrača i čarobnjaka do modernog liječnika*, Zagreb, 1938.
- Vučković, Gavro. *Robstvo u slobodi ili ogledalo pravde u Bosni*, Srpska narodna zadružna štamparija, Novi Sad, 1872.
- Žujo, Valerijan. *Hugo Freiherr von Kutschera*. Sarajevo: NUBBiH, 2019.
- Žujo Valerijan. *Leksikon Sarajeva*. Mediapress; Buybook, 2009.
- Žujo, Valerijan, Dalagija, Faruk. *105 godina radiologije u Sarajevu*, Mediapress, Sarajevo, 2007

INDEX IMENA*

*/Imena navedena u ovoj knjizi, u izvorima i literaturi, pa tako i u osnovnom tekstu, pojavljuju se i u fonetskom i u etimološkom obliku. U Indexu su navedena oba oblika /

A

- Abdurahman-paša 15
Ajzelt, dr Bohumil (Bohumil Eiselt) 92, 161
Akif-paša (Arnaut Mehmed Akif-paša) 21
Andrić, Ivo 15

B

- Bajer, Anton (Anton Bayer) 125, 126
Bajer, Barbora (Barbora Bayerová) 85
Bajer, Dijana (Dijana Bayer) 124, 125
Bajer, dr Adolf (Adolf Bayer) 85, 113, 118
Bajer, dr Karel (Karel Bayer), mlađi 85, 88, 89, 151
Bajer Ema (Emma Bayer) 126
Balif, Filip (Philipp Ballif) 56, 58
Bajer, dr Fridrih (Friedrich/Bedřich Bayer) 85, 113, 121, 122, 125, 144, 145, 146, 147, 148, 153, 155
Bajer, Hugo (Hugo Bayer) 85, 113, 120, 151, 155
Bayer, Jindrih 85
Bajer, Jula (Julla Bayerová) 120, 153, 155
Bajer, Julijana (Julijana Bayer) 125

- Bajer, Karel (Karel Bayer), stariji 85, 87, 151
Bajer, Karla (Carla Bayer) 126
Bajer, Marija (Marie Chorodova Bayerová) 106, 111, 120, 154, 155
Bajer Mladen (Mladen Bayer-Mladen Šilić) 124, 125
Bajer Mladen, mlađi (Mladen Bayer) 126
Belica, dr Biserka (Biserka Belicza) 33, 171
Benedek, Ludvig (Ludwig von Benedek) 85
Bering, dr Emil Adolf (Emil Adolph von Behring) 100, 102, 104
Bolkaj, dr Stjepan (István József Bolkay) 147
Buhvald, Emanuel (Emanuel Buchwald) 117
Buzuk, fra Andrija 56

C

- Crnković, Branko 118, 155
Crnković, Magdalena 118

Č

- Čengić, Derviš-paša-Dedaga 17

D

- Dalagija, dr Faruk 173
Delakroa, Ežen (Ferdinand Victor Eugène Delacroix) 13

Dž

- Džemal efendija 26, 27

E

- Engr, Dominik (Jean-Auguste-Dominique Ingres) 13

F

- Fadilpašić, Mustaj-beg 56, 58, 60
Franz Joseph I 154

G

Galantaj, dr Gabor (Gabor Galantay) 33

Gazi Husrev-beg 11, 17, 26, 28, 31, 56, 59, 60, 70, 71, 76, 96, 153

H

Hadžidamjanović, Risto 56, 58

Hirš, dr Avgust (August Hirsch-Aron Simon Hirsch) 36

Hus, Jan 85

J

Janjić, dr Jelena 172

Jankijević, dr Sergije 78

K

Kara Mustafa-paša 15

Kečet, dr Jozef (Josef Koetschet) 19, 20, 21, 22, 24, 26, 31, 46, 52, 54, 56, 59, 60

Kečet, dr Teofil (Theophile Koetschet) 22

Keler, Julije (Julije Köhler) 50

Kobler, dr Geza 131, 132

Kočić, Petar 21, 22

Koh, dr Robert (Robert Koch) 100, 101, 102, 104

Kolas, Džemil 27

Konarževski, dr Jan Pabog (Jan Pabog Konarzewski) 65

Konjhodžić, dr Faruk 76, 78, 118

Kreševljaković, Hamdija 39, 76

Kruševac, Todor 78

Kučera, Hugo (Hugo Freiherr von Kutschera) 173

Kulović, Esad efendija 11, 96, 98

Kušan, dr Vjekoslav 76, 78, 172

L

- Latas, Omer Lutfi-paša 15, 17, 20, 21
Lipić, dr Fran Viljem (Franz Wilhelm Lippich) 36
Ludvig, Franc (Franz Ludwig) 141

M

- Majer, Matijas (Mathias Mayer) 49
Maraković, Milan 146
Marković, Zvjezdana 92, 168
Martinčević, fra Velimir 134
Martinčević, Pero 139, 140
Matić, Ljudevit 21
Mehmed Emin-paša (dr Isaac Eduard Schnitzer) 20
Mistoler, Petr 78, 92, 171
Moltke, stariji, Kark Bernard (Karl Bernhard von Moltke) 85
Mutevelić, Asim-beg 11, 96

O

- Orlando, Eugenio 49
Oršić, Stjepan 134, 153

P

- Paster, dr Luj (Louis Pasteur) 102
Poljanić, Marko 56
Prajndlsberger, dr Jozef (Josef Preindlsberger) 131, 132

R

- Rajnzberg, dr Jozef (Josef Reinsberg) 93, 153, 161, 164, 167
Rojman, Julius (Julius Reumann) 141
Rokitanski, dr Karl (Carl Freiherr von Rokitansky-Karel Rokitanský) 20
Ru, dr Emil (Pierre Paul Émile Roux) 102

S

- Salom, Abraham 56
Salom efendija, Salomon 56, 58, 59, 60
Shibasaburō, Kitasato 100
Stefano, Đovani (Giovanni Stefano) 50
Sumbul, Jakov 26, 31

Š

- Šedler, Anton (Anton Anton Schädler) 111
Šilić, Helena 122
Šilić, Miroslav 122, 155
Škoda, dr Jozef (Joseph Škoda) 20
Šobl, dr Jozef (Josef Schöbl) 92, 161, 164, 167
Štadler, Josip (Josip Stadler) 11, 131

V

- Veli-beg (dr Gustav von Gaal) 34
Vidović, fra Bonifacije 134
Vilajetović, Salih (Hadži-Lojo) 40, 41
Vučković-Krajišnik, Gavro 63

Z

- Zaimović, Haris 48, 171

Ž

- Žak, dr Nisim 33
Žerom, Žan-Leon (Jean-Léon Gérôme) 13
Žujo, Valerijan 77, 169, 173

SADRŽAJ

UVODNO SLOVO	9
POVIJESNI PREGLED	13
Topal Šerif Osman-paša	17
Dr Jozef Kečet	20
Prve bolnice	24
Veli-beg	33
BERLINSKI RASPLET.....	37
Dr Milan Emil Amruš	46
O aktivnosti Vakufske bolnice 1879-1880.	48
Gavro Vučković Krajišnik	63
POKUŠAJ OBNOVE U NAŠEM VREMENU	69
TRAGOM dr KARELA BAYERA	76
Hradec Králové	85
Doktor sveopće medicine (MUDr)	88
Dr Bayer i difterija	100
MARIJA CHORODOVA BAYEROVÁ, KAREL BAYER I NJIHOVI POTOMCI	106
Ruža Bayer	114
Adolf Bayer	118
Miroslav Bayer, mlađi i Helena Bayer-Šilić	122
Dijana i Mladen Bayer	125

ZEMALJSKA BOLNICA - POČETAK NOVOG RAZDOBLJA	128
MJESEC IMA I TAMNU STRANU	138
Sanatorijum na Ivan-Sedlu	145
HRONOLOGIJA ŽIVOTA I DJELOVANJA	
DR KARELA BAYERA	151
ZAKLJUČAK	160
Conclusion	163
Závěr	166
IZVORI I LITERATURA	169
INDEX IMENA	174

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

929 Bayer K.
614.2(497.6)(091)

ŽUJO, Valerijan

Doktor Karel Bayer / Valerijan Žujo. - Sarajevo : Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, 2020. - 178 str. : ilustr. ; 21 cm. - (Edicija Memoria Bosniaca)

Bibliografija: str. 169-173. - Registar.

ISBN 978-9958-500-95-4

COBISS.BH-ID 28682758

